SERTILLANGES

ISUS

A. D. SERTILLANGES

I S U S

RAZMATRANJA O SPASITELJU

PREVEO SLAVKO ŠARIĆ



J E R O N I M S K A K N J I Ž N I C A
U R E Đ U J E D R J O S I P A N D R I Ć
HRVATSKO KNJIŽEVNO DRUŠTVO SV. JERONIMA
K N J I G A Š E S T S T O T I N A P E D E S E T D E V E T A

IZDANO MEĐU REDOVNIM GODIŠNJIM ČLANSKIM
IZDANJIMA ZA GODINU GOSPODNJU 1943

Tiskanje i raspačavanje dopušteno odlukom Državnog izvještajnog i promičbenog ureda od 28. studenoga br. 17946/42.

NARODNA TISKARA, ZAGREB, KAPTOL 27

PREDGOVOR

Pružamo čitateljima nekoliko stranica o Isusu.

Na povratku s putovanja po zemlji Evanđelja, srca prepunog vizija (viđenja), koje na tim putevima na svakom koraku iskrsavaju, nijesmo se mogli oduprijeti neodoljivoj sili, kojoj se moramo diviti, i napisali smo ovu knjižicu.

Danas se mnogo govori o Kristu, pače i među onima, koji Ga ne znaju, ili Ga potajno mrze.

Moramo priznati, da ljudi tom predmetu nijesu uvijek pristupili s potpunom čistoćom duše.

Neki su, jer se ne mogu odlučiti priznati u Isusu božanstvo, prisiljeni diviti se njegovoj čovječanskoj veličini. Tima neka Bog sudi, ne spada na nas raspravljati o njihovoj iskrenosti. Međutim ima ih, kod kojih se posve jasno vidi, da promišljeno veličaju čovjeka, kako bi pod tim ružama ugušili Boga. Treba ih žaliti! A treba ih i raskrinkati. No to ovdje nije naša zadaća. Mi ne ćemo propustiti obradbu ni jednog stanovišta s toga što ga drugi zlo upotrebljavaju. Sve je kod Isusa divno i slatko i poučno i privlačivo, njegova duša kao i njegov život, njegova djela kao i sredina, u kojoj se događaju. Jedino se moramo čuvati, da ne zaboravimo, da je u Isusu čovjek stvoren, samo da Boga dadne; da nam vanjski ures njegova ljudskog života ne smije sakriti božansko življenje, i da je, da to kratko izrazimo, u svojoj tjelesnoj osobi i u svojim djelima On samo kao crkvena lađa, u kojoj počinje misa, ali da se ta misa svršava tek na žrtveniku.

ISUSOVA OSOBA

Isusova osoba razjašnjava njegova djela, a njegova djela dobivaju svoju pravu svjetlost samo iz zraka, koje izlaze iz njegove osobe tako, da je onome, tko čita Evanđelje, neophodno potrebno ovakvo duševno stanje: misliti na to, što je Isus gledajući, što On čini. Zbog toga je taj potrebni uvod.

Kako suditi o Isusovoj osobi? Tako, da se prenesemo do njezina podrijetla. A koji su nam izvori za upoznavanje njezina podrijetla? Povijest takva, kako je iznose Evanđelja, predaja, Crkva, ugled, koji proizlazi iz samoga Isusa; napokon zaključci, koje — ne težeći ni najmanje za nepogrješivošću — možemo opravdano povući iz posebnih prilika njegova rođenja i iz onoga, što nam o njemu vjera govori.

Šta znademo iz tih izvora?

Isus se rađa od žene. No ta žena nosi ime, koje ne dopušta, da je zamijenimo s kojom drugom. Ta je žena idealna, urešena svakom ljepotom, okrunjena svim milostima. Njezine su prednosti tako velike, te se čini, da se gore vječnost utrošila, da stvori njezin ures.

Marija je Djevica. Ona mora ostati Djevicom. To će reći, da Bog, princip (osnov, početak) svake plodnosti, pače i one, koju u njegovo ime izvršuju stvorenja, preuzima na sebe, da u tom klijanju sam bude izravnim jedinim principom.

Zemlja treba donijeti plod, a budući je taj plod iznad njezinih sila, iako potreban za njen spas, Bog pridržaje sebi izvođenje djela, i On svojom moći oplođuje Marijino krilo.

A čime će se dovršiti ta nečuvena suradnja Previšnjega i jednog stvorenja? — Stvaranjem tijela i duše, koji čine ljudsku narav, i postojanjem te ljudske naravi u božanskoj osobi.

Jednom riječju, eto povijesti Isusova podrijetla. Samo treba povući zaključke.

Kristovo tijelo, kažemo, proizlazi od Boga i od čovjeka. Od Boga neposredno, od čovjeka po Mariji, djevici, Davidovoj kćeri, posebnom stvoru, od Boga određenom za to djelo. Šta iz toga slijedi?

U toliko u koliko proizlazi od Boga, tijelo Kristovo mora savršeno predočivati misao (ideju), koju je Stvoritelj imao o ljudskoj naravi. Kada Bog radi neposredno, bez suradnje stvorenih uzroka (koji uvijek više ili manje iskrivljuju, jer su podvrženi prilikama), njegova su djela savršena. Zašto bi on tražio nesavršenost? Ili kako bi mu ona umakla? Nije njega dostojno o sebi ostaviti drugi znak osim onoga, koji može slaviti njegovu mudrost i njegovu moć.

To je jedan među razlozima, zbog kojega filozofi (mudroslovci) dopuštaju, da su ljudske duše izravno proizašle od Boga, usporedno sa stvaralačkim činom, ali iznad njega, u početku sve jednake. Duša jednog genija (veleuma) i duša kakvog umno najbjednijeg od ljudi, nemaju, misle oni, nikakve razlike u samima sebi u času njihova stvaranja. To su, naprosto, ljudske duše. Jednake u vrsti, one su jednake u vrijednosti i u duševnoj snazi. Kasnije će razviti njihovu razliku organizam (tjelesni ustroj), s kojim se spajaju, i koji je podvrgnut nezgodama rađanja i nasljednim utjecajima; zatim dolazi slobodna upotreba, koja će se ostvarivati, jer se duša svojom vlastitom igrom izgrađuje ili kvari. No to je sve rad čovjekov. S Božje je strane sve savršeno, bez ikakva nedostatka ili pogrješke.

A ovdje djeluje Bog. Ne posve sam, pravo govoreći, nego u najglavnijem. Pa ako gledamo samo na njega, plod mora biti dostojan takva očinstva.

U drugom redu proizlazi Isus od Marije, a po Mariji iz veličanstvenog pradjedovskog roda. A ako je istina, da je rod kao jedno jedino biće, koje se rađa, razvija, raste i jednoga dana doseže u jednom od svojih članova, smještenom u pogodnim prilikama, svoj vrhunac razmjeran prvotnim snagama, kakav mora da je Isus u

svome tijelu, pa i po samom udjelu sudjelovanja Marijina.

Rod Marijin jest rod Abrahamov, Izakov i Jakovljev, rod Davidov: rod u isti čas kraljevski i seljački, koji se svojim korijenjem zario u utrobu one sveopće majke, zemlje, u kojoj sve ljudske snage imadu svoj izvor, i rod koji od vijeka do vijeka raste pod blagoslovom odozgo.

Rekli smo, da je i sama Marija idealno (uzorno) stvorenje. Bila je lijepa, to posvjedočava čitava predaja. Sve one, koje su je predstavljale u Bibliji, bijahu lijepa i skladna stvorenja: Rebeka, Rahela, Judita, Estera. Ona je sama morala biti slika svih čari, svih divota djevičanstva: trebalo bi veoma jakih razloga, a da ljepota njezine duše ne bude nimalo vidljiva u crtama njezina lica, i da bi kržljavi ustroj poslužio za zaštitu nadnaravnim snagama.

A u kakvim se prilikama nalazila u času Riječi?

Življaše u hramu, u samom ognjištu života svoga naroda: nesretnog naroda, koji je pod udarcem vjekovnih bičeva očekivao svoga Mesiju. A sve su kćeri judejske za obećanim materinstvom težile žarom, kojeg nam je trag sačuvalo Sveto Pismo. Zar nije zbog toga razloga najveća nesreća za jednu Židovku bila neplodnost? Zar nije baš zbog toga djevičanstvo bilo u tako maloj časti: ono kao da je jednu ženu dobrovoljno stavljalo izvan srodstva, koje bi možda moglo biti Kristovim srodstvom!

Marija je nesumnjivo imala više razloga, da ostane djevicom. No ona nije manje ljubila svoj narod. Zbog njegovih je patnja trpjela više nego koja druga. Više nego koja druga očekivala je Spasenje Božje. Zvala ga je svojim željama, žrtvovala se, da učini, e bi se rodio. I tko ne bi pomislio, da je u božanskom času, kod navještenja tajne, koja će se izvršiti, kad joj je anđeo došao reći, da će začeti Onoga, koji ima doći, tko ne bi pomislio, da se pokrenula njezina utroba, i da je u bokovima Djevice stala treperiti duša prošlosti i duša budućnosti, duša židovskog naroda i duša čitavog svijeta, nagomilane nade i žarke želje, i da je to bila kraljevska priprava za tako uzvišeno materinstvo.

Čovjek si dakle predstavlja tijelo Kristovo nadareno svakom duševnom snagom i svakom ljepotom. Jaka i fina priroda bez i malo onog mekušastog značaja, što ga osobito vole naše nabožne slike. Idealno (uzorno) bivstvo, savršeni uzor svakog bogatstva ljudske vrste preobražene božanskom vezom. To baš naša pobožnost voli vjerovati, to se baš razum usuđuje tvrditi, i koliko je sretan, što u kršćanskim sjećanjima nalazi potvrdu svojih riječi!

To je eto uistinu po predaji baštinjena misao s obzirom na Isusa.

U izvjesno doba, nekoliko naučenjaka, koji uostalom ne uživaju ozbiljan ugled, moglo je rasprostrijeti krivi glas; usudili su se govoriti o Kristovoj r u g o b i, kao da si ne protivurječe te dvije riječi: Krist, rugoba? Oslanjali su se — krhkog li oslonca! — na ove riječi Biblije: »Ja sam crv zemaljski a ne čovjek...« ne videći u njima očita smjeranja na dragovoljna Isusova poniženja i na njegovu muku.

Međutim to su samo preneznatna razilaženja, protiv kojih je uvijek ustajala kršćanska duša neprestano nazivajući svoga Krista n a j l j e p š i m m e đ u l j u d s k o m d j e c o m, čovjekom u pravom smislu riječi, S i n o m č o v j e č j i m, kako je on sam govorio. A najozbiljniji učitelji, crkveni O c i, nijesu držali nedostojnim sebi narisati o njemu slike, koje nastoje biti potpune, koje u svakom slučaju imadu prednost, da u jednu samo sliku skupljaju crte rasijane po prvotnim predajama.

Svatko je čitao te opise. Očito bi bilo nepromišljeno njima pripisivati preveliku važnost. No one imadu svoju vjerojatnost. A vjerojatnosti, s obzirom na Krista, vrijede kao druge izvjesnosti. Čovjek se vrlo rado zaustavlja kod tih istraživanja. Čovjek vrlo rado uživa pa i u tjelesnom slavljenju Božanskoga Učitelja.

Čovjek sebi voli predočivati njegove plemenite crte, njegov visoki stas, jednostavno držanje, ozbiljne kretnje, visoko i mirno čelo, njegov pogled, u kojem duša bukti, ili bolje tone u mistične (tajnovite) dubine, njegova usta nježnog no odlučnog izreza, vanredne osjećajnosti, no

koja je daleko od svake sladunjavosti, svake mekušnosti: u jednu riječ, čitavo njegovo biće, dostojno svog božanskog i čovječanskog podrijetla, dostojno svoje uloge među nama, i sposobno da svoju neograničenu mudrost i svoju svemoćnu ljubav kaže očima, kao što je riječ govorila duši.

Bogoslovi se opiru vjerovanju, da je on ikad bio podvrgnut našim bolestima, našim nelagodnostima, našim tjelesnim slabostima. Sve se to, misle oni, protivi njegovom dostojanstvu, savršenstvu njegova tijela i mudrosti njegova načina života. Nesposoban za nesmotrenost i lakoumnost, u stanju da se svojim savršenim tjelesnim ustrojstvom odupre utjecajima, koje na nama vrši naša okolina, i kojima se čovjek može i nehotice izvrći, ne može se zamisliti, vele oni, da bi on bio bolestan. Došao je, da trpi. No čini se, da njemu bolje odgovara neka plemenitija vrsta trpljenja, očito mnogo dragovoljnija.

Isusova univerzalnost (općenitost) nije ga silila, da se odrekne svoje domovine. Uvijek ju je ljubio osobitom ljubavlju. Čini se, da je morao nositi njezin biljeg, a ta istočnjačka narav, koja svoj pečat s takvom snagom utiskuje svakoj stvari, morala je imati slavu, da na svoju sliku izgradi svog Božanskog Sina.

* * *

Uđimo u svetište Isusove duše. To je inače velik i koristan predmet. Poznajemo ga. No može li se čovjek ikada dosta podsjetiti na ono, što čini slavu čovječanstva i spas svakoga od ljudi?

Šta ima Isusova duša s obzirom na njegovo podrijetlo?

Tu je dušu Bog stvorio neposredno, bez ikakva sudjelovanja stvorenja. No to za nju nije ništa zasebno, tako je sa svakom dušom.

Božji zahvat, njegov bezuvjetno neophodno potrebiti zahvat pri stvaranju svake ljudske duše jest doista malo poznata nauka, ali od najvećeg filozofskog značaja. Rađanje čovjeka, budući je to djelo tijela, može dati tjelesni plod, a budući je duša duh, potrebno je, da tu bude

Bog: Prvi duh, na kojem se zapaljuje naš, kao što se baklja pali doticajem druge baklje.

Što ima dakle u Isusovoj duši, što bi bilo njoj vlastito? Ima isto podrijetlo kao i naša. Da li se u svojoj biti razlikuje od naše? Ne. Po biti, malo prije rekosmo, u očima velikog broja mudroslovaca sve su duše jednake vrijednosti. Nemaju nikakve razlike. Osim posebne tvari, koju one oživljavaju, ništa ih ne može razlikovati jednu od druge. A jer Isus Krist od svog Oca prima ljudsku dušu, potpunoma i uistinu ljudsku, to je on u tome potpuno sličan nama.

No nije to sve. Bitnost jedne stvari jest samo podloga, na kojoj se cijepe mladice bića. To je platno, na kojem rade i Bog i priroda i čovjek. Kakav je taj posao bio kod Isusa? Kakva je bila njegova razumna moć, njegova volja? — Ostavljamo po strani moć predočivanja, osjetno pamćenje, sve ono, što je u isti čas ovisno o duši i o tijelu, ono što vrijedi baš toliko, koliko vrijeđi tjelesni ustroj, i što bi prema tome kod Krista moralo biti onako savršeno, kako to traži ljudska vrsta.

Ali šta je njegova razumna moć?

Sam Bog to zna. Mi možemo samo natucati. No ipak nam pribavljaju Sveto Pismo i kršćansko bogoslovlje (teologija) obavijesti. Šta one kažu?

One kažu, da u Isusu Kristu moraju biti dvije razumne moći jer su dvije naravi. Kao Bog, ima Božju razumnu moć, Božju mudrost, a mi smo, što se toga tiče, upućeni na šutnju!

Božja mudrost!... bezumno bi bilo kušati opisati je. Sve što se može reći s nekim razlogom, a da to uostalom ništa ne razjašnjuje, jest, da Bog jest; da je On sam, na neki način, jer je sve po njemu, u njemu, i sve Bogu pripada; da, prema tome, Bog pozna sve stvari, jer sebe pozna, onako kako se pozna, tako da je njegova univerzalna (sveobuhvatna) mudrost samo pogled, kojim vječno sama sebe gleda, kao zajednički izvor svakog bića i svake aktivnosti (djelovanja).

Može se reći da nas to zbunjuje. Ali da to ne može ne biti, priznaju, ne velimo bogoslovci, mistici, nego svi mudroslovci, koji vjeruju u Boga. I baš možda najdublja

rečenica, koja je ikada izgovorena o toj mudrosti, nije rečenica kakva mistika, pa niti kojega kršćanina, nego je rečenica Aristotela, čovjeka, koji je živio četiri vijeka prije Krista. Prema tome rečenica poganina, a koja ipak učvršćuje misao više nego li sve strahotne izjave mistika. U Bogu, kaže on, bitak, um, čin uma i predmet uma jesu samo jedno te isto.

Pokušajmo shvatiti i imat ćemo misao o božanskoj mudrosti Kristovoj.

Njegova ljudska mudrost? Ona je bezgranično ispod božanske mudrosti. No ona je ipak, ako se usudimo tako reći, daleko iznad naših poimanja.

Iz neba je primio, kako vele bogoslovski učenjaci, sve ono, što priliči njegovu ličnom savršenstvu i njegovoj ulozi.

On je potpun čovjek: prema tome će imati sva umna savršenstva čovjeku određena bilo u sadašnjosti, bilo u budućnosti.

Najprije, u pravom smislu riječi ljudska mudrost, koja se stiče polagano, zrno po zrno, u saobraćaju s drugim bićima i spontanim radom duha: to najveće blago mudrosti, koja bi bila dosta, da daleko iznad ljudskih velikana podigne Isusa, zbog uzvišenosti njegova razuma, koji je sigurno nadareniji nego li ikoji drugi.

Na drugom mjestu: ulivena mudrost, to će reći mudrost, koja dolazi dušama oslobođenim tvarnosti (materije) i čistim duhovima, ne više odozdo, utiskom osjetila (oni nemaju osjetila, ili ih nemaju više), nego odozgor, iz samog izvora svega spoznatljivoga. Isusa lišiti te najviše mudrosti, koja će jednoga dana biti našom, koja je uvijek bila mudrost anđela, značilo bi, kažu crkveni učitelji, učiniti ga nižim od njegovih nebeskih podanika. No to nije moglo biti. Po toj mudrosti Isus pozna sve, što se svidjelo Bogu, da dadne upoznati svojim stvorenjima, i bez sumnje mnogo povrh toga, da sačuva preuzoritost svoga Krista.

Napokon mudrost, koju bogoslovci nazivaju blaženom mudrošću, jer od nje će proizaći onaj zanos duše, koji nam je obećan kao nagrada, ona mudrost, koja se crpe u neposrednom gledanju Boga, u nečuvenom

činu (aktu) kojim promatramo Neizmjerno Biće licem u lice i kao Njegovim očima. Eto to je vrhunac misaone zgrade božanskog Učitelja.

U svom izvoru promatrati sve, što je bilo i sve što jest, sve što će biti i sve što bi moglo biti; pogledom zaroniti, uvijek unaprijed, u Božju svemogućnost, i tu otkriti sva bogatstva bića, sve oblike istine, sve nijanse ljepote, sve stupnjeve sklada života, bivstvovanja u svim njihovim oblicima, u duhovnoj opojnosti, koja neprestano raste, što više prodire u tu neizmjernost: to je bilo njemu prirođeno. Kao što oblak, kojega sunce probija svojim zrakama, postaje sav sjajan, kaže Bossuet, tako i duša predana Bogu. Kako ga ona prožima, tako je i ona Njim prožeta, i uzdiže se do božanskih visina gledajući božanstvo.

Eto, što prema riječima katoličkih bogoslovskih učenjaka iziskuje ljudsko savršenstvo Kristovo.

I pače kad ne bi nikakva prava bilo na taj naslov, još bismo mi našli, kažu oni, razloga za to u zahtjevima njegove uloge.

Nije Isus Krist samo savršen čovjek, on je (svestrani) univerzalni čovjek. On ima za zadaću spas svijeta. Njegova mu mudrost mora dati dohvat (kompetenciju) i vlast nad svim područjima, na kojima se vrši njegovo djelovanje, i nad svim pojedinostima, kojim ima vladati.

Pa kad i sam naš svijet, uistinu malen, ne bi bio nego samo kao jedan mali komad zemlje »zabačen od prirode«, kako kaže Pascal, i kad bi zvijezde, koje se vrte oko nas, do bezgraničnosti bile nastanjene, ne bi Kristu bilo sakriveno ono, što se nalazi na njima. Slava, koju on ima po svom ličnom jedinstvu sa božanstvom, jest bezuvjetno tako svestrana kao i Bog sam, i posve je nemoguće, da njegova mudrost ne obuhvaća S v e, pa ne znam kakvo ono bilo, sve u vremenu, i sve u prostoru; pa da obuhvaćajući cjelinu ne prodire do posljednje sitnice, kao što znanje Upravljača svijeta obuhvata najsitniju vlas na našim glavama i ona jata vrabaca po krovovima.

A ovdje se čovjek ne može oteti jednoj misli, koja se neodoljivo budi pred tom Sve-Mudrošću. Misao koliko utješna! ali koja izaziva čuđenje, koje se pretvara u zaprepaštenje: Kako je Isus Krist, znajući sve!... sve, što mi jesmo, sve što vrijedimo po bijedi i po zlu; koliko vrijedi ta zemlja, na koju je on došao staviti svoje božanske noge!... kako je Isus Krist do kraja mogao činiti ono, što je došao činiti?

Nema li provalija u toj misli!...

Ah! oni što kažu: »Krist je čudesan čovjek, uzoran čovjek; ali je samo čovjek.« Razumijemo ih! Reći će vam: pokušao je pridići čovječanstvo, jer se prevario u svom računu. Vjerovao je u njega, ponadao se pridići ga iz gliba, no umro je na mukama, umro je, i na samrti su mu se otvorile oči... Jasno je to, jasno kao hulenje Boga! — Ali šta da mislimo o onima, koji vele: znao je sve! sve! Sve je vidio, u budućnosti!... Sve tajne zla; svu prikrivenu tamu duša; sve obilje vjekovnih bezakonja; sve proizvode te kuhinje grijeha, kakav je svijet: vidio je to! — Vidio je sunce svoga nebeskog Oca, kako osvjetljuje zločine čovječanstva odnoseći u večer svoju žetvu tame, kupeći u jutro nečistu baštinu noći. Vidio je to, i nije od užasa uzmaknuo pred svojom zadaćom! Vidio je, šta je jedan kršćanin, koji mu služi, i šta je razbojnik, koji ga vrijeđa, a ta uvreda i to štovanje nijesu u njegovu srcu izazvali gađenje! On nas je vidio sve... I rekao je: M i r n e k a b u d e s v a m a! Tkogod pogleda u tu misteriju (tajnu) smest će se, a oporavit će se od svoje uzbuđenosti istom kad bude predivno uživao onu neizmjernu milost, onu ludost oproštenja, ono milosrđe široko i vedro poput svemira, onu dobrotu, koja je za čovječanstvo mogla povezati ovo dvoje: neizmjernu mudrost i neizmjernu ljubav.

* * *

Još nam ostaje analizirati (razglabati) Kristovu volju. Iza onoga, što smo rekli, na tome ne treba dugo ostajati, jer volja slijedi um.

Volja je samo sila teža bića, koja ga vuče prema predmetu, što ga um smatra poželjnim, i koja upotrebljava svoja sredstva, da ga zadobije.

Isus, dakle, budući da ima božanski um, mora imati božansku volju, to jest beskrajnu ljubav k dobru, i u službi te ljubavi svemogućnost.

Budući da ima ljudski um sa svim njegovim savršenostima, mora imati i ljudsku volju sa svim njezinim sredstvima: posjedovanje sebe samoga u istini: orijentaciju samoga sebe i svih svojih dobara prema najvišemu dobru, a to je Bog; posvemašnja nepogrješivost u njegovu životu, beskrajnost u njegovoj zasluzi, sigurni učinak njegove molitve, sigurnost uspjeha u svim njegovim djelima, koja poduzima samo u saglasnosti s vlašću odozgor i kao sredstvo svoje snage. Ne govorimo više o tome, sve se razumije samo po sebi.

Napokon kao što smo u službi Kristova uma priznali predivna drugotna svojstva, kao imaginaciju (moć zamišljaja), osjetno pamćenje, čuvstva, tako moramo priznati iznad njegove volje ali u njegovoj službi one kod nas strašne ali potrebne snage, koje nazivaju strastima.

A neka nas ne preplaši riječ strast. Ako je ljudska bijeda često osuđuje, da ima prizvuk slabosti, ona u sebi ipak ima i te kako plemeniti smisao. Ona naprosto označuje osjetnu odvratnost, koju u nama izaziva kakav neprijatan ili prijatan predmet.

Kod Krista je dakle bilo strasti. Ljubav, mržnja, želja, žalost, nada, strah, pače i srdžba našle su mjesta u njegovu ljudskom srcu. Samo što je kod nas često slijepa ili neprijateljska sila, koja nas prikiva uz tlo i krši nadnaravne snage, to je kod Isusa bilo duhovnom polugom u službi dobra. I sve u svemu to su te strasti, koje u isto vrijeme kad pribavljaju gradivo za zasluge, stvaraju od njegova života božansku dramu (glumu), sposobnu, prema dvadesetvjekovnom sudu, da očara um i srce i samih njegovih neprijatelja.

* * *

Nameće nam se zadnja napomena.

Eto analize (razglabanja), reći će tkogod. Ali sinteza? Kako to sve može skupa držati? Kako je božansko biće spojivo s ljudskom naravi i sposobnostima? Kako beskrajna mudrost može u istom biću podnositi susjedstvo u pravom smislu riječi najniže od triju mudrosti: mudrost ulivena, mudrost blažena, mudrost ljudska? — I da ne promatramo nego samo ljudski um Kristov, kako, u tom umu, ulivena mudrost od početka potpuna, jer dolazi odozgor, i blažena mudrost — također potpuna i neizmjerno viša, jer za neposredni predmet ima Boga, — kako sve to podnosi susjedstvo postepene mudrosti, koja se polagano stvara, jer mora čekati, da joj rad osjetila i prema tome prilika i doba, pribavi predmet napredovanja? — I ako se postave ista pitanja s obzirom na sposobnost volje i s obzirom na sve ostale sposobnosti, i ako smo siljeni da osvijetlimo te dvorce duše, u kojima se gubi naš um, samo ćemo jedno odgovoriti: Tajna! Misterij! To je tu uvijek zadnja riječ.

Oh! o tom bi se moglo raspravljati, i raspravlja se. Bez mnogo muke uklanja se protivurječje, koje nastoji zakrčiti put dogmi (vjerskoj istini). Ali ne odstranjuje se tajna (misterij). Zašto dakle da se zadržavamo?

Bog je Bog, a mi nijesmo ništa. Bog sve zna, a mi smo neznalice i slijepci. Bog može sve, pa i ono što ne zna naša djetinja mudrost. I zar nije u redu, da nam Krist, koji za nas predstavlja najviši stupanj ljestvice bića, predstavlja također i najviše tajne?

Niže biće, mineral (ruda), jest tajna. A na toj prvoj tajni sirove prirode cijepi se veća tajna života, onakva, kakav nalazimo u biljci. A životinja tome dodaje misterij (tajnu) osjećanja. A čovjek još dodaje tajnu mišljenja: tajna na tajnu, pače u tom čisto ljudskom redu. Napokon tajna beskrajnosti u Kristu upravo zatvara i okrunjuje sve ostale. Šta je u tome čudno, da nas neizmjerno skreće s puta, i u tome, da možemo samo reći: O Bože, Ti sve znaš i Ti sve možeš!

* * *

Prekinimo ovdje ovu kratku studiju. Ona nema druge nakane, osim da pred čitateljeve oči iznese ono, što treba znati o Isusu Kristu, prije nego ga zagledamo na djelu.

Ipak se kršćanin voli sjetiti, ako božansko bogatstvo Isusa Krista za nas ostaje nepristupačno, da smo dušom i tijelom pozvani na dioništvo svega njegova čovječanskog blaga. Samo je Isus baš na ovom svijetu stekao najdragocjeniju svoju slavu. A mi tek drugdje moramo biti njezini dionici.

Naša je sudbina, naša je nada: slava tijela, slava duše, vječna mladost, neizmjerni sjaj, neiskazani mir, u mirnom posjedovanju ogromnih dobara, i zasićenost čitavog bića u opojnosti moći i zanosima ljubavi.

Uvjet jest, da naš život bude sličan Kristovu životu, toliko koliko to dopušta ljudska slabost.

Ako je on došao na područja ovog svijeta, došao je otvoriti i pokazati put.

ISUSOVA KOLIJEVKA

Od svih pogleda na Isusov život, najdražesniji je, najusrdniji, najslađi, prema sudu kršćanskih naroda, onaj, na koji, sa čitavom povorkom uspomena, podsjeća ono čarobno i slatko ime: Betlehem.

Kao da je tako čitav Učiteljev život sadržan u nekoliko riječi. Iza Betlehema će biti Nazaret, Jezero, Jeruzalem. A Nazaret znači tajnu; Jezero znači rad; Jeruzalem znači borbu, a sve to zajedno jest život, dan, sa svojom djelatnošću i svojim žarom. Betlehem jest jutro. Svježina zore. Prvi smiješak neba. Čisti i lagani dašak, koji uzdiže dušu u ne znam koje plavetilo nebesko, napunja je ne znam kakvim mirisima, poput onih, koji se uzdižu u našim snima, kad sanjamo o veselom zemaljskom raju, u kojem se radovao prvi čovjek.

Betlehem! U tom imenu imade nešto svečano. U mnoštvu dalekih šumova ono dočarava nešto kao anđeoske pjesme i šuštanje krila. Čim ga izgovori naše srce,

mašta odmah uza nj poveže sva božićna zvona, sve radosne utiske djetinjstva. U isto vrijeme razum u njemu otkriva velike pouke.

* * *

Bog je dakle našao zgodan čas za ostvarenje nada svoga naroda. Nije pogledao na velike, na mogućnike, na vjerske ili političke vođe; u siromašnom je gradiću izabrao siromašno dijete imenom Miriam, Marija.

Slična jednoj od onih, koje se, putem k zdencu, još vidjevaju u Nazaretu, ozbiljna držanja, umotana u starinsku nošnju, kakvu su još u Izaijino vrijeme nosile žene: haljina s raznobojnim prugama, među kojima prevladava plava, bijela koprena, pojas od mekano uvijene tkanine, jednom rukom drži punu posudu, a drugom pridržava svoju koprenu. Eto to je on izabrao.

I on je poslao poruku tom jedva petnaestgodišnjem djetetu, dok je molila u svom tamnom obitavalištu pod pećinom.

Bilo je to jedno od onih bića, kojima superiorna narav ne priječi, da zbog slave zajedničkog Oca prijateljuju sa sićušnim ljudskim rodom.

I anđeo je izložio svoju prošnju. A čim bi dana privola, ispunila se tajna. Nebo se prignulo, i nadom ispunilo zemlju, ispunivši jedno krilo tajnom i jedno srce ljubavlju.

A nakon nekoliko mjeseci stigao je Tiberijev proglas. U čitavoj se zemlji vršio popis pučanstva. Trebalo je putovati. Josip, nevini muž, bio je iz porodice Davidove. Prema tome je Betlehem, grad Davidov, bio njegovim gradom, i tamo je morao poći zbog popisa.

Čas bi nezgodno odabran. Približavalo se Marijino vrijeme. No carska oholost nema običaja da se obazire na muke, koje prouzrokuje. Pođoše na put.

Radilo se o četiri pet dana hoda. Pošli su po svoj prilici opremljeni poput koje od onih skupina, što ih na svakom koraku sretamo po palestinskim cestama: Djevica na magarcu; sa strane Josip s batinom, a na ramenu mu s ogrtačem nešto hrane za put.

Cesta, kojom je trebalo ići, bila je ona, kojom su tri puta godišnje išli zbog svetkovina: ravnica Esdrelon, Napluz i Jeruzalem.

Svake bi se večeri zaustavljali u konačištima karavana, što su uvijek na ulazu u gradove i gradiće bila putnicima otvorena. Tako je vjekovima bilo uređeno; ljudi i životinje su tu boravili, uglavnom blizu kojeg izvora, a sutradan, ne trebajući zahvaljivati do li samo Bogu, ponovo bi kretali na put.

Često bi hodočasnici, koji su u vrijeme svetkovina prekrivali tu cestu, pjevali psalme u čast onog Siona, prema kome su upravljali svoje korake. Možda su Marija i Josip imali prepunu dušu, a da bi ih nasljedovali. Ali ako su im usne bile nijeme, u njima je pjevao Magnifikat (»Veliča duša moja«) sa svim glasovima sreće i ljubavi.

Stigoše u Jeruzalem, prođoše uz njegove zidove sa zapadne strane, kraj tvrđave, pređoše ravnicu i brežuljke, koji će sutra čuti bolne Raheline krikove, pa za dva sata prispješe u mali Davidov grad.

Morali bismo opisati onaj kraj, u kome je usred ogoljelih gora izrastao Betlehem poput žita zelenila među pećinama.

Dva koraka od Jeruzalema diže se Betlehem, blijedi grad, kojega s istoka pritište pustinja, kojega velikim brazgotinama obilježuju na svojim dvama brežuljcima bajni Cedron i užasna Gehena.

Njegov anfiteatralni oblik kruni duboku jednu dolinu, koja je pravi rog obilja. Zato su je nekoć nazvali Efrata, plodna. Marljivost ju je njezinih stanovnika obilno u širokim prugama, uređenim na kružnim terasama poput stepenica, zasadila smokvama i niskim vinogradima, koji se još i danas lijepo ocrtavaju na bijeloj zemlji.

Betlehem je bio obljubljeno Salamonovo boravište. On je u njem podigao vrtove, što su se podno grada prostirali u maloj Ortas dolini. Niže, blizu hebronske ceste sagradio je ogromne zdence, koji i danas postoje. Napunjala ih je voda iz prekrasnog u dnu podzemne špilje sakrivenog izvora, koji nazivaju Zapečaćeni studenac, kao što i samu dolinu nazivaju Zatvoreni vrt, zbog podsjećanja na pjesničke nadimke, koje je Salamon u »Pjesmi nad pjesmama« dao svojoj ženi.

Ti su zdenci, o kojima smo netom govorili, cijevima položenim gotovo u istoj ravnini sa tlom, snabdijevali vodom hramska zdanja i sveti grad, tako da je život Jeruzalema odatle proizlazio, kao iz Betlehema život svijeta.

A i danas je Betlehem prekrasan.

Kada se čovjek uspeo na mali brežuljak, pa kad izlazeći na istočnjački slikoviti trg, središte betlehemskog života, pred sobom vidi svetu špilju, pokrivenu najstarijom bazilikom na svijetu; kada se iznad bijelih stećaka jednoga groblja, koje služi za rub grebenu brežuljaka, pogled pruži dolje po tavanastim i zelenim vrtovima, po dolini rogača, u koju se spuštaju vrtovi, po brdašcu, koje malko podalje nosi selo Beit-Sahur, odakle dođoše pastiri, po gumnu Boozovu i polju, po kom je pabirčila Ruta Moapka, pa na obzorje, nadesno, na Mrtvo more, lijevo na Jeruzalem, krvni grad; kad napokon jedno uz drugo s tim sjećanjima sad dražesnim, sad groznim, čovjek vidi, kako među povorkama deva, pogrbljenim pod svojim teretima, tamo amo hodaju djevojke u dugim bijelim koprenama, sestre Djevice, i djeca u ispruganima haljinama kao Jakovljevi sinovi, i kako imadu milja, ali kojeg im još više dajemo, s nekom primjesom nježnosti, misleći na njihovu braću Nevinu dječicu i na njihova drugog brata Isusa: od svega se toga u duši stvara neobjašnjiva smjesa. U čovjeku se vrši čudan posao. To je zbrka u isti čas sjetnih i preslatkih misli, a kojih je središte kolijevka, koje naslutiše tužne slutnje i od kojih se kasnije načini križ.

Ako se tu zadrži do noći, čovjek će primiti još jačih dojmova. Jer, za nas, Betlehem jest noć, jest ponoć, jest tišina obzorja, jest smirena i tiha priroda, jest lijepi brežuljak, koji se u blagom treptanju zvijezda uzdiže, da pođe u nebo po svojega Dragoga. Pa kada, gledajući stvarnost, koju voli uokviriti sanjom i sjedeći uz jedan od onih grobova, — tako bijelih, da podsjećaju na Isu-

sove grobne ovoje, te u milinje obraćaju svoju žalost, — čovjek pusti da dođe večer, pa kada, nakon pomamne simfonije (divna skladba) sunčanog zalaza, opojne i slatke poput nebeske slave, gleda, kako malo pomalo iskrsava mrak, kako lebdi nad našim glavama, kako bez buke pali svoja zviježđa, dok se odozdol u pramovima u topli zrak podižu glasovi rasijanih i dalekih stada, koji se pričinjaju jecanjem doline ili neodređenim uzdahom noći: sve to skupa hvata te za srce, predivno ga muči, pa u taj čas, okrenuvši naprosto glavu, kažeš si: »Tamo je!...«, misliš, da li se mašta raspaljuje i opija. Tada više ne postoji sadašnjost, a čovjeku se čini, da u dalekom snu razaznaje one nejasne glasove prošlosti, koji mu toliko toga kažu, i ako ništa jasno ne izriču. I on očekuje, kako će ugledati gdje se na taj trg pomalja sveta skupina umorna od duga putovanja, ali mirna i s veseljem u duši.

* * *

Prema večeri su Marija i Josip morali stići kraju svoga putovanja. Pred njima je došao izvjestan broj njihovih zemljaka, putnika poput njih, što su stigli s raznih strana Judeje, pa po posve naravnoj posljedici za njih više nije bilo mjesta u karavanskim konačištima u tako malom gradu kao Betlehem.

Znade se, kako ta činjenica ulijeva crkvenim Ocima lijepe moralne (ćudoredne) primjedbe. U njihovim očima to natrpano karavansko noćište jest ljudska duša.

U našem životu ima mjesta za mnogo toga. Poput tih otvorenih skloništa za svakoga, koje pružaju istočnjački gradovi, mi zijamo prema svemu, što nudi prividnu privlačivost i nasladu. I mnoštvo ulazi; ono nas prožima. Mnoštvo misli, mnoštvo želja, mnoštvo zemaljskih briga, mnoštvo poslova, mnoštvo strasti: sve to uzima mjesto. A kad se pojavi Isus Krist, on prekasno dolazi.

A osim toga, katkada se plašimo takva gosta! Isus Krist je tegotan! Kad kamo uđe, on hoće mjesto široko, i neprijeporno, i časno. Kako bi njega smjestili uz kojega od onih gostiju, koje smo primili! Pa tada kažemo: Odlazi!... Oh! ne velimo mi to usnama; nego je srce

rječitije od usana, i naše srce mu veli: Odlazi! Mjesto je zauzeto! Pusti me na miru! Odlazi!

I on odlazi.

I mi ostajemo u svojoj bijedi kao i ono betlehemsko karavansko konačište, koje je moglo pod svoje svodove primiti Neizmjernoga, a nije ga htjelo.

Eto ih dakle bez noćišta, lutaju Betlehemskim ulicama, gonjeni nastupom večeri i satom... što se primicao.

Lako se dovinuti zabrinutosti Josipovoj, i njegovoj hitnji, i njegovu nemiru, tko zna? Taj je doček bio tako neočekivan i tako okrutan!

Što se Marije tiče, one ganutljive priprave, što ih čine majke za rođenje svoje djece, moraju nas navesti na misao, kolika je bila njezina muka. Ipak je nije mogla dotaknuti ni sjena kakve zabrinutosti. Nosila je u sebi onoga, koji sve uređuje, onoga, koji zna, onoga, koji može! Djetinjski bi bilo za njega biti zabrinuta. Što se nje tiče, njoj je svejedno. Nije li s tim blagom sve imala? Kad je pomišljala na udio, koji joj je dan, zar je mogla zavidjeti bogatim i mirnim majkama? Za nju je bilo dvostruko veselje trpjeti s Isusom Kristom, kojega je nosila: to je značilo unići u Spasiteljevu ulogu, prije nego li je on sam u nju ušao; to je značilo nositi križ noseći onoga, koji će se na njemu pružiti.

Tu je otkupiteljica čovječanstva započela svoju tešku zadaću, i s kako neizmjernom nježnošću. Svako će je kršćansko srce razumjeti, samo ako zna, do kolikog je stupnja Marija bila sudionik velikog djela, i koliko je, prema tome, morala uživati u sveopćoj radosti, koju je nosila.

Po krivudavim je, dakle, betlehemskim ulicama bila bez straha, bez brige. Očekivala je volju Božju. A Bog je u njezinu dušu ulijevao kap po kap svoju vedrinu, veću od vedrine noći, što se u taj čas podizala iz ravnice i po malo umatala lijepi brežuljak.

A neizrecive su se izmjene nastavljale. Marija je davala Isusu svoju krv, svoj život, kucaje svog srca. Isus je davao Mariji svijetlo, snagu, ljubav, strpljivost i onaj mir, koji posjeduje Bog.

I tako vođena svojim zaručnikom, vođena još više Providnošću, na svom siromašnom jahaćem živinčetu, kojeg je korak na kamenim pragovima zvonio kao neprestano prezreni poziv, ona je išla šutljiva, krijući nebo pod svojim spuštenim vjeđama, zaštićujući svojom koprenom srce, koje je sadržavalo Boga.

A zabrinuti je Josip neprestano tražio. I ništa nije nalazio.

Na koncu ne nadajući se više ničemu od ljudi pomisliše na skloništa, koja se ne zatvaraju pred siromahom.

Na brežuljku je u okolici Davidove kule bio velik broj špilja, kakvih se mnogo vidi po Palestini, posebice u Judeji. U njih bi zatvarali blago. Međutim one su u to doba godine bile prazne, jer su se stada nalazila na pašnjacima. K toj se strani zaputiše.

Providnost vodi njihove korake. Za svoga Sina Ona ne želi drugoga zakloništa do li onoga, koje sama sprema za svoje goste. Providnost, majčinska i djelatna, ima skloništa za sve, što živi. Ona dube pećine usred šuma. Nije zaboravila lavičinih sinova, kaže Sveta Knjiga. Kada je nekoć upravljala veličanstvenim evolucijama (razvojem) tvari, i kad je vatra, njezin radnik, oblikovala smekšalu zemaljsku kuglu, ona je u predviđanju božanskog sata rezervirala tu pećinu.

Nije dolikovalo, da se Neizmjerni zatvori u ljudski stan. Da on, bogati vladar, koji zapovijeda suncu, da u zoru prospe svoje zrake; koji čini, da se čelo noći iskri draguljima, i baca smiješeći se, na ramenima zida, što se ruši, bogatiji ogrtač od ogrtača kraljeva: nije dolikovalo, da se ovaj rodi u krilu našeg ispraznog bogatstva. On njim gospoduje prezirući ga. Pokazuje se velikim izabirući ono, što mi nazivamo bijedom. Ne će druge raskoši osim one, koja pripada obnovitelju kao i stvaratelju zemlje. Cvijet svijeta, a ne cvijet staklenika hoće da se rascvjeta u punom stvaranju ne imajući za svoje mjesto rođenja drugog graditelja i drugog resitelja osim Boga, čiji je on Sin i komu je jednak.

A zatim, zar nije potrebno, da on, koji je čovjek svih, bude već od prvog sata pristupačan svima, a prije svega

onima, koji mu najviše sliče: ponizni, maleni, oni, koje preziru, a koje on ljubi?

Gledajte te pastire, što idu rubom judejske pustinje, na glavi im crna koprena, preko ramena prebačena ovčija koža, bijedna haljina u pasu opasana, u ruci im mala smokvina toljaga, da je bace za ovcama, što hoće u stranu: eto ljudi, kojima Isus pripada. Oni nijesu ništa, manje su od ništa. Oni su osobito na Istoku sluge slugu, te poput njega nemaju drugog zaklona osim nadvijenih pećina: on se najprije njima želi dati.

Oni su dolje u ravnici i čuvaju svoja stada. Drijemaju ili međusobno razgovaraju oko vatara, za koje ne slute, da su vatre veselja: Isus ih potiho pozivlje. I za čas će doći, i bez predstavljanja i bez straha, pastiri i mudraci s jednakim pravima, moći će u jednostavnosti i miru srca gledati, ljubiti, klanjati se tom Božjem Sinu, i ako se usude, moći će ga uzeti na svoje ruke.

Da li je zbog toga Nebo namjerilo putnike prema špilji?...

Još nema hrama za stvarnu nazočnost. No priroda je veliki hram, ona se otvara Bogu. Evo svoda: to je ta pećina. Evo jasala, za oltar.

Ušli su.

Primiče se sat, koji je Nebo očekivalo.

Marija zadrhće u skoroj nadi.

Tamno, Josipovim marom uređeno obitavalište pruža svoje skromne udobnosti sakrivenom Bogu.

I sveti se zaručnik povlači.

On, pouzdanik misterija (tajne), vraća se u svoje ništavilo pred Beskrajnim, koji dolazi.

Eno ga počiva u jednom ugibu stijene.

I Betlehem je zaspao pod koprenama noći. Priroda sniva. Zvijezde gledaju i tiho trepere. Pažljivi anđeli s himnom radosti na rubu usana paze na znak u očima svoga gospodara.

Sve je dakle spremno.

Tajna se može izvršiti.

ISUSOV SAMOTNI ŽIVOT

Tkogod bi, pa bilo i usred djelatnosti Isusovog javnog života, proniknuo njegovu dušu, našao bi u njoj samoća punih tišine, u kojima se na plodnom tlu razvijao njegov unutarnji život, kojemu je samo lagana koprena bio vanjski život.

No njegov početak — trideset godina zavijenog i na oko beskorisnog života — obilježuje upravo to, da se tek taj početak može pokazati.

Evanđelje šuti o Nazaretu. U Nazaretu je sve tajna i tišina. Poput Mojsija, koji razgovara s Bogom svojim, u oblaku, tako i Isus. I možda je smjelost htjeti razgrnuti taj oblak!...

* * *

U Isusovo je vrijeme Nazaret bio mala varošica, zabačena u gorama one Galileje, koju su prezirali književnici i svećenici.

»Može li išta dobra izaći iz Nazareta?« govorili su oni.

I doista to je mjesto bilo bez važnosti. Tri ili četiri tisuće duša, sinagoga, možda kakva slaba škola, to bi sve.

Nikakve trgovine. Niti rimskog tabora. Ni jednog od onih zamaka, po kojima su gradovi poput Tiberijade ili Magdale dolazili na glas, i, to također treba reći, punili se pokvarenošću. Još manje je Nazaret mogao težiti, da ima jednu od onih glasovitih škola, koje su se nalazile u okrilju hramskih trijemova i bile ponos židovskoga grada.

Smješten dvadeset milja daleko od Jeruzalema, devet sati hoda od Kafarnauma, daleko od prometnih cesta, Nazaret se nije ni računao. On je čekao. Bio je ruža, o kojoj govori sveti Jeronim, koja samo Nebu otvara svoju čašku.

Kada danas hodočasnik dolazi iz Jeruzalema, otkriva bijeli gradić, zaklonjen kao golubje gnijezdo, među vrhuncima brežuljaka, koji kraljuju nad Jezraelskim poljem. Kad se k njemu prilazi s protivne strane, sa sjevera, dolazeći iz Gornje Galileje, pokazuje se u usjeklini: jer se sakriva u jednoj od onih dubokih dolinica, koje valovita palestinska brdašca na tisuće ostavljaju među sobom.

Kad čovjek dođe ovamo, duha zaokupljena velikom uspomenom, duše prepune Spasiteljeve osobe i njegove nedokučive mladosti, koje se jedva s nekoliko neodređenih riječi dotaklo Evanđelje; kad pomisli, šta je bio, šta jest, na strahotne tajne, koje se nalaze u njegovoj duši, na vječnost, u kojoj se razvija njegov život, na neizmjernost, u kojoj odjekuje njegovo ime i rascvjetavaju njegova djela: čovjek se začudi!

Pogledajte to selo, te kuće s ravnim krovovima, poput gromada zabludjele tu u zelenilo; onu uzbrditu cestu usječenu u tjesnacu, vjerojatno isto tako staru, kao što je star i sam kraj, i uzduž koje desno i lijevo pritječe i reda se čitav život maloga grada: tu je!... To je Nazaret! To je **s a k r i v e n i ž i v o t**: trideset godina onoga života, kojega svaka minuta spašava svijet! O Bože! kako je sva ova beskrajnost malena!...

A duh jedan čas smeten, na jednom osjeti, da je u sebi predivno potresen navalom onih neizmjernih čuvstava i onih dragih slika.

Šta? Tu da je Isus živio? Tu da bi pohranjeno blago svijeta? I proveo je trideset godina sakriven među ljudima, kao taj gradić među gorama, neznatan među neznatnima, izložen neprilikama, svagdanjem saobraćaju s priprostima, i zasluživao svoj kruh svojim radom? — E! dragi Bože, jest!

Nije Isus Krist došao na ovaj svijet zbog sebe, došao je na nj zbog nas. Trpjeti i poniziti se za nas; poniziti se i umrijeti za nas, bila je njegova uloga, a Nazaret je samo jedna etapa (postaja) Kalvarije. A jer je Nazaret jedna postaja Kalvarije, jest divna pobuda onima, koji imadu svoju Kalvariju ovdje na zemlji.

Prezreni, maleni, oni koji na ovome svijetu nalaze samo zgoditak bijede i nerazumijevanja, oni sebi mogu reći: on je bio siromah, on je bio prezren kao ja i zbog mene. I postaje slađom ta poniznost u dvoje i lakše je

ići naprijed, kad se na božansko rame nasloni vrh svoga križa.

Pomislimo također, nije li za Isusa Boga bio najveći ponos ono, što je za Isusa čovjeka bila poniznost?

Što naše ljudske prilike vrijede za Boga? Znače li što za njega naše veličine, stanja naše imovine, naši lijepi uspjesi? Jadne sitne mušice, koje se koče i preziru druge mušice, jer im krila nijesu tako sjajna, a noge tanke: šta to vrijedi za njega? Bili veliki ili sitni naši položaji su u njegovim očima posve jednaki, i jer ni jedan od njih ne odgovara njegovoj naravi, nije li njegova čast iziskivala, da izabere upravo najniži? Samo je tako mogao pokazati svoju ravnodušnost. Približujući se ništavilu naše slave pokazat će, da je sebi sam dovoljan.

Ne bismo mogli vjerovati, koliko se takve misli nameću u Nazaretu. Tu se Spasiteljeve ljudske prilike pokazuju takvima, da božanska odluka zabljesne. A to slobodno izabrano siromaštvo vuče, u misli, za sobom vječno bogatstvo. To je ništavilo najbolja podloga za snove, na kojima se juri prema beskrajnosti.

Ušli smo u taj Nazaret. Išli smo uskim ulicama do one kuće, — da li je to kuća? — u kojoj je u tišini živjelo Dijete — Bog. To je nekakva udubina pod pećinom sa možda nekoć kakvim prizidanim pregradkom. Danas je to kapelica, i ljudi dolaze pod tamni svod tu moliti. A u njoj svaki svećenik može prizvati Boga, obnavljajući nakon dvije tisuće godina razmaka stvarnu prisutnost. I koliko li te jato misli tada saleti! Kako li se prošlost diže iz tla, ključa iz zidova, dok se čini, da se Nebo nadvija, da pogledom i ljubavlju pokrije taj tajnoviti kut svijeta!

Tu su živjeli! Ljubili su tvoju sjenu, o pećino! Tu su provodili mirno život onih siromašnih ljudi, koje smo toliko vidjeli u istočnjačkim selima, u dnu njihovih bijednih stanova, daleko od naše uljudbe, od zamršenosti naše udobnosti, ali blizu prirodi i blizu Bogu.

Marija je tu bila. Dva puta je dnevno išla na onaj zdenac, — isti zdenac, — iz kojega se voda ne može crpsti drugačije nego gazeći u vodi. Bosih nogu, čedno se pomicala u redu sa svojim drugaricama. Spustila bi svoj

vrč, zbog gužve oko jedinog zdenca, čekala bi, često vrlo dugo, da na nju dođe red, zatim bi se vraćala noseći svoj teret. S beskrajnošću je u srcu uređivala svoje siromašno kućanstvo. Ložila bi vatru u jednoj od onih u tlu iskopanih udubina, koje na Istoku služe mjesto ognjišta, i spremala bi jelo... za Svemogućega Gospodara! Pekla bi kruh, koji su zaslužili Josip i Isus!

A anđeli su se odozgor divili čistom stvorenju.

A mi pomišljamo, koliko li samilosti zaslužuju oni, koje sablažnjuje tolika poniznost, pa odlaze s riječima: Samo to.

E, da! samo to. A vi, šta ste dakle vi? Zar vi mislite, da se Boga doimlju vaša lijepa odijela, vaši dragulji, vaša raskoš, vaša uljudba, vaša naduta i neznalačka učenost? A šta su vaše sanjarije o veličini u očima onoga, koji je učinio tako nešto?

Ah! htjelo bi vam se za Božju majku otmjenu kakvu gospođu mjesto Djevičinih bosih nogu? palaču mjesto pećinske špilje? Stvoritelj nebesa nema takve stidljivosti! I sve je veliko u očima onoga, pred kim je sve maleno, a jer njegovo srce hoće da se ponizi, za njega je veselje i vanredna dika poniziti se neprestano niže i niže.

* * *

Kako treba shvatiti onih trideset godina provedenih u nazaretskoj skrovitosti?

To je priprava.

Isusu Kristu nije potrebna priprava za njega samoga. Pitanje zvanja, drugima tako teškog te više manje kasno postavljeno, za njega je bilo unaprijed riješeno: od prvoga časa, svijestan sebe, zna šta hoće, može ga ostvariti, ako mu se svidi. No to mu ne odgovara. Treba da čeka ljudski čas. Njegov božanski ugled mora kao vidljivu pomoć imati njegov čovječanski ugled, te on čeka ljudski čas strpljivo puštajući, nek se u njemu izgradi tjelesno biće.

Da li će to reći, da je tih trideset godina posve bez posljedica s obzirom na božansko djelo? Da se to vjeruje, trebalo bi ogromno nepoznavanje njega.

Isus Krist je došao na svijet, da se dadne, da rekne riječ, pokaže primjer i umre. Smrt će doći. Riječ, — za nju još nije vrijeme. Ali ostaje primjer i dar samoga sebe: primjer poniznosti, strpljivosti, podložnosti Bogu i onima, koji ga zamjenjuju na zemlji. Dar sebe samoga — komu? Najprije svome Ocu. I, treba dobro zapamtiti, baš taj čin, u svojoj biti, jest prava uloga Kristova. Nije li to otkupnina? Nije li to cijena grješnikâ i posredstvo pravednikâ? A onaj glas, što viče: »Evo dolazim, o Bože, da činim tvoju volju«, nije li čitavo Otkupljenje i čitavo svećeništvo Kristovo, prema tome čitavo njegovo djelo?

Ostalo je suvišak, predivni suvišak ljubavi, blagonaklonosti, pravednosti, no bit je tamo. U ovome jednostavnom pokliku: »Evo me«! sažima se čitavo otkupljenje. A taj poklik jest Isus Krist potpun, i u svako doba, isto tako u Nazaretu kao i na križu.

Ivan Krstitelj je govorio jeruzalemskim poslanicima: »Ja sam glas, koji viče u pustinji«. Isus Krist je glas, koji viče k Bogu. I sve što on jest, i sve što može činiti, sve njegove misli, svi njegovi osjećaji, sve njegove težnje, sve njegovo veselje, sva njegova muka, svi uzdasi njegovih usana i svi kucaji njegova srca, sve to viče k Bogu; sve to moli, priziva, posreduje, naknađuje; sve to, izlazeći iz božanske osobe, posjeduje božansku vrijednost, i svijet se spašava gledajući, gdje živi njegov Spasitelj.

I na taj način, dajući se Bogu, Krist se davao ljudima.

U onom ljupkom i ozbiljnom galilejskom hramu, u onom stanu punom tišine, koji je tišina svega ispunjavala, u kom se bez sumnje govorilo samo zbog hvale i službe Bogu, on je nudio svijetu stvarnu prisutnost.

Poput onog zimskog sunca, sjajna i mirna, koje izlazi nad ukočenom i bijelom zemljom, i koje, budući da ne grije, budući da ne oplođuje, na oko izgleda, kao da je došlo jedino da sjaji i razveseljuje srce: tako i Isus.

Zato kad se ta mjesta prođu, izgledaju kao svetište. Brežuljci su oltari. Drveće, cvijeće, pećine, lagani oblaci

divan ures za onaj žrtvenik, na koji sađe Nebo. Među tim predmetima i predmetima izrazito svjetovnim ima velika razlika, koju naša mašta stavlja među grmečcima, što krase svetohranište u istim onim grmečcima punim prašine na rubu cesta.

Da uistinu, Nazaret je hram. On je sveta lađa, koja ponese živi zakon Svevišnjega. On je zlatni svijećnjak, koji prosu svijetlo po svijetu. On je pećina, iz koje poteče živa voda, da zemlju poplavi i pročisti.

* * *

Šta je Isus radio u Nazaretu?

Evanđelje odgovara: »A Isus je rastao u mudrosti i u dobi i u milosti kod Boga i kod ljudi«. Dodaje ovu već navedenu riječ: »Bio im je poslušan«.

Ne bi se moglo s dubljom jednostavnošću reći, da se Isus u Nazaretu ni u čem nije isticao iznad svoje okoline. Htio je, da njegova djela sliče našima, kako bi naša zasluga mogla sličiti njegovoj.

Kao dijete igrao se na gumnu s onima, koji će se poslije nazvati Isusovom braćom, to jest s bratićima s majčinske strane i s drugom gradskom djecom. Igralo se, bez sumnje kao i danas. — Istok se slabo mijenja, uostalom Evanđelje to natuca, — vjenčanja i pokopa, ili opet s pripitomljenim pticama, obljubljenom igrom malih istočnjaka. Te dječje igre čine dio slike one slave pune milosti o kojoj govori sveti Ivan u svom Prologu.

Kad je ponarastao sa svima je obično saobraćao odlikujući se samo savršenstvom svoga života tako, da ni njegovi bratići nijesu znali!... Vidjeti će se kasnije, kako se protive i kako mrmljaju. Jednostavna slava kod božanske kolijevke bila je tako skromna, da od nje nije ništa ostalo. Nad Ljubljenim se rasprostrla koprena šutnje. Samo vjera, u svijetlu slatkih uspomena, kazivala je tek Mariji i Josipu, što je uistinu to dijete.

Jasno je, da su zajedno molili. Kao i svi Židovi, i oni su molili Izraelovo otkupljenje. A kakvih li tada osjećaja u svetoj skupini! Kakvog li jedinstva srdaca! Ka-

kvih li pogleda, kakvog li tajnovitog straha kod jednih! Kakvog li tihog odricanja sa strane drugog! Isus je o sebi šutio, a tu su šutnju razumjeli! I to su bili božanski časovi, koje bi htjeli vidjeti, kako nikada ne svršavaju!...

Ali život je čekao, trebalo je raditi, a dani su prolazili, izvan obrednih sati, prolazili dijelom u učenju, dijelom na radu.

* * *

Učenje! Čudna riječ s obzirom na Isusa! A međutim treba se sjetiti: u njemu smo mi upoznali uz ono, što pripada Bogu, sve što pripada čovjeku, prema tome um sposoban za razvijanje barem što se tiče načina spoznavanja, koje ovisi o iskustvu i o spontanom radu duha. Ljudska mudrost u potpunom stanju nije bila poklonjena Isusu djetetu kao ni njegovu tijelu čovječji rast, ni njegovim nogama siguran hod. Pravo rekavši, nije ništa naučio o čovjeku, ali je naučio o stvarima, i o Svetom Pismu, koje mu je moralo biti slatko prelistavati, jer je u njem na svakom mjestu mogao naći ime svog Oca.

Uostalom, sve je to išlo samo po sebi.

U dobi od pet godina svaki je židovski sin morao početi učiti izvatke iz Biblije. U desetoj bi ga godini upućivali u rabinske (učitelje židovske) predaje, skupljene kasnije pod imenom **M i š n a.**

Bavili bi se tim poslom u dane subote i svetkovina, za vrijeme dugih slobodnih sati proboravljenih u obitelji. Još više, u velikom broju gradova nalazila se mala škola pridodana sinagogi. Tu je svaki učitelj imao na brizi po dvadeset i petero djece. On bi ih poučavao na način upita, kao što će to kasnije tako često činiti božanski Učitelj. Učio ih je čitati na malim svitcima pergamene ili papirusa, zatim prepisivati s k a l e m o m u lijepim pismenima svetoga jezika odlomke iz Biblije, za koje se smatralo dobrim, da ih nauče, kao na primjer povijest stvaranja, kantike (svečane pjesme) svetkovina, zapovijedi Zakona.

Napokon bi taj sažeti odgoj popunjavali praktičnom (izravnom) poukom o načinu vladanja u različitim pri-

godama života: neka vrsta tečaja o uglađenosti i pristojnosti za ravnanje mladim istočnjacima.

Tako za Isusa prođe prvih dvanaest godina. Kad je dotle došao, pred njim se otvorio nov život, jer je to bio označeni čas za ulazak u društveni život. Po pravu je bio pripušten častima bogoštovlja. Po prvi će puta poći u Jeruzalem.

* * *

Jeruzalem!... Lako si čovjek zamišlja uzbuđenje, koje je obuzelo Isusovo srce, kad je prekoračio njegova vrata, pa kad je po prvi puta unišao u hram.

Pogled na tu glasovitu zgradu, kojoj je sam Bog označio plan (nacrt), u kojoj je pohranjen njegov zakon, u kojoj usred zamršene buke idolopoklonskih štovanja već vjekovima odjekuju njegovi slavospjevi; žrtve, predodžba njegove, koje su potomcima izlijevale krv žrtava u dimu tamjana i sve većem i jačem uzdisanju molitava: bilo je to, što je moglo do dna uzburkati to srce, tako pristupno ganuću, tako spremno, da zapali sve, što je u vezi sa Očevom slavom.

U času, kad su leviti (hramski službenici) i levitski sinovi započinjali psalme, nakon velike žrtve Pashe, kao da je glas grmljavine, kažu povjesnici, uzdrmao hramskim temeljima i rasprostro se do u dolinu Cedrona. I Isus je pomiješao svoj glas s tim koncertom hvalospjeva, i vraćajući Ocu jeku svog vlastitog glasa, opetovao je sa Psalmom: »E v o m e, o B o ž e, d a č i n i m t v o j u v o l j u.«

Ne ističimo zgodu, koja označuje taj prvi posjet hramu. Isus usred naučitelja nije drugo do li predznak. To je zalog one mudrosti, koju ćemo vidjeti, kako otvara svoju riznicu. Smiona Marijina riječ: »S i n e, š t a u č i n i n a m a t a k o?« jest potresni tumač one druge: »B i o i m j e p o s l u š a n«. Napokon Spasiteljev odgovor: »N i s t e l i z n a l i, d a m e n i t r e b a b i t i u o n o m e, š t o j e O c a m o g a?«, znači čitav njegov život. On je tu sav, kao što je u brzom bljesku bitnost svjetlosti.

Ali čas nije još došao. Zvijezda će se povratiti u noć, dok ne grane zabljesnuvši po svijetu.

Povratimo se sa svetom Obitelju u Nazaret, da promatramo nov prizor, prizor Isusa radnika.

* * *

Isus je radio od djetinjstva pa do dana svojeg javnoga života. Bilo je to potrebno. Jos'pova je obitelj bila siromašna. Uz to je u tome bila dužnost, kojoj se nije smio uklonuti Sin Čovječji.

Beščastan bijaše Izraelac, koji svoga sina nije naučio kakvom zanatu. »To je isto,« govorili su rabini, »kao da ga je naučio razbojstvu«. I sami su zakonoznanci radili ručne poslove. Hillel je bio drvorezbar, Scammai tesar. Bilo ih je, koji su bez srama radili cipelarski, krojački, kovački, lončarski zanat. Praktički i marljivi duh židovskog naroda nije ga nikada kroz vjekove ostavio. I danas je po istočnjačkim gradovima velika suprotnost između židovske radinosti i bespomoćnog nehaja muslimana fataliste (prepuštena sudbini).

Napokon je u radu bila posebna suglasnost s obzirom na onoga, koji nije došao, »da bude služen, nego da služi«, i koji je ujedno htio posvetiti rad i olakšati mu težinu dajući nam svoj primjer.

Rad je krjepost i u isto vrijeme sjeme krjeposti, jer udaljuje od nas zavođenje zla. Podržava našu snagu, tjelesnu snagu, duševnu snagu. Približava nas našim bližnjima. Za društveno pitanje čini više nego li oni besposlenjaci, frazeri, ili oni bogati lijenčine, koji se tuže na nesreću vremena, a ne opažaju, da su oni sami društvena rana, predmet zavisti i sablazni za svoju braću, mrtva točka u velikom živom ustroju, zapreka u struji ljudskoga života.

Bogu hvala, takvih nema veliki broj. Rad je redovna ljudska služba. Zato je Isus, koji se svima dao, narodu dao ovaj sjajni primjer: Krist radnik za najvećeg dijela svoga života.

Kakva je bila vrsta Isusova rada?

Predaja je jednoglasna kad kaže, da je radio o drvetu. Lako ga je vidjeti na djelu, ako se na uskim ulicama promatraju arapske četvrti u Nazaretu, one male daščare stolara koje uglavnom čine neke vrste špilju pod pećinom. Blizu praga, tamo gdje se spaja tama sa svijetlom, rade golih ruku i nogu, tešući jarmove ili plugove, dok su nogu postavili tako, da njome drže drvo. Ili pak spretno okreću one male stupiće za ograde s onim primitivnim i čudnim oruđem, koje nazivaju gudalom, pod kojim sitne strugotine vrcaju na suncu poput snopića zlatne slame.

Isusa zamišljamo, kako tako radi, samo je puno ozbiljniji, puno čedniji, puno šutljiviji. I nije li to nešto uzvišeno? Suprotnost između tih niskih poslova i onoga, koji se udostojao njima prilagoditi, daje prizoru neko dostojanstvo, koje moramo nazvati pobožnim. I protiv svoje volje čovjek se sabere, osjeća se pozvanim, da združi svoje misli s valom misli, što ispunjaju tu tišinu s nečuvenim motivima, koji upravljaju tim poslom. I čovjek zaboravlja na sebe gledajući, u šutnji, u kojem tamnom kutu, kako bez žurbe polagano radi božanski radnik. A pogled prati njegove ruke, i čovjek traži njegove oči, vidi njegovu dušu, koja svojim mirnim blistanjem ispunja i tu daščaru i Nazaret i svijet... Pa poput mušice, koja se nesvijesti i umire u staklenom zvonu poplavljenom zrakama, čovjek se osjeća nekako predivno očaran tim visokim mislima.

* * *

Može se držati, da Isusov rad nije bio uvijek velik. Duh njegova naroda i njegova doba nije tome bio vičan. U kakvoj istočnjačkoj radionici bilo bi pogrješno zamišljati grozničav izgled, kakav pokazuju naše radionice. Naše oštro podneblje stvorilo je životno takmičenje; naša se snaga troši u neke vrsti mahnitanja, da zadovolji više ili manje prave potrebe. No Istok nije takav. Pače i danas, a pogotovo onda, život je tamo patrijarhalan i miran. Posao sigurno nalazi svoje mjesto, ali ostavlja ga i dokolici, čiju trajnost produljuje priprostoća života.

Uostalom subote i dani svetkovina nužno su obustavljali rad. Šta je tada Isus radio?

Već smo to natuknuli: molio je, čitao Bibliju, razmatrao.

Popeo bi se po istočnjački na ravni krov svoje kuće ili na kakvu uzvisinu u okolici. Koliko li se puta možda uspeo na koji od onih brežuljaka, s kojih puca pogled na Nazaret, odakle je ugledao čitavu zemlju, sve buduće putove svojih apostola!

Na sjeveru: gorski lanci Libanona i Antilibanona sa snijegom okrunjenim Hermonom. Na istoku: Galilejsko jezero, jedva zastrto zastorom brežuljaka, buduća pozornica božanskih djela. Na jugu: Gelboa, Endorski brežuljci, Jesrael, pa malo podalje Ebal i Garizim s Esdrelonskim poljem podsjećali su ga na velike ratove i junačka djela njegovih djedova. Sasvim blizu njega nudio mu je Tabor svoje slavno podnožje. Napokon na zapadu, iza bijelih Karmelskih vrhunaca, »Veliko more«, kojim će raširenih krila poletjeti vesela vijest.

Nije teško pogoditi, što se tada događalo u Učiteljevoj duši. A njegovo bi snivanje bez sumnje postalo u večer slatko, kad bi se obzor sužavao u noći, što se spuštala; kad bi gledao, kako na okolnim gumnima vijači sa svojim drvenim lopatama bacaju zrnje na ljetnom vjetru, i orače, što se vraćaju kućama, i stada, što su u daljini podizala oblačiće prašine, i noćobdije, što su se žurili svojim stražarskim kulama; pa kad bi se do njega dizao miris mnogobrojnih badema i limunova u brežuljastim uvalama, njegova se mašta napunjala tim lijepim slikama, koje su P a r a b o l e (istine u pričama) imale predati svijetu. I u čitavoj toj prekrasnoj prirodi, na zemlji, kao i na rubu neba, Isus je čitao ime svog Oca otkrivajući uzvišene simbole (znakove), u kojima bi zasjala i skrila se njegova istina.

Kasnije, kad ga obuzme neumorno djelovanje, Isus će za se stvoriti zakon, da sačuva svoju samoću. Dan je svijetu; ali njegova mudrost određuje mjeru. On se pokazuje, radi, govori liječi, tješi, potiče, svima biva sve. Ali kad je to gotovo, nutarnji život traži svoja prava, on se odvaja od svijeta. »P o v u k a o s e, s a m, n a g o r u,« ne jednom kažu evanđelisti. Traže ga čitave nizove dana, i nikako ga ne nalaze. Pustinja ga

ugrabila, gora ga ugrabila. On je tamo dolje, u kakvoj sjenatoj osami, na podnožju kojeg od onih jakih stabala, ili u kakvoj pećini otvorenoj vedrom nebu, kakvih sretamo na svakom koraku u Palestini, i tu se njegova duša uzdiže k Bogu.

Jasno, — opet to moramo reći, — ta duša nosi svoju samoću svagdje, pa i usred rada i buke. No on je tražio vidljivu sabranost za pouku svojima i za našu pouku.

I mi se moramo znati sabrati. Pa ne znam kakve bile naše brige, moramo si stvoriti nutarnji život, ,u koji nimalo ne ulazi buka poslova, ili bolje prodire unutra, samo da posluži zanosu duše.

Izvanja djela su dobra. Ali pod uvjetom, da proističu iz osnove, koja im daje vrijednost u očima Učiteljevim. Šta su naša djela u sebi samim? Šta je to Bogu, da rade naše ruke i naši mozgovi? Pa ako drugi beru njihove plodove, ili mi sami, šta vrijede ti plodovi, ako ne idu do vječnog života, i šta će od njih ostati sutra, kad prođemo mi i drugi, i kad se bilanca (posljedak) života predoči u vrijednosti duše?

Moramo dakle dušu njegovati. Zato se nameću osama i sabranost.

Osama priziva Boga, otvara srce velikim mislima, daje nam da tičemo vlastitu dubinu, u kojoj tinjaju muževne odluke i gdje se sakriva naša prava snaga.

Zato je skroviti život veliki primjer. Trideset godina!... prema tri godine! Tri godine djelovanja, a trideset godina šutnje, niskih poslova, sakrivene predanosti, poslušnosti!

Poslušnost Bogu, njegovim zastupnicima, događajima, kojima on ravna; odricanje sebe samoga i onoga, što će on kasnije zvati s v i j e t o m, to će reći zla, lažnih načela, varke, lažne ljubavi. To je eto sva Kristova slava. Trebalo bi, da bude i naša.

Naš život nije očevidan svakoga dana. U velikoj je mjeri to skroviti život. Prožeti ga Kristovim duhom znači: u nj unijeti mir, dati mu božansku vedrinu, sigurnost bića, koje je sigurno u svoj put i koje na kraju vidi nagradu, nebo.

ISUSOVO PROPOVIJEDANJE

Nazaret je, kazali smo, priprava. To će reći, da je djelo bilo pred vratima. Blizu je bio čas, kad će Isus, koji je došao obnoviti čovječanstvo, raditi na ostvarenju tog velikog djela. Trebalo je istinu prizvati natrag u duhove, dakle poučavati; boriti se protiv carstva grijeha, dakle opominjati; ljude privezati k Bogu vezom ljubavi, dakle ljudima otkriti tu ljubav, upoznati ih s Ocem nebeskim i uliti im pouzdanje u njegovu dobrotu. Spasiteljev je javni život imao taj trostruki cilj. Zbog toga Josipova radionica jednoga dana postade prazna, a Sin se Čovječji pokaza.

Evanđelje nam kaže, u kakvim se prilikama dogodio prijelaz iz skrovitog u javni život. Isus pođe najprije na Jordan, da ga tu krsti Ivan Krstitelj. Onaj, koji je ustanovio krštenje, htio je prvi dati primjer krštenja; htio je svojim doticajem posvetiti one vode, koje će poslužiti obnovi njegovih sinova; htio je u svojoj čistoj puti oprati okaljanu put Adamovih sinova.

Otišao je dakle iz Nazareta, udarivši na istok do dna one ogromne uleknine, u koju se ruši Jordan, dolazeći sa sjevera, i gdje kao u grobu — četiri stotine metara ispod Sredozemnog mora — počiva Mrtvo more.

Tu je primio svjedočanstvo Ivanovo, svjedočanstvo Oca nebeskog. Sišao je u vodu one rijeke, koja protičući Palestinom od jednoga kraja do drugog, u njoj stvara život, kao što je Isus imao stvoriti život za svijet. Zatim se uspeo prema pustinjama, koje okružuju Jerihon, i želio proživjeti sam kroz četrdeset dana i tako putevima šutnje unići u svoj javni život.

Te pustinje su one, kamo su nekoć Izraelski proroci dolazili osvježivati svoje duše, gdje je preteča, iscrpljen postovima i pun mesijanskih viđenja u večer vikao svoje duge poklike u pustinji, iza kako je po danu poučavao i krstio kraj rijeke. Tamo se Isus povukao, da se u času, kad započne svoje djelo, prisnije združi s Ocem, da s više mira složi svoje godine rada. I postio je, odbijao je napadaje n e p r i j a t e l j a, koji si je postavio za ulogu, da ga smeta u njegovoj zadaći. I gledajući u

budućnost, pogledom je obuhvatao djelo, što ga je čekalo. On se u duhu, poput sunca u psalmu vinuo u svoje zvanje »s veseljem junaka«, goreći od želje, da otkrije svoju dušu bogatu bogatstvom neizmjernosti, i da je izlije u dušu mnoštva.

Nakon četrdeset dana povrati se dakle k obalama Jordana, i umiješavši se u mnoštvo, što je sa svih strana dotrčalo na Ivanovo propovijedanje, progovori.

Tri se pitanja nama nameću u predmetu te riječi:
Koja joj je pozornica?
Na koji se način daje?
Koja su joj glavna svojstva?

* * *

Pozornica Isusova djelovanja jest ona sićušna zemlja zatvorena sa sjevera Libanonom, s istoka Moabskim i Galadskim gorama, s juga Mrtvim morem i pustinjom, sa zapada »Velikim morem«.

Bio je to prostor po prilici jednak Švicarskoj; prema računu svetog Jeronima dug šezdeset milja. Što se tiče njegove širine, — jedva dvadeset milja, — velikom se naučitelju činila tako malena, da se to nije usudio ni izreći iz straha, piše on, da ne bi izgledalo, kako daje oružje bogohulnom sarkazmu pogana.

Doista imade nešto čudno, gotovo uznemirujuće u pomisli, da je ona neizmjernost, kakva je život Isusov, bila zatvorena u tom prostoru. Dva dana hoda, da se s kraja na kraj pređe Isusova domovina!... I o njoj je ono napisano: »M a l o j e, d a s i m o j s l u g a, d a p o d i g n e š J u d i n a p l e m e n a i s k u p i š I z r a e l o v e o s t a t k e; p o s t a v i o s a m t e, d a b u d e š s v i j e t l o n a r o d i m a, d a p o n e s e š m o j e s p a s e n j e d o k r a j n j i h g r a n i c a z e m l j e.« Kakve li suprotnosti između neizmjernosti te uloge i prividne uskoće tog akcionog (područnog) polja! U napasti smo, da kažemo: imala su pravo Isusova b r a ć a, kad su Isusu govorila: »Ako činiš takve stvari, pokaži se svijetu!« Kako je Isus, sveobuhvatni čovjek, pristao utrošiti svoj život u toj nekoj vrsti hodanja na mjestu, dotičući se univerzuma samo u jednoj točci?...

Ima u tome, čini nam se, mjesto sablazni, koju tu neki nalaze, jedna od onih božanskih crta Učiteljeva vladanja.

Bog osobito voli takav način, koji se sastoji u tome, da dade, da neizmjernost izađe iz ništa, veliko drvo iz malena zrna. Sam je stvorio ništa, da ništa zasvjedoči njegovu snagu, pa kao što je sagradio naravno, sagradio je i vrhunaravno.

Mogao je svojega Krista poslati na sve strane svijeta; mogao je njegov život produljiti tako, da obuhvati život svijeta. Radije je na minimum (najmanje) sveo i taj život i njegovu pozornicu. Trideset godina ili bolje tri godine jest zbilja minimum djelujućeg života; Palestina jest zbilja minimum kakve domovine; u cjelini vremena i prostora to se niti ne računa, i jer se to ni ne računa, Bog je to najvolio. Njegov Krist ne će ostaviti te male Judeje. Ne će se udostojati izaći iz tog komadića zemlje. Uzduž i poprijeko će hodati na tom sićušnom prostoru utrošivši mjesece, da pređe četiri dana hoda. A kad rekne riječ i dadne primjer, on će umrijeti ostavljajući svojim apostolima brigu, da osvoje čitav svijet.

Apostoli! Pomišlja li se, koliko li je bilo lakoumne smjelosti, ako li ne svemogućnosti, u činjenici, da se njima preda, — njima, — osvojenje svijeta? Ribari, jedan carinik i jedan tesar: eto šta su bili; siromašni ljudi, koje je jednoga dana otrgnuo od njihova posla, i koji često nijesu razumjeli ništa od onoga, što bi im govorio. On ih je dobro poznavao! Znao je, da se ne može na njih računati, zabranjivao im je, da se pouzdaju u sebe same. Ali je dodavao: »P o s l a t ć u v a m d u h a s v o j e g a«. I taj je d u h imao obnoviti lice zemlje. Ta u d u h u prisutnost Isusa Krista, a ne njegova tjelesna prisutnost, upravo mnogo vrijedi za njegovo djelo. Zbog toga je radio bez žurbe i umro bez straha. Ljudi se žure, jer nijesu gospodari vremena; sve hoće sami načiniti, jer nijesu gospodari drugih: ne mogu im dati svojega duha ili ono, što bi ga moglo nadomjestiti. Isus Krist je gospodar vremena i gospodar ljudi. Njegov je zemaljski život samo bljesak; njegova zemaljska domovina samo jedna točka. Međutim s te točke prostora i vremena, za koju ga veže smrtni mu život, njegov se utjecaj poput zraka širi na sve prostore i na sva vremena.

Nije li u redu još više suziti pozornicu Isusova apostolata i reći, da je prava Evanđeoska zemlja ona Galileja uz obale jezera, koju svaka kršćanska duša gleda kao kakvu domovinu i koja uzbuđuje još više nego li Jeruzalem.

Kad joj se nakon dugih dana putovanja približuje hodočasnik, čini mu se, kao da uzlazi u povijest; svaki korak, što ga prevaljuje, briše za njega vrijeme, pa kad stigne na njegove obale, prenesen dvadeset vjekova unatrag, čini mu se, da za jedan sat postaje Isusovim savremenikom.

Tu je doista bio proglašen novi zakon. Govorio je sjedeći na stijeni i nebu otvarao ljudsko srce, dok se oko njega okupila svjetina poredana jedno iznad drugoga po nagibima i uskim zaravancima, što se pružili nad jezerom.

U to je vrijeme desetak gradova okruživalo malo more. I koliko je on puta pošao iz jednoga u drugi, prelazeći te vode, čas mirne, čas olujom uzbibane, pa išao u Kafarnaum, kojega nazivaju njegovim gradom, u Betsaidu, Korozain, Magdalu, svakamo, gdje je trebalo ubrati koju dušu, posijati koju riječ.

Danas tišina kraljuje nad tim vodama. Pustoš stanuje na tim obalama. Kao da se nikakva stvarnost ne usuđuje dotaći ovoga sna: prisutnosti Boga. Jedva koji trag života: kakva lađica, nekoliko ribara, što vuku svoje mreže kao u vrijeme Andrije i Simona Petra; koji nomadski šator, što svoju sjetnu notu utiskuje čitavoj prirodnoj milini tih obala. To je sve. I sve to poprima izgled priviđenja: živi simboli (znakovi), koji kao da nemaju drugog razloga postojanja, nego da posluže za potporu sanji...

Kad čovjek pristupa ovim krajevima, nikako to ne čini s običnim osjećajima! Mašta se zanosi i zaoštrava u tom tako savršeno autentičnom, tako divno nepromijenjenom predjelu, gdje kao da lebdi tišina adoracije,

gdje se kao u nekom smiješku ustalio nekadanji bučni život, gdje se tiho svake godine, priroda, koje je život ovdje samo vječna obljetnica, svečano oblači, truseći cvijeće punim dolinama, ispunjajući mirisima i bojama utihnuli zrak u drhtavoj svjetlosti. Mašta se opija prošlošću, a pomlađeni joj vjekovi govore. Čovjeku se pričinja, da čuje u isti čas jasno i tajanstveno, poput nutarnjega glasa, čitavo Isusovo Evanđelje, kako lepršа u zraku. »Blaženi siromašni! Blaženi koji trpe!... Dođite k meni i ja ću vas okrijepiti!...« Čuje to kroz zidine vjekova, i ne može se oteti, a da ne rekne: u ovaj čas, sa svih strana čovječanstva, mnoštvo duša, što čitaju Evanđelje, upravlja svoje težnje k ovoj točci, kojom gazim ja, povlašteni čovjek, „njihov san neprimjetno lebdi nad ovim valom, kojim klizi moj čamac, osjećam njihov dah i dah duša svih vjekova, koje su u duhu prebivale nad ovim vodama.

Sjećam se, jednoga sam dana na uzvisini maloga brežuljka Gadara, što u udaljenosti od jedne milje dominira jezerom, sjedio na nekoj litici, što gradi neke vrsti rt, i gledao sam jedan od prekrasnih zalazaka sunca, koji su uvijek obnavljano bogatstvo istočnjačke prirode. Sunce se polagano spuštalo, kao da se odmara na ljubičastim maglicama, što su se dizale s jezera. A jezero se prostiralo pod njih, a ono sjajno i blago obasipalo ga je svojim mirnim zrakama. A posve gore njegova se slava gubila u neizmjernosti, a desno i lijevo sjekla je ramena brežuljcima i pružala se sve do onog dalekog obzorja, koji se očima pričinja krajem svijeta. A ja rekoh: Evo Krista!

Proveo je svoj život zatvoren u tom malenom kraju. I poput onoga sunca, koje se čini, da ovoga časa pripada samo jezeru, Isus mu se toliko približio, da njegova zjenica ne gleda nikoga do li jezero, a ipak osvjetljuje svijet i stanuje na nebu. Isus je hodao tim tlom; penjao se na taj Tabor, koji je preda mnom; govorio je, radio je, a pred njim je bila sićušno mala skupina. Uistinu se njegova riječ obraćala svijetu; njegovo se djelo pružalo po svijetu. Svejedno je, kolik je kutić zemlje, na koji je

on stao! Pozornica nije ništa; stvarnost, koja se tu prikazuje, jest neizmjernost, i svim ljudima je upućeno ono, što je Isus govorio ribarima tih obala i ograničenom mnoštvu, koje ga je slijedilo.

* * *

Kako je postupao Spasitelj u svom propovijedanju?

Tkogod bi očekivao, da će ga vidjeti, kako se kao zakonodavac i učitelj pojavljuje noseći u rukama zakonik, potpunu zbirku nauke, koja sadrži sve velike stvari, koje on naučava. Ništa od toga. Nikakva pisma, nikakva sustava, ništa proučenog i iznešenog prema kakvom redoslijedu. On se pojavljuje, i on je nauka i istina. Dopušta, da ga gledaju, i to je već poučavanje; radi, i to je poučavanje; govori, a poučavanje se točno obilježuje, i ako se ne steže u određeni okvir kakvog sustava. Njegova se riječ predaje prividnom slučaju prilika, a obični okvir židovskog života biti će okvir njegova apostolata.

U svim i malo važnijim gradovima ljudi su se svake subote skupljali u sinagogi. Tu se zajedno molilo. Tu se čitala Biblija, koju bi zatim tumačio kakav odličnik iz prisutnog zbora. Isus se koristio tim običajem, a jedno nam mjesto u Svetom Luki živo prikazuje, kako se to zbivalo.

Bilo je to jednog subotnjeg dana u Nazaretu. Isus, »obučen silom Duha«, uđe »po svom običaju« u sinagogu. A narod je nakon običajnih molitava očekivao čitanje Božje Knjige, kad li se iz sredine mnoštva diže jedan mladi čovjek odajući, da želi govoriti. Bio je to Isus, tesar. Iznenađenje je moralo biti veliko! Nitko nije prorok u svojoj domovini, kako je to morao reći Spasitelj. Ono što su najbolje o njemu znali u Nazaretu, usprkos glasa, koji je već njegovo vanjsko djelovanje tu moglo izvesti, jest, da nije učio kod nikakva učitelja i da ne pozna do li svog oruđa.

Nadstojnik sinagoge ipak pristade. Isus se uspe na ambon, neke vrsti govornicu s drvenom ogradom, na kojoj su bile poredane Biblije, te uzimajući proročku knjigu, stade joj odvijati trake, i pročita: »Duh je Gospodnji na meni, zato me pomaza, da na-

viještam evanđelje siromasima, posla me, da propovijedam zarobljenima otkup i slijepima vid, da oslobodim potlačene, da propovijedam milosnu godinu Gospodnju.«

Zatim stade, zatvori knjigu, vrati je hasanu, i sjede, da je tumači.

Svi upriješe oči u njega, kaže sveti Luka. Čekali su, šta će im reći. I usred tišine započe:

»Danas se ispuni ova riječ pisma, što ste je upravo čuli!«

I rječitošću punom dostojanstva izloži im tu misao, da će se eto po njemu svršiti kraljevstvo zla. I svi su mu odobravali, kaže sveti pisac; divili se milosnim riječima, koje su izlazile iz njegovih usta, i govorili su: Nije li ovo sin Jospov?...

Drugi puta je Isus najčešće obilazio zemljom, govorio i liječio na svom putu, ulazio u sela, zaustavljao se u skupinama, čekao duše na rubu zdenaca, šetao se u Jeruzalemu, pod Salamonovim trijemovima, okružen učenicima, ili pak u Galileji skupljao svjetinu na obali jezera, sam uzlazio na kakvu stijenu ili u kakav čamac, da bude vidljiviji, i prepuštao svoje srce božanskom nadahnuću.

Na svaki način napokon i o svemu i svačem, o pitanjima, što mu ih postavljaju, o događajima, koji se zbivaju, o ozdravljenjima, koja izvodi, o svjedočanstvima, što ih prima, o protivljenju, što ga susreće, o obraćenjima, koja polučuje, on govori, sije sjeme, blista svojom mišlju, svojim osjećajima, svime, što jest. To, istina, kao u svom domu, počiva pod njegovim čovječjim ovojem i pokazuje se sjajno na svaki poziv.

Isto je tako sa samim propovijedanjem kao i s pozornicom. Isus se nije brinuo svakamo poći, nije se brinuo ni da sve kaže, niti pak, da kaže metodički (privlačnim načinom). Što njemu trebaju postupci i sustavi? Zašto da izrekne sve na jednom? On je živi ugled, koji daje istinu toliko, koliko to prilike traže. A taj autoritet, koji se, izgleda, pokazuje samo jedan čas, koji, kako se čini, iščezava na Uzašašću, uistinu ostaje nepro-

lazan. »I evo, ja sam s vama do svršetka vijeka«, rekao je Spasitelj.

Razumije se: osnovao je društvo, Crkvu, koje je iza njega živi autoritet. Nastavljačica njegova poslanja, djeluje pod njegovim pogledom, naučava u njegovo ime, ali, s obzirom na razne zgode života naroda, i ona formulira (uči), što treba vjerovati i što treba vršiti.

I to je ono, spomenimo mimogred, što osuđuje zabludu naše braće odijeljene protestantizmom. Štuju Evanđelje, a odbijaju živi autoritet, ne videći, da je Evanđelje samo jedna krpica Isusa Krista, i da Isus Krist živi čitav u Crkvi.

Sve je sadržano u Božjem djelu. Činjenica o Isusu Kristu prelazi sa svih strana uski prostor, u kojem izgleda zatvorena, a mudrost, vedrina, koje mogu biti jedino božanske, upravljaju provođenjem onoga nacrta, koji obuhvaća čitav život svijeta: divovska zamka i sva od ljubavi, u koju se mora uhvatiti čitav svijet.

* * *

Značajke, koje obilježuju Isusovu riječ, mogu se svesti na dvije: jednostavnost u dubini i uvjerljiva sila, koja proizlazi iz nadnaravne sigurnosti onoga, koji govori, iz njegova značaja i njegova života.

Jednostavnost i dubina, te se dvije značajke ne mogu odijeliti u Učiteljevoj riječi. On je donio Božju mudrost; došao je rasvijetliti ljudski život, opet ga povezati uz njegov princip, a to je neizmjernost, upraviti ga prema njegovu cilju, a to je svrhunaravni cilj. Sam Isus Krist bio je živa tajna, pa je trebalo, da se razotkrije. Na svaki način je njegov govor morao biti dubok.

S druge strane obraćao se priprostima. Isus je bio i ostaje čovjek puka za razliku od farizeja, koji su iz prezira prema sirotinji i prema neukima stvarali upravo zakon svoga vladanja, gotovo svoje kreposti, za razliku od onih ljudi, koji se, htijući obnoviti ljudsku misao, obraćaju višim slojevima i čuvaju se ili nehajno prelaze preko prostog naroda.

U znak svoga božanskog poslanja propovijedao je siromasima: trebalo je, da siromašni mognu razumjeti.

Ne bi ga dugo u učenim apstrakcijama slijedile skupine, što su se oko njega stvarale, a čije su glavne osobe bili ribar Petar, tesar Jakov, kafarnaumski carinik Matija. Trebalo je, da se Božja neizmjernost prilagodi slabosti tih ljudi. Tako bi.

Čitajte njegove govore. Svi su, — osim u rijetkim sasvim posebnim prilikama, — takve jednostavnosti, koju nazivamo kraljevskom. Čini nam se, da ta riječ posve dobro određuje njihov značaj. Kraljevska lica, kad usrdno razgovaraju, govore o velikim stvarima s jednostavnošću, koja iznenađuje. Kao što se mi izražavamo o svagdanjim predmetima, oni tako o kraljevstvima, žezlima, krunama. Tako Isus s mirnim veličanstvom govori o božanskim stvarima, što nam ih predaje.

Njegova je rječitost po prirodi uzvišena, jer joj je osnov po prirodi božanski. I zbog toga je jednostavna, spontana, prirodna, bez izazvanog zanosa, bez blještavila i bez uzrujanosti.

Čitajte proroke, koji govore o istim stvarima: razlika zapanjuje. Proroci se muče, jer njihovo nadahnuće potječe izvana. Oni su u z n e š e n i izvan sebe samih. Slijede isprekidane i burne polete Duha u krajevima višeg rasvjetljenja. A Isus nosi rasvjetljenje u sebi: ono posve prirodno baca zrake oko sebe. Ne treba mu zaploviti u tajnovita područja. Tajna je u njemu, misterij je on, on ga otkriva otvarajući ruku.

Ipak se nameće jedna značajka. Ta riječ mora biti slikovita i živa, ako želi utjecati na narod.

Narod je dijete. U tom je uostalom svaka svjetina dijete. Treba im govoriti u slikama, u poredbama, u simbolima. Istočnjak to voli nada sve, voli zanimljive misli, žive oblike. Rabini onoga vremena to dobro znaju: Talmud ih je pun; samo je pokvaren sitničavošću, smiješnim cjepidlačarenjem. A Isus odbacuje glupi okvir, a zadržava stvar. Ima živu misao, živu sliku, oštar obrat, predivnu i jednostavnu poredbu.

Odbija basnu: ona ima u sebi lažno i djetinjsko obilježje, koje ne dolikuje božanskim mislima. Zato uzima p a r a b o l u (priču), prozirni veo plemenitih nabora, iza koje se prikriva i u isti mah pokazuje istina. Divni

podstrek duhu, mašti, osjećajnosti, kad se stvarna, dražesna ili ganutljiva, zanimljiva ili ozbiljna činjenica rado podlaže ozbiljnim zaključcima.

A nije on te parabole dovodio iz dalekih krajeva mašte ili hira, uzimao ih je iz stvarnog života, iz svagdanjih prizora, iz predmeta, koji se pružahu njegovim očima: gora, gradova, zdenaca, grobova. Brao ih je na prolazu, u žitima, gdje se krije poljsko cvijeće; na pašnjacima, gdje mu bijele i crne koze, podijeljene u dva stada, pružahu sliku posljednjega suda; u vinogradima oboružanim kulama čuvaricama, poput vinograda, što ga zasadi Otac nebeski; u voćnjacima, gdje neplodna smokva zaprema tlo... Sva je priroda, na neki način, ustajala i žurila se, da uđe u divni okvir njegove riječi, kao što se granje stabala, na putu u Egipat, sagibalo, kako priča legenda, da mu za uzdarje daruje svoje plodove.

Ako li je u hramu u času velike obredne žrtve ljevanice, on poviče: »T k o j e ž e d a n, n e k a d o đ e k m e n i i n e k p i j e.« Kad su u predvorju užigali četrdeset lakata visoki svijećnjak, koji je osvjetljivao čitav grad, on je govorio: »J a s a m s v i j e t l o s v i j e t a.« Kad je gledao, kako za žrtve određena stada dolaze iz Judejske pustinje u hram kroz vrata, nazvana ovčjima, kazao je: »J a s a m o v č i j a v r a t a; n i t k o n e d o l a z i k O c u o s i m p o m e n i.«

A oduševljeni bi narod vikao: »N i j e d a n č o v j e k n i j e n i k a d a g o v o r i o k a o o v a j č o v j e k!« I zaboravljali bi sve, da njega čuju. »A m n o š t v o s e j e d i v i l o«, svaki čas kaže Evanđelje. A kad bi im govorio: »D a l i s t e r a z u m j e l i s v e t o?« — »D a, d a!« vikali bi. A tada bi zaključio, bacajući poput mreže na mnoštvo duša jednu od onih rečenica, jednostavnih poput prirode, a širokih poput neizmjernosti:

»Z a i s t a, z a i s t a v a m k a ž e m,« povikao je jednoga dana pri koncu jedne svoje običajne pouke, »o v a j n a r a š t a j n e ć e p r o ć i, a d a s e s v e t o n e z b u d e. N e b o i z e m l j a p r o ć i ć e, a l i m o j e r i j e č i n e ć e p r o ć i.«

U kakav li se sjaj preobraća jednostavnost božanskih riječi! Kakva li viđenja! kakve li veličajne slike! Kako ona oživljava, jednom samo riječju, mirijade vjekova, — tko zna? — koji mjere preobraćaje zviježđa. Nečuveni razvoji, užasni kataklizmi (rušenja), srušeni svjetovi, koje Bog mijenja, kaže psalam, kao što mi mijenjamo svoje ogrtače: eto šta ona oživljava. A njegova riječ, kaže psalam, ne će trpjeti povreda; ona će kao uzvišeni stalni zakon lebdjeti nad apoteozama i ruševinama.

O ugledu Učiteljeve riječi ne želimo reći do li jednu riječ. No čovjek pogađa, odakle taj ugled proističe. »Njegovi su govori bili puni snage,« kaže Evanđelje. — »On govoraše kao onaj, koji ima vlast, a ne kao književnici.« Uistinu!...On je bio prvi, jedini, koji je imao vlast poučavati čovjeka.

Tko dakle imade doista vlast poučavati čovjeka? — Istina! Samo ona! Onaj, koji nije Istina i koji iznosi svoj lični ugled, taj vara druge ili se vara sam. Ali Isus Krist jest Istina. On je supstancijalna istina. Zbog toga se onima koga ne poziva. On govori i traži, da se vjeruje njegovoj riječi. Poučava, kao što je Bog mogao poučavati prvoga čovjeka, služeći se tvrdnjama i ozbiljnošću, koja u njemu proizlazi iz osjećaja istine, i koja u drugima rađa tim osjećajem.

Nema raspre: »Zaista, zaista vam kažem...« nije li to dosta, budući je tu onaj koji govori? Mirna mu sigurnost stavlja njegovu nauku stotine tisuća milja daleko od ljudskih rasprava, u nepristupne krajeve vječnosti. I pod oblikom jedne izreke, jedne parabole, jedne rečenice jasne i odsječene, koja jednim mahom osvijetli um, on dočekuje sve, razmršava najzakučastija pitanja, odgovara najlukavijim sofistima, u mrvice ruši ljestve dokaza poput onih staklenih krušaka, koje se pretvaraju u prah, čim im se slomi vršak. I sami njegovi neprijatelji prisiljeni su šutjeti ili povikati: bravo! »Bene dixisti, magister, Vrlo dobro, učitelju! — I nakon toga se više nijesu usudili pitati.«

Ah! to je stoga, jer nije bio običan govornik onaj, koji je govorio. U sebi je imao Božju sigurnost, a imao je također i Božju snagu. Mogao je svaku svoju tvrdnju čudom potkrijepiti. A čudo dokazuje istinitost jedne nauke, kao što grom dokazuje, da je od munje potekao.

Napokon je, ljudski promatrajući, imao sve značajke, koje istini pomažu, da se ukorijeni. Bio je nesebičan, brinuo se jedino o koristi svoga Oca, pravom je ljubavlju ljubio onaj narod, kojemu toliki drugi laskaju, da ga izrabljuju, a kojega on podiže, kori, tješi, liječi kao plemeniti a odlučni otac.

Njegova je osoba bila mila, poželjni spoj svih plemenitih draži, svih ljupkosti. I iznad svega toga bio je uzorno čistog života, neograničeno blagonaklonog, koji je bio savršen iznad ljudskih sila. A što se tiče neprijatelja, koji su prigovarali njegovoj nauci, govorio je gledajući ih u lice: »Tko će me od vas prekoriti za grijeh?« a kako je jedino šutnja odgovorila na taj doista božanski izazov, imao je pravo proslijediti: »Zašto mi ne vjerujete?« Za njeg je jamčio njegov život i odmah daleko otklanjao svaku sumnju zablude ili laži. Bio je svet, sama svetost, dakle bio je istinit, sama istina. To se dvoje ne dijele.

O sretnog li vremena, koje je čulo sve to! O blaženih li mjesta, koja su udisala miris svega toga!...
Kad danas čovjek prolazi tim mjestima šutnjom napučenim, sve te bezbrojne uspomene dižu se oko njega. Sve što vidi, podsjeća ga na jednu izreku, jedan sveti događaj, jednu parabolu. I ide se naprijed samo s poštovanjem, kao u hramu ili triumfalnom cestom. Ta zemlja, što je Isusa nosila, to divno nebo, što ga je pokrivalo, ti brežuljci, što su slušali njegov glas, ti vječni vidici stvari, koje su mu u oči padale, sve to predivno potresa dušom i zaronjava je u preslatki san, koji poziva na čitanje i ponovno čitanje Evanđelja.

Zašto ga čitamo tako malo?...

ISUSOVA MOLITVA

Kada smo govorili o Nazaretu, rekli smo za Isusa Krista, da je izvanjski život uzgredan. Njegovo stvarno djelo jest skrovito djelo, sastoji se u nevidljivim njegovim odnosima s Bogom i svijetom. Uostalom ništa u tome čudnoga: skoro da je tako i za nas same. Koliko li je riječi i djela, po kojima nas ljudi sude? Spoljašnost je našega života poput lagane kore. Ispod toga se nalazi duša. Sav onaj nutarnji svijet misli, želja, težnja, stremljenja, snova, veselja, boli, eto to nas, u dnu, čini onim što jesmo. Da nas čovjek upozna, ne treba mu poznavati naših riječi, nego našu šutnju; ne naše djelovanje nego naš počinak: to je onaj nutarnji život, koji sakrivam, jedva zamjetljiv površinskim djelovanjem, ide svojim tokom, kao što na dnu mora, daleko od mirne ili uzburkane površine struji i vrvi čitav svijet živih bića.

U Isusu Kristu suprotnost je još mnogo dublja. Neznatno je, rekli bismo, pozornica njegova izvanjskog djelovanja; neznatno trajanje tog djelovanja: koliko bi dakle ono vrijedilo, da je samo?...

Svi znademo, da nije samo.

Zbog naše pouke Isus Krist radi izvana. No unutra se odigrava prava drama (gluma). Tu se zbiva ono veliko između Oca nebeskoga i Boga-Čovjeka.

A sve se to otkriva u njegovoj molitvi.

Isus je molio. O tome se ne može ni sumnjati, toliko puta Evanđelje to potvrđuje. Što bi za nas moglo biti pitanjem, jest razjašnjenje te činjenice, koja na prvi pogled izgleda besmislicom.

Isus je Bog. Možemo li kao takvom zamisliti molitvu na njegovim usnama? Kao čovjek je po umu i volji tako blizu Božanstvu, da se zapravo ne vidi, šta tu može dodati molitva, i kakvim se putem može vinuti uznesenje duše, da je izvrši.

Međutim je Isusov um u onome, što ima sličnoga s nama, — hoćemo reći onaj čin, koji nas čini robovima predmeta u onaj određeni čas, kada smo njima zabavljeni, — mogao tražiti svoje oslobođenje i određenih se časova brinuti samo o Bogu.

Još više, trebalo je pokazati vezu, koja postoji između njega i njegova Oca, a tome nije moglo doprinijeti ništa više od činjenice usrdnih veza u molitvi.

Napokon nam je Isus morao dati primjer. Bio je poslušan, iako nije trebao biti poslušan, trpio je, iako nije trebao trpjeti; umro je, iako ništa nije bio dužan smrti; htio je moliti, da nas nauči »uvijek moliti«.

Jasno je, da je Isus molio, prije svega u prilikama, koje je određivao židovski zakon: u sinagogi, kako bismo to mi rekli; u hramu, gdje je štovanje Boga, savjesno obdržavano, sadržavalo mnogo molitava.

Svake se večeri, pogotovu na koncu dnevnog bogoštovlja, lijevala žrtva ljevanica, a leviti bi započinjali psalme uz zvukove hramske glazbe. Svaki psalam je bio razdijeljen u tri odjelka. Kod svake bi stanke svećenici po tri puta zatrubili u srebrene trublje. Bio je to narodu znak za klanjanje.

Ništa nije bilo zanemareno, što bi mogli pridonijeti poštovanju. Klanjalac je morao svečano u šutnji uspeti se uz stepenice. U ruci nije smio imati ni štapa, ni sandala, ni novčarke, ni torbe. Čini se, da su te iste preporuke kasnije upućene učenicima, kada su polazili na propovijedanje, imale u Spasiteljevoj misli svrhu, da im predoče njihovu službu kao pravo bogoštovlje, jednako onome u hramu.

Za držanje u molitvi bio je određen naklon glave, prigibanje koljena i padanje ničice, onako kako je to činio Spasitelj u molitvi svoje smrtne borbe.

Klanjalac, dok je uspravno stajao, morao je urediti svoje držanje, poravnati haljine, primaći nogu uz nogu, oboriti oči, složiti ruke na prsima, i stajati pred Bogom, kažu naučitelji, »kao sluga pred svojim gospodarom, u potpunom poštovanju i potpunom strahopočitanju«.

Nije teško predstaviti si Spasitelja, kako čedan i ozbiljan moli u onome, što je on nazivao kućom svojega Oca. Obdržavao je židovsko bogoštovlje, prije nego li će ga dokinuti; palio je zadnji kad, prije nego li će se srušiti oltar.

U drugom redu Isus je molio sa svojim apostolima. Koliko je puta doslovno ispunio riječ, koju nam je htio

ostaviti: »Svagdje, gdje se dvojica ili trojica ujedine u moje ime, ja sam s njima.« Čas sa čitavom apostolskom skupinom, čas sa dvojicom ili trojicom kao na gori Taboru davao je obilježje molitvi, svojim je primjerom poticao sve.

Jednoga dana takav prizor poprimi veličanstvenost i posebnu svečanost.

Bilo je to na Maslinskoj gori. Isus bi se sa svojima povlačio tamo nakon burnih dneva provedenih u predvorjima Hrama, u raspravama sa zakonoznancima. Tražeći osamu zalazio bi pod srebrenu krošnju starih stabala. Jer tu je često, prema pripovijedanju svetoga Luke, provodio noć.

I jednoga dana uspinjući se uz brežuljak učenici se odvažiše reći: »Učitelju, nauči nas moliti.« A Isus stojeći među njima, dok mu je za leđima bio prizor svetoga grada, slike svijeta, a posve na podnožju brežuljka, iza Cedronske bujice, ogromna zdanja hrama, s njihovim visokim stupovima, slika veličanstva Božjega, Isus dade njima i dade svijetu uzvišenu pouku: »Kad molite, molite ovako: Oče naš, koji jesi na nebesima...«

Danas je na onome mjestu, koje predaja označuje kao mjesto, na kojem bi sastavljen Očenaš, jedna kneginja došla na ovu pobožnu misao: Dala je sagraditi kapelu s neke vrste trijema, kojemu su na svodovima u zid uglavili porculanske pločice, na kojima se Očenaš ponavlja s arkade na arkadu u trideset i dva jezika (pa i u hrvatskom jeziku op. prev.). To je čitav svijet, koji ponavlja svim svojim glasovima i svaki čas divnu molitvu, koja je mogla doći jedino s neba.

Isus je napokon molio sam i bez dvojbe najčešće.

Promotrimo tu molitvu izbliza, najprije s njezine vanjske strane, zatim, koliko će nam biti moguće, u njenu sadržaju.

* * *

Osim molitava u Hramu i sinagogi svaki je Židov prema rabinskim propisima morao tri puta dnevno moliti. Nema nikakve sumnje,da se i u tome kao i svemu drugome Spasitelj pokoravao zakonima svoga naroda.

No osobito se na večer produljivala njegova molitva, slobodna svake smetnje.

Bez sumnje je morao dati svome tijelu odmora, prijeko potrebnog odmora. Ali taj je odmor bio kratak, jer je bio slobodan.

Isusov san nije bio onakav kao naš, san, koji dolazi odozdo, kao zov zemlje, iz koje smo izvađeni, i koji neodoljivom snagom nama ovladava. Bio je to dani a ne oteti odmor. Njegova duša, gospodarica, određivala je snu mjeru i oblik i odlagala mu vrijeme, da sama prije tvari okuša svoj predivni odmor.

Ta iza kako je po danu djelovao, propovijedao, radio, trpio, provodio svoj vremenski i u dnu slabi život, nije li bilo pravo, da je, kad je pala večer i zemlja se prepustila snu, mogao ući u vječnu tišinu posve, a ne više samo božanskim djelom samoga sebe.

Po danu je nastavao zemlju, po noći bi se uspinjao na nebo.

A, da bi to uznesenje duše imalo svoje značenje, Isus je volio na gorama moliti. Često nam to Evanđelje kaže: »Sam se povuče na goru.« — »Ode na goru, da moli.«

I stari su proroci tako molili. Od vajkada su »sve uzvisine«, kako ih naziva Biblija, smatrane mjestom uzdignuća duše, koja traži božansku intimnost (blizinu). Isus je volio tako moliti.

U večernji sat, kad se i samo nebo kao sabralo, povukavši u se svoju svjetlost, kad se gordi sunčev triumf dovršava u rasplinuću, Isus je tih i ozbiljan ostavljao svoje. Uspeo bi se na kakav lijepi brežuljak. Dolje je ostavljao zemlju i svoje brige toga dana, stresao je na travi staza prašinu zemaljskih putova, i uspinjao bi se u zvjezdane predjele. A tu bi se, malo po malo prožeta mirom odozgor, njegova duša otvarala Nebu.

Kao ciborij, u kojem počiva posvećeni kruh, i kojega svećenik svojim dvjema rukama podiže, da ga prikaže Svemogućem Gospodaru, tako i ljudska Isusova narav.

Ostavljao je tu, zaboravljao je, ako se tako može reći, ljudske, vidljive, mnogobrojne i prolazne strane svoga djela i ulazio je u neizrecivo. Započinjao je s Ocem onaj razgovor, koji nije dan čovjeku, ni da ga za-

misli. Nečuveni razgovor Boga s Bogom, Beskonačnoga s Beskrajnim, Stvoritelja s onim, koji je više nego stvorenje. O n o g a, k o j i j e s t s onim, koji je postao po milosti o n o g a, k o j i j e s t!... Tko će nam reći, što se događalo u tihom razgovoru te molitve!.. U krilu noći, koja sve proširuje, noći koja je beskrajna, noći, koja oduzima predmetima njihove točne međe i prolazne im oblike, da ih zaogrne vječnošću, i koja je po tome, kako kaže Dionizije Areopagita, najvjernija slika Boga, i Isus je ulazio u bezgranične prostore. Ta mu sićušna zemlja nije bila više ništa; njegova je duša plovila u punom prostoru; tu se blistala sve do u beskrajnost, prožimajući je svojom silnom božanskom snagom. Kao Bog, početak svega; kao čovjek, nadaren svim; dajući život svemu, vodeći bića na tajnovite putove, kojim idu sve stvari, tvoreći u isti čas, kao Bog i čovjek, djelo Božje i djelo Kristovo, on je činio i iziskivao, prinosio i primao veliku sveopću žrtvu.

A sićušna se zemlja okretala, neznalica, pod njegovim nogama. I zvijezde su ga gledale proslijeđujući svoj noćni krug poput pažljivih slugu oko svoga gospodara. Kružile su svojim laganim sjajem oko točke u prostoru na kojoj je boravio njihov Stvoritelj.

* * *

Uđimo još više — ili barem to pokušajmo — u Učiteljevu molitvu. Ne možemo kaniti ući jako duboko, ta morali bi biti od onih, koji su okusili božanske ekstaze (zanose). Sveti Pavao, sveti Ivan, čovjek trećega neba, orao snažnog i blagog pogleda, oni divovi, koji su, ne ostavljajući tjelesno zemlje, živjeli po koji čas u nebu, poput onih gora, kojih korijenje duboko zadire u dubine dolina, a vrhunac gleda daleko iznad bila brežuljaka, oni bi nam mogli nešto reći o Isusovoj molitvi. Međutim oni su se pobrinuli, da nas obavijeste, kako čovjeku nije dopušteno govoriti o tim nebeskim tajnama! Ipak treba govoriti: pokušajmo, kako budemo mogli, razmotriti Učiteljevu molitvu. Čemu su odgovarali njegovi osjećaji? Kakve su zanose duše izazvali?

Prvo je bez ikakve sumnje klanjanje.

Klanjanje je prvo pravo, koje Bog traži.

Bog jest. Kad se on imenuje, zasvjedočava svoja prava; jer on je B i ć e. Njegovo bivstvovanje je apsolutno, bez ograničenja, nepromjenljivo i nužno. Biće se u njemu rascvjetava u svim svojim oblicima poput središta s tisuću zraka. Um, volja, ljubav, dobrota, plodnost, pravednost, mogućnost... do beskrajnosti produljite to nabrajanje ...i sve to u svojoj punini, i sve to u skladu, u savršenoj jednostavnosti, i sve to vječno: Eto to je Bog.

A svi drugi, koji posjeduju jedan odsjev svega toga, posjeduju ga samo po njemu, posjeduju ga samo u njemu, a da nije moguće oduzeti mu prvotno posjedovanje toga, on mu ostaje gospodar više nego li oni sami, tako da je pravedno, e oni priznaju pred njim, da nijesu ništa, a da je on sam sve.

A to je eto klanjanje.

Klanjati se znači predmetu klanjanja priznati sve, a ništavilo onomu koji se klanja. To znači proglasiti, da taj predmet imade sva savršenstva, sva prava, sve bivstvo. Klanjanje jest ništavilo, koje se ruši i dobrovoljno se rasplinjuje pred licem Neizmjernoga.

A Isus je to činio.

Priznavao je, da stvorenje nije ništa drugo, do li dah božanskih usta. Priznavao je, da on sam nije ništa, s obzirom na ipak tako divnu čovječansku narav, koju oživljava. »Šta govoriš o dobroti,« rekao je jednoga dana nekome mladiću, koji ga je bio nazvao d o b r i m u č i t e l j e m: »Jedan samo jest dobar, to je Bog.« Jedan samo jest velik, a i čovječanski Krist, sa svom svojom slavom nije nego zraka, koja je ispala iz Boga. A klanjanjem se ona ponizno dizala k svome izvoru.

U krilu onog opojnog mira istočnih noći; pri treperenju čas blijedih a čas poput vatrenih srdaca žarkih zvijezda, ili pak na nejasnoj svjetlosti mjesečine, koja je aureolom obrubljivala njegovu bijelu haljinu, njegova je čovječanska narav utonjavala u neizrecivom klanjanju. K sebi je sva stvorenja privlačila, da ih ničice prostre pred Svemogućim Gospodarom. Postajao je pjesnikom one predivne umjetnosti, kakova je priroda, one

glazbe, onog slikarstva, onog uzvišenog graditeljstva; ona je u njemu pjevala slavu Božju, a njegovo je srce otkucavalo takt (mjeru) koncerta bića. A on se sam, živi svemir, koji je u sebi obuhvatao sve stvoreno, prinosio nebu kao predstavnik svih stvari. I bio je to svijet povraćen Bogu, koji ga porodi. A njegova duša crpila je u svom jedinstvu sa Riječju snagu beskrajnog klanjanja i po prvi puta je ostvarivala pravo: Bog, komu se klanja onako, kako zaslužuje, da mu se klanja.

A kao posljedicu onih prava, koje je Isus Krist priznavao svome Ocu, neograničenih prava, koja sadržavaju u sebi neograničeno vlasništvo, stavljao je u njegove ruke svoj život, svoj osobni život i život svoga djela. Otac je imao svoju nakanu. A njegova je dužnost bila, da ga slijedi. I tu je u noćnom odmoru slagao svoje dane. U usrdnom jedinstvu s Ocem uređivao im je svaku pojedinost. Pogledom je obuhvatao polje borbe, polje rada, polje smrti, koje je imalo postati polje pobjede. A srce je slijedilo pogled, i unaprijed je primao sve, poslušan s v e d o s m r t i.

A budućnost? Kakvim li ju je okom promatrao? Šta li je o njoj Bogu govorio? Kolikom li je težinom tištila u njegovoj molitvi?

To je možda najveći Kristov misterij (tajna)!

Nešto užasno i pomisliti! Kristovo djelo na zemlji moralo je prividno biti njega nedostojno.

Došao je podići svijet, istrgnuti ga strahovladi zla, povratiti ga Bogu. To je govorio, a vatreni izrazi, što ih je upotrebljavao, dosta su pokazivali žar njegovih želja. »D o š a o s a m n a z e m l j u, govorio je, d a n a n j u b a c i m p l a m e n, p a š t a ž e l i m, a k o n e d a s e z a p a l i !« A zemlja kao da je bila od leda za njega. Njegovo neposredno, osobno djelo (malo je bez sumnje kršćana na to mislilo) moralo je naići na ogromnu zapreku.

Eto na primjer kod njegova prvog nastupa u Nazaretu: hoće ga strmoglaviti s vrha gore. Njegov nastup u Galileji svršava se prokletstvom. Napokon njegova smrt jest prividni neuspjeh. Mnogome se učinilo, da je riječ, koja pade s križa: »C o n s u m m a t u m e s t,

S v r š e n o j e«, riječ malodušja, koja napušta svaku nadu. To je sigurno bogohula. Ali u drugu ruku Isus je u svome životu posijao sjeme. Tako je govorio: »K r a l j e v s t v o j e n e b e s k o s l i č n o g o r u š i č i n u z r n u, n a j m a n j e m m e đ u z r n j e m.« No htio je veliko stablo, a veliko je stablo moglo nastati tek vjekovima. Kako polagano! Kako mučno! I kroz kolike potresne preobrate!... Promotrite povijest!

Ima ih, koji zamišljaju, da je Evanđelje prošlo kao trag baruta. Krivo, posve krivo! Istina je, da je zrno svoj rod donijelo u s t r p l j i v o s t i, kako je govorio Spasitelj.

Čitajte svetoga Pavla! poslušajte njegovo uzdisanje! pogledajte ga, kako je iznemogao od posla i kako strepi od straha! Gledajte one male crkve, što se polagano, čedno stvaraju, a zatim se dijele, da tim stvore druge.

A kasnije, pogledajte!... Doista, bilo je i triumfa (pobjeda) Božje stvari, čudotvornih triumfa. To je jedina riječ, koja pristaje. No ono što je čudotvorno u očima ljudskih elemenata, koji na tome djeluju, kako je malo u očima Kristovih želja!

Kristove želje! Taj oganj! Ta vatrena bujica, koju ne bi ugasila ogromna mora, šta je našla da proždre, što bi moglo utažiti njezin žar? Ah! Bože, kako je to malo!

Sve, što može načiniti, jest, da darom samoga sebe ispuni prazninu, što je ostavljaju stvorenja; da nadomjesti ono, što oni nijesu, onim, što on jest, ono, što oni ne mogu, onim, što on može, ono, što oni uskraćuju, onim, što on daje. To je jedna od njegovih uloga, pa ako u noć produljuje svoju molitvu, jest dijelom zbog toga, da u krilo Očevo izlije prepunu svoju dušu, koju ne zadovoljavaju ljudski uspjesi njegova djela.

A ta se zamjena ne vrši samo s obzirom na ono dobro, koje će budućnost odbiti: ona se mora vršiti također s obzirom na onoga, koji će podijeliti ali kasnijim načinom. Jer čitavi vjekovi, još jednom! čitavi nagomilani vjekovi će trebati, da se podigne božansko djelo. A kroz koliko pak ruševina! I s kolikim gorama gubitaka!.

Ah! doista! Bog je neobičan radnik! Imade postupaka, koji zbunjuju naš razum. Ali sigurno jest, da se njemu ne žuri! Od beskrajnosti odsjeca vjekove, pa šta će od prištednje?

Vidite, šta je načinio za Zemlju! Kakvim li je strahotnim nizovima preobražaja nije vodio od maglovitosti do života; od prvog drhtaja toga života na dnu mora pa do čovjeka, koji nakon tisuća vjekova dođe ubrati baštinu prošlosti, kao što žetelac dolazi po zrelu žetvu.

A zatim pogledajte povijest čovječanstva! Kakvih li puteva, veliki Bože! kakva li polagana hoda! od pastirskih i nomadskih naroda do velikih istočnjačkih uljudbi, od tih uljudbi do rimskog carstva, od rimskog carstva do nas, pa od nas do nepoznatog u povijesti!... Sve to jest djelo Božje, i prema tome djelo Kristovo, jer sve mu je predano u ruke, jer njegov Duh mora obnoviti lice zemlje. No kakve li sporosti! Kakvih li zastoja! Kakvih li udaraca! Kakvih li uzmaka! Kakvog li očajnog toka! A ako se Bogu ne žuri, zar se ne misli, da će se žuriti Isusu čovjeku, da vidi kako raste slava Očeva?

Zar ne mislimo, da je on žarom gorio za tom budućnošću, koju je u daljini nazrijevao, i da ju je zvao svojim željama, i da je izgarao u očekivanju za njom? A jer je trebalo svoju volju podložiti redu utvrđenom po Ocu, ne držimo li, da je barem prinosio svoje goruće želje kao zalog buduće stvarnosti?

*

Takav je glavni predmet Isusove usrdne molitve. Klanjao se i želio za Boga.

Nije li želio i za ljude? A kao posljedica te želje, nije li tražio?

Ne smije se ni posumnjati, da nije Isus u svojoj molitvi mislio na svoje. Jednoga dana, uzevši na stranu Simona Petra, rekao mu je: »Simone, Simone, sotona je tražio da vas rešeta, kao što se pšenica rešeta. Ali ja sam molio za tebe, da tvoja vjera ne klone«. Bez sumnje Simon nije jedini, koji se koristio Učiteljevom molitvom. U svome je on srcu sve svoje združivao; sve svoje sadašnjosti i sve svoje budućnosti, i prema tome, sve nas. Bogohulenje bi bilo kazati: nije predvidio svakoga od nas, nije ga imao pred svojim pogledom i nije za njegovu potrebu potrošio nekoliko kucaja svoga srca.

A šta je molio za nas?

Sve! Sve! pače nije zaboravljao ni ono bijedno pitanje kruha, kojemu ne izmakosmo, i koje nas često tišti. Predvidio je to, i žao mu je bilo, i rekao je za nas i s nama: »Kruh naš svagdanji daj nam danas«.

Ali osobito ga je naša duša zabrinjavala. A šta je molio za tu dušu? Shvatimo to razmatrajući, šta smo.

Grješnici smo i slabići smo. A jer smo grješnici, molio je oproštenje za nas. A jer smo slabići, molio je... što dakle? da nestane napasti? da zlo ode od nas i da nas više ne napada? — Ne, to nije molio Isus Krist. Dobro je znao, da za svakoga od nas, kao ni za svijet, nije dobro da nestane teškoće. Duša raste u kušnji, a ne u neradu i u lijenosti. Ako se general i malo zanima za vojnika, ili ako ga iole cijeni, da li ga šalje gnjiti u skladišta ili među prtljagu? Baca ga u boj, i za njega želi tek jedno, a to nije odmor nego pobjeda.

Tako i Isus Krist.

I još, traži li Isus Krist uvijek pobjedu za svoje? Konačnu pobjedu da; jer **On ne želi smrti grješnika**. Ali ne neposrednu pobjedu, potpunu, koja ne bi dopuštala nikakve muke. On je jamačno želi; on za njom teži kao za željenim ciljem; međutim čvrsto je tražiti, značilo bi izaći iz uvjeta našega jadnog života.

On dobro zna, da se naše najbolje kreposti često temelje na našoj bijedi.

On, koji proniče do dna duša, i pred kojim se rasvjetljuju oni tamni labirinti, na koje polaze i na kojima se gube naši životi, on zna, kojim putem može putovati ova ili ona duša. A taj je put katkada put padanja.

Ne bismo se usudili to reći, da prije nas to nijesu rekli veliki veleumi i veliki sveci. No oni su to kazali, a neki nakon doživjelog iskustva. Zar nije sveti Augustin, čovjek, čiji se autoritet (ugled) u takvoj stvari ne odbija, rekao ovu smjelu riječ: »Onima, koji ljube

Boga, sve se okreće na dobro, pa i sam grijeh: Etiam peccata!«

Rekli smo, treba borbe, a treba i poraza! Nije li Isus Krist svoje apostole izručio porazu? Tri puta je i pod kako sramotnim uvjetima pustio da padne onaj, koga je nazvao Kefas, stijena, i kojemu je rekao: »Simone, molio sam za tebe, da tvoja vjera ne klone.« Petar je uščuvao svoju vjeru, to jest svoje uvjerenje o Isusu, i svoje pouzdanje, i svoju odanost, i svoju želju za dobrom, i onu ljubav, koja je i u času pada bdjela u dnu njega samoga. Ipak je pao, a Isus je to dopustio. Zašto? Jer je znao, da u carstvu svrhunaravnoga nije prva snaga duše sila nego poniznost, a poniznost jest dragulj, koji se nalazi samo u prašini poraza. Treba da osjetimo u sebi neizlječivost, kako bismo potražili lijeka drugdje a ne u nama.

A zatim, kad je pustio, da Simon Petar padne, Isus Krist je dobro znao, da će se budući žar njegova apostola hraniti tu kao na najboljem izvoru, i da će ta gorka, nikada zatomljena uspomena, učiniti, da nasrne u posao i u mučeništvo kao što udarac ostrugom, kad zakrvavi bokove, nagna konja, da pojuri u bitku.

Sjetimo se onog prizora nakon Uskrsnuća: »Petre, ljubiš li me?« — »Gospodine, ti znaš, da te ljubim!« — »Petre, ljubiš li me?« — »Gospodine, ti dobro znaš, da te ljubim. — »Petre, ljubiš li me?...« I val suza proključa u apostolovim očima. Razumio je! Učitelj ga želi podsjetiti na trostruko odreknuće! Oh! kako ta misao u živac pogađa dušu i smuti je od boli!... Da, ali ona tu dodiruje i sakrivene zaponce, koji će, kad se otvore, uzdignuti čitave gore muka. A kad Spasitelj zaključi, nakon trostrukog izljeva ljubavi, koji eto izbrisa trostruku sramotu; kad on reče riječ: »Pasi ovce moje,« riječ, koja svom snagom oproštenja podjeljuje pokajanje, Petar je već na putu u Rim, gdje je imao naći svoj križ.

U svojim napastima i tjeskobama sjetimo se Kristove molitve. Pridružimo joj svoju, koja ne će uvećati njezine vrijednosti; no koja će nas uvesti u potrebno raspoloženje, da nam ona koristi.

Moliti, jest za nas, poput Krista, popeti se na goru, k vrelima snage i mira, tišine i života. Jest u isti mah ojačati se i stati na obranu, zaštititi se Božjim štitom i očeličiti svoj mač za borbu. Jest priznati, da nijesmo ništa, ali da s njime možemo sve. A kada to načinimo, ne bojmo se. Za ostalo se ima nebo pobrinuti.

Onoga dana, kada Isus Krist, žrtva tjelesnog oduševljenja množine, koja ga je htjela proglasiti kraljem, bi prisiljen umaći nepoželjnoj slavi, povuče se kao obično na goru. I dok je molio, vidje u daljini, kako se njegovi bore na jezeru s valovima. Jedna od onih nenadanih oluja, kakve pozna Galilejsko more, i koja u deset minuta postane opasna, bacila je apostole u pogibao, i oni su u svojoj tjeskobi bez sumnje mislili na njega. A on, moćan i dobar, kad je svršio svoju molitvu, dođe ravno, kaže Evanđelje. A jer je trebalo ići ravno, i budući bi svako zakašnjenje bilo kobno, on dođe hodajući po vodi.

Tako on čini za svoje vjerne.

Doći će, nakon što je molio. Hodati će po vodi ovog mora nesreća, kakvo je naš život, ili onog mora oluja, kakvo je naša duša. Reći će: »Ja sam! Ne boj se!«... A čamac će, kao u evanđeoskom pripovijedanju, pristati uz obalu.

Obala jest mir srca; jest sigurnost nakon smučenosti ili poraza; jest novi početak življenja na boljim temeljima. Obala napokon jest nebo. Nebo, zadnji cilj zemaljskog naprezanja, boravište konačnog mira u veselju nagrade, vječni zaton, kamo Krist daškom svoje molitve tjera naše lađe, i gdje će pristati pravednik.

ISUS I ŽIDOVSKA VLAST

U svojoj Poslanici Rimljanima rekao je sveti Pavao riječ, koju često navode, mnogo rjeđe razmatraju, bilo oni koji vladaju, bilo oni koji se pokoravaju: »Nema vlasti, da nije od Boga«.

Pače i vlasti, koje dolaze od čovjeka, i koje imadu za osnov bilo ugovor po slobodnom pristanku, bilo pače, u izvjesnim slučajevima, silu, i te vlasti proizlaze od Boga. Jer, uglavnom, ni jedan čovjek nema prava da upravlja drugim. Mi smo slobodni, a što je priroda ili prigoda mogla dati ovome ili onome nešto nadmoćnije ne povlači sa sobom pravo nad osobom drugoga. Što dakle dopušta jednom čovjeku ili jednoj skupini ljudi da vladaju? To može biti samo neka vrst punomoći, koja imade za prvo načelo samoga Boga.

Bog je načinio čovjeka društvenim, a jer društvena skupina ne može opstojati bez veze, to će reći bez vlasti, ona postoji i djeluje po Bogu, i Bogu ide poštovanje, koje njoj iskazujemo.

Budući da je tako, Isus se nije mogao lišiti, da ne poštuje vlast, i da joj se ne podvrgava u mjeri, koju je dopuštalo njegovo djelo. Ne da bi on ikome morao biti poslušan; no on je dugovao primjer svima. Taj je primjer, da li to treba spominjati, on dao u tome kao i u svemu drugom.

Kao privatan čovjek, ako je dopušteno upotrijebiti taj izraz, u svemu se pokoravao zakonima svog naroda. S voljom se podvrgao obrezanju; obdržavao je subotu; plaćao porez; posjećivao sinagogu; u Jeruzalem išao redovno na svetkovinske dane.

Izgleda, da ga u njegovu javnom djelovanju moramo naći, gdje još više poštuje vlast, zbog mnogo ozbiljnijih posljedica, koje je moglo tada izazvati njegovo držanje.

U njegovo je doba posve osobito trebalo raditi na umirivanju duhova poštujući ustanove i ljude, u kojima su se one utjelovljivale. Židovski je narod bio duboko uznemiren. Nije bio kadar strpljivo podnositi rimski jaram, koji mu se činio obeščašćenjem, pa se od vremena do vremena podizao u šovinističkom (pretjeranom) poletu, koji bi se pretvarao u bijesno ludilo. Nastajale su česte pobune; bile bi ugušivane u krvi: međutim, kao i uvijek, ta krv, koja je zalijevala korijen mržnje, činila je, da se mržnja ponovo rađala još življom i bjesnijom nego ikada. Nakon jednog takvog ustanka dvije tisuće ustaša biše na križ razapeto pred samim gradskim vratima. Užasan prizor, na koji su od bijesa urlali ti rodoljubi židovski, koje su nazivali Zelotima. Posljedak, što se tiče utišanja, bio je u tim divljm dušama neke vrsti strahotno oduševljenje, mrtvački zanos prosjajivan odsjevima krvi.

A nad svim tim, kao i uvijek, još unutarnje nesloge: takmičenje sljedbi, borbe za utjecaj, prikrivene zavisti, bučne prepirke, sumnjičenje, mržnja, dojavljivanje, građanski rat duša.

Ako je Isus ljubio domovinu, morao je, izgleda, raditi na taj način, da jače stegne veze, koje mogu, skupljajući sve snage oko zakonite vlasti, oboružati je još za obranu zajedničkog dobra.

U časovima nemira i nesloge, kad se svi elementi (sastavni dijelovi) jednoga naroda razdvajaju i prosipaju izručujući taj narod kao lješinu svakom kvascu rastvaranja, za rodoljube je dužnost jasno zacrtana. Mora se, ako je iole poštena vlada, skupiti se oko nje, i ne suzbijati je pod izlikom političke oporbe ili sličnih naklonosti. Opći je spas u pogibelji; lijek može doći jedino od jedinstva akcije; pa makar ta akcija bila nepotpuna, treba se pokoriti i slušati.

A Isus je ljubio svoju domovinu. Nije mu bio stran taj osjećaj na pol nesvijestan, na pol promišljen, koji se zove rodoljublje; u njemu je on bio samo plemenitiji i potpuniji, nego li u nama. Mjesto onoga instinkta slabosti, koji u nama veže patriotizam, pa ne znam kako bio svet, za naš bijedni rodni kraj, i kojim promatramo dom, rodno tlo, domovinu, u neku ruku kao utočišta, kao za ribara u oluji što je mirna obala, a za plašljivo i slabo dijete majčino krilo, mjesto toga, sve je kod Isusa bilo veliko i savršeno. Međutim on je ljubio svoj narod, i ako njegovo shvaćanje bezgranično nadilazi naše domovinske nazore, ono ih je ipak obuhvatalo, kao što

neizmjernost obuhvaća atom. Kao čovjek uvijek je imao posebnu i osobitu sklonost prema onome tlu, na koje ga je postavio njegov Otac.

A ipak, čudne li stvari! kad čitamo Evanđelje, vidimo neprestano Isusa u borbi sa vlašću. Posebno njegovo djelovanje u Jeruzalemu, — ovamo je dolazio od vremena do vremena prilikom svetkovina — jest u vječnom sukobu s vlastima.

Zašto to?

Zbog toga, jer ne znam kako poštivao vlast, i ne znam koliko želio sačuvati mir, Isus se nije mogao odreći, a pogotovu ne zaboraviti svoga djela. Poštivanje nije snaga, ono je granica; ono služi da ne uništava, ono ne služi da gradi. A Isus je došao graditi i u djelo privesti jednu silu. Ako dakle na svom putu nalazi otpor, on može samo jedno učiniti, razbiti ga, i pri svakom susretu mora čuvati, na korist svoga djela, svoju slobodu.

Eto što treba razumijevati, kada se pristupa proučavanju Isusovih odnosa sa židovskim vlastima. Postoji lažna sloboda, koja se sastoji u suđenju bez prava, u preuzimanju bez ovlaštenja, u suđenju bez vlasti. No nema mjesta, da se ičega slična bojimo sa strane onoga, koji posjeduje svako pravo, i u kojem stoluje sva mudrost: njegvo će vladanje biti uvijek razborito; on će pak znati pokazati, da je gospodar, gospodar svojih djela i svoj gospodar.

Evo baš jedne zgode, gdje se najživlje pokazuje takvo držanje. Iznio nam ju je sveti Luka.

Isus je bio u Galileji, prema tome pod vlašću Herodovom. Kako je propovijedao pred velikom množinom naroda, dođoše mu farizeji i hineći brigu za njegovu osobu, rekoše mu: »Iziđi i idi odavle, jer Herod hoće da te ubije.«

On odgovori: »Idite te kažite onoj lisici: Evo, izgonim đavle i liječim danas i sutra, a treći dan ću potpuno svršiti djelo svoje. Ali danas i sutra i prekosutra treba mi ići, jer ne ide, da pogine prorok izvan Jeruzalema.«

Kakve li riječi! kakva li mirna veličanstva! kakve li jednostavnosti! kakve li vlasti! Da li je on dosta slobodan? Pokazuje li se dosta gospodarom?

»Idite te kažite onoj lisici.« Pravim imenom naziva tog okrunjenog podlaca, kukavicu i sjecitelja glava! Da li će uliti hrabrosti onima, koji u časovima gađenja i iznemoglosti, imajući pravo govoriti, budući da imaju dužnost govoriti, misle da služe Bogu, ako se ograniče na kukavičku šutnju? Da li će opet poučiti o pravima istine one, koji u istim časovima, nastoje pod izlikom razboritosti i ljubavi k bližnjemu zatvoriti usta Kristovim predstavnicima? Kao da je čovjek razborit, samo pod uvjetom, da bude kukavica! Kao da čovjek služi istini, samo ako je skriva pod vagan! I kao da čovjek ljubi svoju braću u tolikoj mjeri, u koliko ih prepušta lukavosti njihovih neprijatelja i njihovim nasiljima!

A šta treba reći onoj lisici Herodu?

Recite mu: evo, izgonim đavle, dovršavam liječenje; radim svoje djelo danas, sutra i idućeg dana. Zatim je vrijeme moći tmine. Znati ću trpjeti ono, što će trebati trpjeti. Dotle činim, što moram činiti. Nakon tih triju dana jest smrt, ali smrt, jer ja hoću, i smrt gdje ja hoću, a gdje ja hoću, nije kod tebe, kralju galilejski, nego u Jeruzalemu.

»Jer ne ide, da prorok pogine izvan Jeruzalema.« Vojnik mora pasti u borbi, radnik na svom poslu, pastir usred svog puka; prorok mora umrijeti u Jeruzalemu. Ali dotle ja idem svojim putem! Moj je dan danas, sutra i dan iza toga. Radim svoje djelo usprkos vama; radio bih ga, ako bi trebalo, i protiv vas; ne bojim se i ne dopuštam vam, da mi kujete okove!

Takvo je Kristovo držanje prema vlasti. Nikakvo izazivanje; ali uvijek, pa štogod se dogodilo, sloboda.

Pravo govoreći, Isus nije trebao često biti u prilici, da se koristi tom slobodom prema Herodu. Istom ga je kasnije imao naći na svom putu i to mimogred. No nešto je drugo židovska vlast.

Isus se je postavio na vjersko područje; a u Jeruzalemu su vjera i politika imali jedan te isti interes. Crkva i država su se poistovjetovali. Prema tome su, zbog same stvari, morali posredovati Sanhedrin, veliki svećenici, farizeji, književnici. A u kojem će to oni smjeru učiniti? U tome je čitavo pitanje, jer Isus ništa ne mijenja u svom djelu. Ali oni, oni ga mogu primiti, razumjeti ga, štoviše u njemu sudjelovati. Hoće li oni tako?

Unaprijed znademo odgovor! Uza sve to nije nekorisno spomenuti mu uzroke: u toj se čudnoj drami odnosa Isusovih s mogućnicima sakriva više od jedne pouke.

*

Isus je u sredini, o kojoj govorimo, imao protiv sebe dvije sile, koje nipošto ne opraštaju onima, koji udare na njih.

Prošlost je imao protiv sebe.

Strast je imao protiv sebe.

Prošlost je sila. To je korijen, iz kojega smo izišli, i što dublje taj korijen prodire u zemlju, to je odporniji. Imademo nagon za vječnim, za konačnim: to je znak naše sudbine; međutim to lagano postaje manom i strašnom opasnošću, jer je teško osloboditi se dostatno onoga, čega uvijek u tome osjećaju ima više ili manje sebičnog.

Prošlost jest ono, što nas je stvorilo. Mi smo sami, na neki način, ono, što u njoj branimo. Zato borba za prošlost poprima u ograničenim mozgovima trpkost i zaslijepljenost životne borbe. Može se tome izbjeći, ali teško, jer tada treba izaći iz sebe samoga, osloboditi se, otkinuti se, u neku ruku uzdići se iznad svoga vremena, a to je vježba, koja nije svakome na dohvatu. U tome može potpuno uspjeti samo genij (veleum), može uspjeti svetost. A genij je nešto rijetko kao i svetost.

Poput visokog vala, koji se uzdigne iznad valovlja i nadvisuje bijele pjenaste grebene valova, tako se u ljudskom oceanu, od vremena do vremena podigne koja glava i gleda: to je genij. Međutim brzo ćemo izbrojiti ljude takove vrste! A svagdašnje jest rutina (izvježbanost), jest žestina u toj rutini. A svagdašnje jest, da se postavljene vlasti i uređena tijela nastoje osigurati ne brinući se za išta drugo. Vlastita ih korist posve obuzimlje, nove ih ideje (osnove) zabrinjavaju, svaka ih smjelost straši, radije gledaju prošlost nego li budućnost, a budući da se svako napredovanje naprijed provodi preko ruševina i ostataka onoga, što više ne može živjeti, posve je shvatljivo, da se predstavnici prošlosti opiru poticajima i suprotstavljaju se obnavljanjima.

A Isus je bio početnik takvoga stupnja kakvoga malo njih i zamišlja.

Pred sobom je našao židovstvo, vjeru od Boga nadahnutu, no u svojstvu preteče, a prema tome u nesavršenom svojstvu, i koja, budući je Krist došao, nije više imala razloga da postoji. Krist je dakle došao plamenom svoje riječi spaliti to osušeno, od sada nepotrebno, drvo. Nije li to dosta da bude sumnjiv, pa i onom relativnom povjerenju, na koje je u početku morao naići?

Danas više ne shvaćamo, kako je Isusova nauka bila prevratnička u očima židovstva. Budući smo prožeti kršćanskim načelima, koja već vjekovima vladaju ljudskom mišlju, ni ne zamišljamo si, kako su čudna novotarija ona bila u očima jednog Židova Tiberijeva doba.

Isus se, bez sumnje, predstavljao s naslovima: ta ne radi li se, da nevinima proglasi one, koje osuđuje. Međutim kakvim izrazima on o njima govori? »Da nijesam načinio djela«, kaže on, »koja nitko drugi nije načinio, ne bi imali grijeha; ali oni su ih sada vidjeli i zamrzili su mene i mojega Oca.« Vidi se, židovski zločin nije u tome, da bi im se činila Isusova nauka čudnom ili gotovo sablažnjivom; u tome je, što nijesu htjeli provjeriti njegova prava, i što su tvrdokorno ustrajali u tome, da u njemu ne vide do li jednoga prevratnika bez punomoći.

Svakako stoji, da je bilo izlike za protivljenje, a to je protivljenje moralo imati lijepo lice.

Svatko zna, s kakvim je izrazima Isus iznosio svoj zakon: Mojsije vam je rekao to; a ja vam kažem ovo.

Mojsije je zapovjedio t o; a ja vam zapovijedam o v o. — Misli li se na to? Židovima tako govoriti! Nastupiti protiv Mojsija i njegov zakon preudesiti!... Bilo je to svetogrđe i u isto vrijeme zločin veleizdaje domovine. Jer Mojsije je za jednoga Židova značio narod, značio vjeru, značio politiku. Nije se moglo dirnuti u Mojsija, a da se sve to ne uzdrma.

Isus je navještavao ruševine hrama. A i hram je značio narod, i vjeru, i politiku. Oborio se na svećenstvo toga vremena. A svećenstvo je značilo vjeru, i politiku, i narod. Isus je govorio poganima, i najavio im, da će biti uvršteni u njegovu Crkvu. Židovski je ekskluzivizam bio star petnaest vjekova. Sam je Bog ogradio Židove od pogana, da ih očuva od neznaboštva. A kad je došao čas, kad pred vjerskom mišlju ne će biti ni Židova, ni pogana, ni Grka, ni Barbara, nego čovječanstvo, bilo je izvanredno teško tu nauku uliti u tako ograničene i nadute židovske mozgove.

A šta bi bilo, da se ograničenosti i nadutosti pridruže licemjerstvo i opačine! A to je bila činjenica kod jeruzalemskih mogućnika.

Čovjek se pita, kako se moglo dogoditi, da se Isus, »sama blagost«, pokazao tako tvrdim prema zakonoznancima i svećenicima. U tako je postavljenom pitanju trag vrlo česte obmane.

Ili zar ne žele mnogi u Isusu Kristu vidjeti samo J a g a n j c a B o ž j e g, biće k r o t k o i p o n i z n o s r c e m, čovjeka ljupkih priča i slatkih govora, pa možda i još mladića, kovrčaste kose, lijepe brade i ženskih ruku, kako ga prikazuju kojekakve pobožne sličice. A Isus Krist baš takav nije. Jest krotak i ponizan srcem, i to je prije svega; međutim kad treba, on je strašan! On nam predstavlja sva Božja lica. A on je o Bogu rekao dvoje: on je Otac, u čijim su očima izbrojene sve vlasi s naših glava, i on je onaj, o kojemu je sam rekao: »S t r a š n o j e p a s t i u r u k e B o g a ž i v o g a!« Koliko je njegovo milosrđe osigurano pokajanju i njegovo smilovanje slabosti, toliko je željezan prema oholosti i himbi.

Pogledajmo dakle, kakvi su bili ljudi, koji su u Isusovo vrijeme držali vlast u svojim rukama, pa ćemo tada razumjeti njegovu strogost.

Ovdje ćemo razlikovati dvije aristokracije (stalež odličnika), koje je Isus morao jednako pobijati: s v e ć e n i č k a a r i s t o k r a c i j a i a r i s t o k r a c i j a z n a n o s t i.

Prva je obuhvatala dobar dio svećenika i zakonoznanaca. A svećenici i zakonoznanci su sačinjavali S a n h e d r i n, skupštinu, koja je u isti mah bila sudište, parlamenat i sabor.

Ti su ljudi, i ako su se nazivali s a d u c e j i, to će reći p r a v e d n i, bili, u dnu duše, ljudi zlata i spletkarenja. Trgovali su s pobožnošću, a nijesu se za nju brinuli. Pravo je svećenikovo, rekao je sveti Pavao, da živi od oltara; ali jao svećeniku, koji živi od oltara, a ne radi za oltar. A oni su se zadovoljavali laganim izvanjskim izgledom službene pobožnosti.

Oni, odvratna smjesa oholosti i podlosti, okrutnosti i zlobe, strahovlade i ropske poslušnosti, tištili su narod, mrvili ga svojom glupom ohološću i svojom nadutošću, a zatim se okretali, da u prah padnu pred slugama Rima.

Bili su konzervativci (čuvari starih uredbi), razumije se samo po sebi! Ali Bog zna, koliko se pod tim nazivom, časnim u sebi, često puta krije surove sebičnosti i podmuklosti. Koliko je cijenjen konzervativac onoga, što drži da je dobro i pravo, toliko je pak konzervativac i to konzervativac svojega mira, svojega obilja, svoga društvenog položaja, toliko je takav čovjek gadan i s pravom preziran. Čovjek nema prava, da svoje predrasude stavlja u opreku s istinom, što prolazi, svoju korist u opreku sa dobrom, što hoće naprijed, svoj glupi način života s napretkom Božjim. To je zločinstvo prema Bogu i prema ljudima; to je grijeh protiv Duha Svetoga, grijeh, »koji se ne oprašta.«

Svećenici su dakle bili konzervativci — u tome smislu. Malko su se s Mojsijem izrugivali; međutim Mojsije je njima donosio vlast, donosio čast, donosio korist,

i od toga su imali puna usta. Bili su prvoborci ustaljena reda, čuvari stanja stvari. Biti u dobrim odnosima s Rimljanima, zadržati svoj utjecaj na narod, živjeti na širokoj nozi i dobro jesti, bilo je za njih sve. Vjera im nije bila cilj, nego sredstvo; Mojsije im nije bio učitelj, bio im je dobavljač. A što se tiče Mesije, ili nijesu na njega uopće mislili, ili su se na nj malo obazirali, kao na nešto, što malko smeta; ili pak, ako li bi se udostojali očekivati ga, računali su, da će od njega stvoriti svog čovjeka i pomoću njega izvući slavu i korist.

Takva je bila svećenička stranka u Isusovo vrijeme.

A uz te odličnike (aristokrate) svećenstva, bili su i odličnici (aristokrate) znanosti. Naučitelji, zakonoznanci, gotovo svi f a r i z e j i, to jest o d i j e l j e n i, o d l i č n i, ljudi knjige, koja je knjigom Božjom, ali kojoj oni prave tumačenje ljudsko, i to tumačenje ljudi ograničenih, i ljudi tvrdoglavih, i ljudi naduvenih ohološću, koji s visoka gledaju one, koji ne dosižu do p r a v e z n a n o s t i, kako oni kažu, i ništa se ne razumiju u p u t e v e B o ž j e.

Za njih je dužnost u ispunjavanju mnogobrojnih propisa, koje popisuju kao ljekarničke propise. Ćudoređe je za njih neko umovanje, a vjera samo postupak. Ako ne znaš propisa, izgubljen si, a ako kupiš jaje, koje je sneseno u subotnji dan, blagi će te Hillel poslati, da ga u paklu popržiš. Šamai te, istina, pomiluje!

U Talmudu se nalazi čudna raspodjela, na pol smiješna, na pol ozbiljna, koja divno slika duševno stanje tih ljudi.

Ima, tu se kaže, sedam vrsta farizeja:

S t r v e n i farizej, koji hoda zgrbljenih leđa, pod teretom zakona, kojega smatra da nosi na svojim ramenima.

K o r i s t o l j u b i v i farizej, koji kao da traži novaca, prije nego li će izvršiti koji propis.

K r v a v o g č e l a farizej, koji zbog stidljivosti hoda zatvorenih očiju, i koji će glavom lupnuti o zid.

U o b r a ž e n i farizej, koji nosi široku i lepršavu haljinu.

Farizej, k o j i r a d i z a s v o j s p a s, uvijek u potrazi za kakvim dobrim djelom, i koji uvijek ima izgled da će ti reći: šta treba načiniti, i ja ću načiniti.

Napokon farizej, č i j i j e p o k r e t a č s t r a h, poput Joba, i farizej, č i j i j e p o k r e t a č l j u b a v, poput Abrahama.

I ova je zadnja vrsta sigurno postojala. Jer je iz nje sutradan nakon Isusove smrti, moralo izaći odličnih kršćana: na primjer sveti Pavao, koji je bio uvjereni farizej — posve jednako, kao što je iz Sanhedrina morao izaći Josip iz Arimateje i Nikodem.

Međutim to su bile samo iznimke. Uzeti u cjelini, ti su ljudi bili posve jednaki, i ništa nijesu vrijedili. Svećenički funkcioneri ili službenici znanosti, svaki je pokazivao istu oholost, isti prijezir prema siromašnima; krili su istu škrtost i istu nečistoću.

Oholi ljudi, što su živjeli od kreposti drugih, a gazili krepost u svom srcu; lukavi kazuisti, koji su savjestima natovarivali nepodnošljive terete, kojih su se čuvali da i vrhom prsta dotaknu; p o b i j e l j e n i g r o b o v i, kako ih je nazivao Učitelj; sadrena lica, gnjusna i vidjeti; ljudi u isti mah sladunjavi i krvoločni: on ih je dobro poznavao! Govorio im je, pod Salamonovim trijemovima, pokazujući ravno pod Maslinskom gorom, na novo isklesane grobne fasade, koje se još i danas ističu nad Cedronskom dolinom: Vidite one grobove, sliče vama! Izvana su bijeli, a iznutra su puni kostiju i gnjiloće. Dobro ste učinili, što ste ih uresili: na vas je i spadalo! Vaši su očevi ubili proroke, koji tu počivaju; vi dovršavate njihovo djelo, dobro je, vi ste pravi njihovi sinovi!

U takvim prilikama, kakva je vrsta odnosa mogla postojati među Isusom i narodnim knezovima?

Isus sa svojom slobodom; narodni knezovi sa svojom podmuklošću i svojom sramotom: bio je to nemogući spoj, a rastava sigurna. A isto tako je sigurno bilo, da će u tom lomu vođe imati prvu riječ .

Pomislite dakle, koliko li im je smetao!... Ne možeš više lagati! Ne možeš više varati svjetine! Taj je pronicavi pogled skroz na skroz probijao sve njihove sofizme!

Ona jasnoća istine, koja je izbijala iz svake njegove riječi, odmah je na njegovu stranu privukla one, koje su oni teškom mukom bili predobili! A uz to nevjera, nepravedni dobitak, zvjerstvo, razvratnost, što je hramski zidovi zaštićivali, što se zalijevalo vodom za čišćenje grijeha i smatralo se očišćenim, sve je to bilo izvučeno na danje svijetlo i tu prijezirom satrveno. Odviše je to! Pod svaku se je cijenu trebalo braniti, i prije nego li postane svemoćnim, ugušiti taj glas naroda, koji je neodoljivo rastao pod koracima novoga proroka.

Tako se razjašnjava njihovo duševno stanje.

I eto ih, kako se spremaju na boj pod udarcem straha, koji ih obuzimlje i zavisti, koja ih grize. Nikakvo ih grizodušje ne zaustavlja; nikakva ih nevjera ne uznemiruje. Tražit će lažne svjedoke; slati će poslanike, da nastoje Isusa uhvatiti u njegovim riječima, obasut će ga zlobnim cjepidlačarenjem i izdajničkim pitanjima; ušuljati će se među svjetinu, da šapuću pakostne laži: »To je čovjek, koji živi na tuđi račun! Druži se s grješnicima! Neprijatelj je našeg naroda! Čini čarolije i u savezu je s đavlima!«... To je sramotni rat, prijatelj himbe i tmine.

A šta biste htjeli, da Isus učini pred tim ratom? Da izbjegne sudaru? To ne može! Za to bi trebalo prepustiti mjesto, odustati od svog djela i ugušiti istinu. Da li je to moguće? I da li bi to bila prihvatljiva k r o t k o s t, krotkost, koja bi stojala te cijene?

Krotkost se ne sastoji u tome, da se ništa ne mrzi. Još manje se sastoji u pomirenju sa zlom, prije nego li se i pokušao lijek. To je nehaj, duševna bljutavost; to je ono, što danas nazivamo d i l e t a n t i z m o m. A diletantizam je odvratan; jer i dobro i zlo za njega imadu istu vrijednost; jer mjesto silne mržnje, o kojoj govori pjesnik, on imade samo fini smiješak, koji dijeli svakome prolazniku. A takvo držanje jest kukavičko. A zlo se mora mrziti s istom snagom, kojom se ljubi dobro.

A Isus je ljubio dobro. Ljubio ga je svom žestinom čovječanske duše i svom neizmjernošću božanske naravi. Što biste htjeli, da učini? Kakvim je okom mogao gledati te licemjerce, te ljude zlata i blata, te vjerolomce? Šta bi on suprotstavio tome spletkarenju, koje nije težilo ni za čim više nego da uguši njegovo djelo i da zatvori drugima, kako je on govorio, vrata Kraljevstva nebeskoga, kroz koja oni sami ne ulaze? On je mogao samo jedno načiniti: raskrinkati ih, i, ako se jednoga dana pruži dobra prigoda, staviti nogu na to zmijsko gnijezdo uz opasnost da u njem nađe smrt.

Eto razjašnjenje one žestine, o kojoj izvješćuje Evanđelje. Ima ih, koji se na to sablažnjavaju! Međutim bila bi sablazan ne vidjeti je. Jer briga za njegovo djelo i ona bezimena želja za spasom ljudi, koja ga izgara, moraju u Isusa proizvesti onaj strastveni zanos protiv zapreke i onih, koji je podižu. Ako ima smilovanja s onima, koji iz slabosti čine zlo, može naći samo srdžbu za one, koji zlo brane, koji ga goje, koji ga sistematiziraju, koji ga iskorišćuju. Onima se Isus, potaknut ljubavlju, suprotstavlja svom snagom svojega bića.

Da, to je ljubav k njegovim sinovima, koja ga baca u one izljeve srdžbe na one, koji hoće da mu ih oduzmu. Duša zažarene peći, odakle je izlazila proždrljiva vatra. Ipak je on zapaljivao tu vatru jedino na ognjištu ljubavi. Međutim imao je gromovite riječi, prokletstva, zbog kojih se uzdrhtavalo! Izvjesnih dana predavao se činima po izgledu ludim. Sa svežnjem užeta gonio je pred sobom one, koji su u korist svećenika trgovali u hramu. Satirao je farizeje, odavajući ih Bogu i ljudima, prijeteći im osvetom, kakvoj nema imena. A to je bio krik one ljubavi j a k e k a o s m r t, i one zavisti o k r u t n e k a o p a k a o, o čemu govori P j e s m a n a d p j e s m a m a. A to se svršavalo potokom suza: »J e r u z a l e m e! J e r u z a l e m e! k o j i u b i j a š p r o r o k e, k o j e t i B o g š a l j e, k o l i k o p u t a h t j e d o h s k u p i t i d j e c u t v o j u k a o k v o č k a p i l i ć e s v o j e p o d k r i l a, i t i n e h t j e d e!«

Ne pretjeruje li Isus Krist u onome svemu, što daje srdžbi, na korist istini i pravdi?

Njegov su primjer slijedili. I to je razjašnjenje mnogih kriza (vrhunac zapletaja) u povijesti kršćanskih uljudbi.

Svećenički knezovi nijesu mrtvi. Ni Isus Krist nije mrtav; on i dalje živi u svojoj Crkvi. A sudar je uvijek spreman, da nastane, a motivi su uvijek isti.

Vlast nije škola kreposti. Kad ona ne nalazi pokvarenih ljudi, nastoji više nego jednom da ih pokvari. A jer ni Crkva nije savršena, budući da u njoj ima koješta ljudskog, borba nije ni blizu svršetku; ispunit će bez sumnje vjekove.

Kakvim okom treba promatrati taj sukob? Ponajprije pravednim okom, a zatim sa željom da sa svoje strane pomognemo dobrom djelu.

Svakoj vlasti treba prepustiti njezino područje; treba žaliti zahvatanja u tuđe pravo, koje se moglo dogoditi, u izvjesnim vremenima, sa strane ljudi, koji predstavljaju Crkvu. Dogodilo se, i ničemu ne bi služilo to nijekati, a to bi značilo pomanjkanje pravičnosti. Živjela istina! pa i onda kad nam nije ugodna. Međutim budimo uvjereni, da takav nije osnov nesuglasica između Crkve i vlasti. To su samo oni ljudski događaji, koje ni jedna ustanova ne izbjegava, i koji uprav odviše razjašnjavaju opojnost vlasti i njezine obmane. Osnov stvari jest drugdje; on je isti kao u Kristovo vrijeme.

Krist je smetao oholosti i nepravdi velikih svećenika. I Crkva također smeta sa svojim ponosom, sa divnom nezavisnošću, koju pokazuje. Ona ne zna prigibati koljena!... Pred Bogom da, ali pred ljudima, nikada! Imade ona svoj iskreni govor, pa ne znam šta se dogodilo, i čuva, pa i posred općenite bljutavosti značajeva, ponosno i plemenito stanovište dužnosti.

A to pak smeta! To ogorčava; jer ne dopušta u miru uživati nepravedne uspjehe; jer kvari izvjesne kombinacije (nakane), koje su izgledale zgodne; jer oni nezgodni prigovori otvaraju oči poštenim dušama, koje su teškom mukom pridobivene.

Šta se tada događa? Nepravedne vlasti prave osnove protiv Crkve, kao što su ih pravile protiv Krista.

Mi to ne ćemo promijeniti. To je redovito stanje istine na zemlji. Istina je poput onih lutajućih vitezova, koji su spavali u oklopu i pričinjali se, da su samo naslonjeni na koplje.

Pitanje za nas jest, da se priklonimo dobroj strani, strani Učiteljevoj, i da prema svojim silama surađujemo na pobjedi dobra.

ISUS I NJEGOVI UČENICI

Jedna riječ, čini se, bolje nego li ikoja druga obuhvata Isusove odnose s njegovim učenicima. Ljudi uz tu riječ vežu skučeni, često otrcani smisao; međutim ona ovdje poprima puni zvuk i više značenje: to je d o b r o t a.

Dobrota, koja dijeli svoje darove; dobrota, koja je sklona, dobrota, koja podnosi, dobrota, koja oprašta, dobrota, koja sve okrunjuje darom sebe same: sve se to nalazi u Isusovim odnosima s njegovim.

Prvo očitovanje te dobrote i prvi čin Isusovih odnosa s njegovim učenicima jest p o z i v.

Znademo, u kakvim je prilikama nastao: Isus kao slučajno kupi na cesti svoje suradnike.

Na obali mu Jordana pristupiše, nakon svjedočanstva Ivana Krstitelja, dvojica od prisutnih, galilejski ribari, koji su tu bili došli na hodočašće.

»Š t o ž e l i t e?« reče im.

»U č i t e l j u, g d j e s t a n u j e š.«

»D o đ i t e.«

Dođoše i tu ostadoše.

Sutradan pođoše po svoju braću Simona i Jakova: »N a š l i s m o M e s i j u!« i njihova braća pođu za njima, razgovaraju s Isusom i predaju se.

Peti se nađe na njegovu putu, na koji se spremao poći: »A j d e z a m n o m«, reče mu. I pođe za njim.

I malko dalje, kako je išao u Galileju, susrete Natanaela, koji je sjedio pod kananskom smokvom, i pobra ga.

Kad je stigao u Kafarnaum i prolazio ispred carinarskog ureda, vidi Matiju, carinika, i zove ga. A tako i ostale.

Da li je potrebno reći, da su svi ti slučajevi upravljani dubokim pogledima i najvišom voljom? Slučaj se

svojim pravim imenom zove Bog, a sve, osobito što se tiče otkupiteljskoga djela, sve je namjerno, raspoređeno, uređeno s božanskom umjetnošću.

Uostalom, da ga dobro označi, Isus već kod prvog susreta, nekim od svojih učenika daje karakteristična imena za njihovo poslanje. To znači proricati, a uvođenje proroštva u tako priprosta zvanja, koja bi se mogla pričiniti slučajnim zvanjima, daje im boju vječnosti.

Malko kasnije, kad hoće konačno sastaviti apostolsku skupinu, svakome označiti njegovo mjesto i njegovu ulogu, provodi čitavu noć u molitvi na gori. Istom u jutro, kad je opet sišao k obali jezera, pristupa izboru temelja svoje Crkve: očiti znak onoga dubokog u njegovim odlukama.

Ipak su ti učenici bili nešto posve neznatno. Osim jednoga između njih, koji je izgledao, da ima nešto učenosti, — a kakve učenosti! — svi su bili siromašni ljudi bez ugleda, bez obrazovanosti. Bili su ništa; sve su morali primiti od samoga Učitelja; no zato je onaj, koji ih je posvojio, bio bogat! I od prvoga je dana učinio i njih bogatima otvorivši pred njima budućnost.

Budućnost! Kako li se ona predstavljala ganutim apostolskim pogledima? Kakvu li su sliku o njoj stvarali? Smjelo bi bilo usuditi se ovdje na kakav odgovor. Međutim uza sve to izgleda očito, da nijesu imali baš čiste predodžbe o svojoj budućoj ulozi. Malo pomalo biše upućeni u svete tajne i istom korak po korak zađoše na stazu, kojom im je bilo ići. Šta smeta? Nijesu li sva sutrašnja bogatstva bila sadržana u nejasnom današnjem pozivu, kao što je biljka u svoj svojoj snazi već sadržana u klici? Pa ne treba li pomisliti, da bi ti jadni ljudi bili smeteni zbog nerazmjera njihovih osoba s tom budućnošću, da su znali, dokle se njihove težnje mogu pružiti?

Biti temeljima Crkvi; jednim divnim dijelom surađivati na onome, što je sve svega svijeta, budući je to spas; otvoriti put narodima, koji će u povorci ići vjekovima i vjekovima, da se zaustave istom na pragu Vječnosti: to je bila njihova sudbina. Oni toga nijesu znali;

ali jedno su znali, a to ih je posve ispunjalo zahvalnošću. Znali su, da moraju r o d i t i r o d; to je bila slika, koju je rado upotrebljavao Učitelj. A imade li na svijetu plemenitijeg dara od dara takve plodnosti?

Da nam Stvoritelj, kaže sveti Toma Akvinski, nije dao do li samo naše biće, zadržao bi za sebe samoga ono, što je najbolje. No on je bolje postupao sa svojim stvorenjima. Dao im je biti i drugima davati to bivstvo, živjeti i stvarati život, raditi i biti izvorom rada, i zbog toga je plodnost života u svim svojim područjima nešto božansko. Zbog toga je onaj, koji je odbija, bezuman, u isto vrijeme koliko je i kriv; zbog toga srde nebo i zaslužuju prezir ljudi oskvrnitelji onih svetih veza, koje ujedinjuju dušu s tijelom, oni koji se usuđuju od te Božje radionice, od onog rasadnika Vječnosti, koji se zove kršćanski brak, načiniti sebičnu i sramotnu trgovinu. I zbog toga je upravo kukavica onaj čovjek, koji može duhom ili rukama proizvoditi, biti koristan svojoj braći, imati blagotvorno djelovanje nad sudbinom koje obitelji, jedne obitelji, jedne skupine, jednoga naroda, a koji se ograničuje na lijenu suzdržljivost. Zbog toga napokon onaj, kojega Bog zove poput učenika na duhovnu plodnost na predavanje i razvijanje božanskih darova, ne će nikada imati dosta glasa, da blagosivlje Učitelja, dosta srca da uživa dobročinstvo, dosta snage, da se pokaže dostojnim njega.

Isus je bio dužan svojima pokazati, da to uvide. »N i j e s t e v i m e n e i z a b r a l i, često im je govorio, j a s a m v a s i z a b r a o!« Nemojte misliti, da imadete zaslugu dolazeći k meni i da mi donosite dobročinstvo: u toj izmjeni, vi primate, ja dajem. Uzeo sam vas i uzimajući vas dajem vam; predani ste meni, i to, što meni pripadate, uzdiže vas. Vi ste kanal, kojim će proteći život, kojega donosim. Razilazeći se po svijetu, kojega ćete si sutra podijeliti, bit ćete kao rijeke, koje po ravnicama nose život; kao oblaci, koji idu, noseći plodnost u svojim bokovima. Vi ste glavne grane velikog stabla, kojega sam ja sam trup, a božanski sok, koji se penje i bez prestanka izlijeva vjeru svijeta, bit će o vas obješen kao bogato lišće o granje hrasta.

Takav je bio smisao onako jednostavnog poziva upravljenog učenicima. Trebalo je nadati se, da taj dar, prva dobrota, koju nikakva zasluga ne pretiče, bude međutim popraćen svim posljedicama, koje dopušta.

Prva od tih posljedica jest usrdnost.

*

Ponajprije čovjek se ne može oteti dojmu, a da ne vidi nešto čudno, što gotovo iznenađuje u toj Učiteljevoj usrdnosti s učenicima.

Isus Krist je čovjek svih; izgleda, da posebnim načinom ne bi smio nikome pripadati. Ostati samotnim u svom vlastitom životu, bilo bi nadvisiti, što je moguće više, djelo, koje treba izvesti.

Isus Krist je Bog: ako se tako gleda, intimnost (usrdnost) ne samo ne izgleda, da ne pristaje, ona se čini besmislenom. Kakva intimnost može postojati među Bogom i ljudima?

Intimnost jest jednakost: jednakost postavljena, ako ne prirođena. Jest miješanje života; jest bratstvo srdaca; jest njihova privoljena prozračnost; jest spojnimost duše k duši; zajednica misli, želja, briga, ljubavi, sa uzajamnom i potpunom slobodom suđenja i proziranja u srce i dušu, svakog časa i do krajnjega dna. Prema tome, kakve intimnosti može biti između Isusa Krista i ljudi? Ljudi su tako sitni, tako slabi, tako čudnovati, tako prazni. A on je tako nadmoćan, tako izvan svijeta i izvan života.

Zar nije sudbina velikih bića, da žive sami, i da ne dopuštaju bilo kome, da prozre u onaj vlastiti kutić duše, koji se zove intimnost? Mnogo je veleuma imalo prijatelja; međutim je istina, da to nijesu pravi geniji. Uzvišeni, ljudski bogovi, strahotni ljudi, kao Mikelanđelo, Shakespeare, Beethoven, Dante i pače iznad ovih, posvećeni ljudi, Izaija i Mojsije, nijesu uopće imali prijatelja. Imali su pouzdanika; imali su štićenika, trabanata (obletača) svoje slave, pomoćnika svojem djelu, sluga skoro strastveno odanih srdaca; ali intimnosti u pravom smislu rečeno, ne. Njihova je duša bila odviše visoka; njihova atmosfera nije bila za disanje ljudima. Bili su kao obilježeni jednim znakom, strašnm i svetim.

Koliko je božanski Učitelj veći nego li oni svi. Ni jedna ljudska duša ne može ući ovamo u poredbu, nijedna misao ne može postati suparnicom ili samo dalekom nasljedovateljicom njegove misli. Tko si može, a da ne bude pogrdan i besmislen, polaskati, da je od njega slabiji? Biti slabiji znači poređivati se, a s njime nema mogućega poređenja. Njegova razina? Beskrajnost! Njegova širina? Neizmjernost! Njegove brige? Brige samoga Boga! Tko će ući u njegovu intimnost? Tko će moći živjeti u takvoj atmosferi i, da ne problijedi, motriti te obzore? Nitko!

Sve je to istina. Međutim imade ovdje nešto drugo osim veličine. Imade božansko udostojanje, koje uz neizmjernog Isusa stvara umanjenog i kao po našem kroju Isusa, onoga Isusa, »koji se dade voditi«, kako kaže neki veliki čovjek, i koji zna biti velik, i vrlo velik, a da nama ni ne dadne osjetiti, da smo maleni. To je onaj, koji se pokazuje u Evanđelju.

Neka predaja tvrdi, da je Spasitelj ublaživao sjaj svojih očiju, kojih se prevelika snaga slabo prilagođivala potrebama svagdanjega života. A posve je sigurno, da je ublažavao sjaj svoje duše i da je znao, kad mu se svidjelo, pokazati se na istoj nozi s drugim dušama kao božansko zavodnički prijatelj.

Tako je on radio sa svojim učenicima. Spuštao se do njihove razine; pružao je temelj simpatijama, intimnim vezama, usrdnim razgovorima, ljubavi punoj pouzdanja i nekoj obzirnoj veselosti, koje živahnost upravo probija u Evanđelju.

Kada će božanski Učitelj umnožiti hljebove na stranama, što nadvisuju jezero, ugleda kraj sebe Filipa, pa poznavajući njegovu prostodušnost, koju će on više nego li jednom dokazati, reče mu bez sumnje ponešto veselim načinom: »Filipe, gdje ćemo uzeti dosta kruha, da ga dadnemo svem tom svijetu?« Govorio je tako, da vidi, šta će on reći, primjećuje evanđelista. A Filip poviče prostodušno: »Dvije stotine dinara kruha ne bi bilo dosta, da se svakome dadne jedan mali komad!« Ta mala

erta pokazuje prijaznost, koja je vladala u odnosima Isusovim s njegovim učenicima.

I dobro pogledajte tankoćutnost toga svega. Nije to smijeh: smijeh je težak, bliz tvari, u njega ponajčešće ulazi po koje svojstvo oholosti i zluradosti; u svakom slučaju pokazuje nepotpuno posjedovanje sebe, jer nam se obično otme mimo nadzora volje. To je smiješak, dobrohotni smiješak, plemeniti, bliz duhu, umjeren, kao što sve mora tako biti u uzvišenoj naravi, kao što je Učiteljeva narav.

Obično je način, kojim je Isus razgovarao sa svojima, način neke blage ozbiljnosti, pun jednostavnosti i plemenitosti. On ih naziva svojim »prijateljima«, svojom »djecom«, svojom »dječicom«, svojim »malim stadom«. Zasebno im tumači ono, što je naučavao svjetinu. »Vama je,« kaže on, »dano da čujete tajne kraljevstva nebeskoga, koje drugima govorim u pričama.« Često ih uzima na stranu, da razgovara s njima, sam s pojedinim. Poučava ih i tješi na putevima, od jednoga grada k drugome. Brine se za njih poput budne majke pozivajući ih, da se odmore, kad je put bio dug, blagosivljajući njihov san, a on će sam moliti.

Ili usred dana, kad vrućina postane prežestoka, i kada istočnjačko sunce, strašno, često ubojito, okomito baca na cestu svoju zasljepljujuću svjetlost, on ih odvodi u stranu, pod kakvo veliko drvo, ili u jednu od onih špilja, koje se u velikom broju nalaze pod judejskim pećinama, i tu ga slušaju, poredani oko njega. A njegova se riječ izlijeva, njegove se pouke množe, njegovo se povjeravanje produljuje, satovi teku, blagi i plodni, čekajući teški posao, a učenici se osjećaju malo pomalo prožeti onom ljubavlju, kojoj on ne daje druge mjere do li mjeru, koju upotrebljava Otac nebeski. »Kao što je moj otac mene ljubio«, kaže on, »tako ja ljubim vas.« — »Tko vas sluša, mene sluša; tko vas prezire, mene prezire; tko vas prima, mene prima.« — I uistinu kažem, blaže će se postupati sa Sodomom

i Gomorom nego sa gradom, koji vas odbije.«

Katkada njegovo prepuno srce provali u izljevima nježnosti, ne mekane nježnosti, koja je zahvat osjetila nad duhom, nego u plemenitoj nježnosti, kako je sadržavaju prava vel'ka srca.

Jednoga je dana govorio svjetini u prisuću farizeja, njegova je riječ bila žestoka, a učenici, kao po običaju, stajali su u krugu oko njega, kad li usred govora »dođoše njegova majka i njegova braća,« kaže evanđelista. A kako mu je netko skretao pažnju, govoreći: »Ovdje je tvoja majka i tvoja braća, koji te traže«, on, sav u onome, što je govorio, i duše pune silnog ganuća, povika: »Tko je moja majka, i tko su moja braća?« Pa pruživši ruku prema svojim učenicima, i gledajući ih jednog po jednog s nježnošću, reče: »Evo moje majke i moje braće! Jer tkogod čini volju Oca mojega, koji je na nebesima, taj je moj brat, i moja sestra, i moja majka. Uzvišeno stupnjevanje nježnosti, koja s jedinstva punog snage prelazi na jedinstvo puno miline, da ih izmiješa jedno i drugo u onome oceanu, koje se zove majčinsko srce.

Eto baš lica, koje nam je drago vidjeti u božanskog Učitelja! I nama pripada naš dio tih uzvišenih izljeva, nama svima, koje još poziva na tu intimnost, koju je udijelio na zemlji svojim učenicima. I mi smo također njegovi prijatelji, njegova braća. I nama također kaže: »Kao što je moj Otac mene ljubio, tako i ja ljubim vas. S njim sklapamo pravo društvo darom milosti, koju nam daje. Možemo ga zvati svojim prijateljem, svojim drugim ja, a da ne povrijedimo poštovanje, a da ne učinimo ništa drugo, nego baš odgovorimo najdražoj želji njegova srca. Možemo s njim razgovarati u duhu, baviti se njegovom korišću, ispitivati njegove tajne, uznemirivati se brigom o njegovoj slavi. Imademo građansko pravo na nebo, koje je danas njegovo kraljevstvo i koje je po njemu naše kraljevstvo. »Naš život je na nebu,« kaže sveti Pavao.

*

Isusova dobrota prema njegovima očituje se, kako smo rekli, u zvanju, što im ga daje, u intimnosti, u koju ih uvodi. Još se očituje u njegovoj strpljivosti.

Strpljivost, njemu je trebala s tim ljudima! Neukima, nespretnima, punima pogrješaka, — kao i mi svi, — a punima i dobre volje, no slabima, slijepima, do nečuvenog stupnja! Čim se malko podigne način u govorima, što ih Učitelj drži, oni više ne razumiju, ili su se požurili, da zaborave, i vraćaju se na svoje naravne stvari, — recimo sasvim kratko na naravne stvari; znademo, što znači naravne ljudske stvari.

On im propovijeda poniznost, a oni bez prestanka lete za prvim mjestima; ljubav, a oni bi htjeli nad gradove prizvati vatru nebesku. On se izmuči, da im razjasni, što čini duhovni značaj njegova djelovanja, obratno od onoga, što su Židovi očekivali od svoga Mesije, a oni tvrdokorno ostaju pri predrasudi svojih sunarodnjaka.

»Moje kraljevstvo nije od ovoga svijeta,« neprestano im govori. — »Kraljevstvo je Božje u vama.« — »Ne tražite, što propada, nego što ostaje za vječni život.« To su riječi, što se neprekidno vraćaju na njegove usne; i one ječe u njihovim ušima, no skližu se po njihovoj duši kao sjeme po stijeni, i tvrdoglavo ostaju pri pitanju: »Kada ćeš dakle uspostaviti Izraelovo kraljevstvo?«

Kad ih poučava o sebi samome, o budućnosti, koja ih čeka: križ, mjesto tjelesnog carstva, koje traže, njegovo povjeravanje tih tajna satire ih mjesto da ih rasvijetli. Oni su tu, pažljivi, povjerljivi, a ovladani nesvjesnošću kao u snu. »Ne razumješe, što im je govorio;« — »Oči im bijahu zatvorene;« — »Bili su u zaprepaštenju...« Takvi se izrazi svakog časa vraćaju pod pero evanđelista.

Nakon nekih otkrivenja, koja posebno smućuju, njihovo je srce tako uznemireno, da se podiže kao u nekom pokretu bune.

Čovjek ne zaboravlja slijedeće crte, veoma značajne za stanje njihove duše, i u njoj je baš trebalo, da Si-

mon Petar bude glavni junak, vođa, koji pokazuje stanje skupine.

Bilo je to u Filipovoj Cezareji. Isus je navještao svoju Muku, i kako mnogo mora trpjeti od strane starješina, velikih svećenika i zakonoznanaca, i kako mora biti predan smrti. A Petar se usudi to opovrgavati! Uzme ga, drznik, na stranu, i odvlačeći ga nekoliko koraka po putu, poče ga odvraćati, kaže Evanđelje. »Daleko to od tebe, Gospodine, to se ne smije tebi dogoditi!« — »Absit hoc a te, Domine. Daleko to od tebe, Gospodine!« A Isus, ovoga puta strog, i trebalo je tako, ogorčeno se okrenu: »Sotono!... Odlazi od mene, ti me hoćeš sablazniti!... Jer ne misliš na ono, što je Božje, nego na ono, što je ljudsko!«

Jadni sveti Petar! Morade malko posramljen poći za svojom skupinom; no dobro je znao iz kakva srca dolaze takve riječi.

Uostalom, to su bile rijetke krajnosti. Obično Isus nije prema svojim učenicima upotrebljavao takvog načina. Bio je strpljiv. Prema svim njihovim bijedama imao je neiscrpljivo popuštanje, sažaljenje, snošljivost, majčinsko praštanje. Pa ni njihove ludosti nijesu ni u čemu umanjivale onu divnu mekoću srca i nježnost, koju im je iskazivao.

Pogledajte ovu zgodu, koja je potrebni ispravak one prve, i možda jedne od najprekrasnijih u Evanđelju, u kojemu ih ima tako lijepih.

Isus je sam. Učenici se skupili u skupine u nekoj udaljenosti. Bez sumnje su se čas prije predali jednoj od onih rasprava o prvenstvu, kakvih su često imali, i koje svjedoče o slabosti tih ljudi i o slabosti čovjeka. Eto ih pristupaju i Učitelju postavljaju ovo pitanje: »Učitelju, koji je od nas najveći u kraljevstvu nebeskom?«

Mjesto svakog odgovora, Isus dozva jedno malo dijete, koje se tu nalazilo: postavi ga među njih, pa nakon što ga nježno zagrli, reče im: »Zaista vam kažem, koji se ponizi i postane sličan ovo-

me malom djetetu, onaj će biti najveći u kraljevstvu nebeskom.«

Divna slika, dostojna Sina Božjega puna milosti i istine, o kom govori apostol, i koji tako lijepo pokazuje svoje opraštanje.

Jer, mora se priznati, bilo je nešto dosadno, gotovo mrsko, u tim vječnim iskanjima ljudi, koji su sve bili dobili, a koji su se glupo preprirali o prvoj ulozi. On je to osjećao bolje od ikoga; međutim su oni uza sve to bili njegova djeca; oni su bili stado, za koje bi on dao život svoj, pa ih je podnosio, pa ih je štedio, pa ne mogući ili ne htijući odmah ih mijenjati, čekao je.

Čekati! Koliko li Bog ne mora čekati s čovjekom! S našom ludom ohološću, našom nikakvom ljubavlju, našom nesebičnošću, — koja vrijeđa onoga, od kojega sve dobivamo, — onom pohlepom, kojom se bacamo na sve, što nam godi, pa ne znam kakva bila dužnost, pa ne znam šta mogao misliti Bog, koji od nas traži, da se zaboravimo malko zbog njega. Koliko li smo puta dodijali i najstrpljivijoj strpljivosti!... A Bog čeka! Na vratima je, on sam kaže, i kuca. On se prilagođuje našem zakašnjenju; čeka da nam sutra kaže ono, što odbijamo da danas slušamo, i nasuprot naše neprijaznosti i našeg otpora, on nastavlja zrakama prosjajivati svoju milost, kao što sunce sija, veličanstveno i mirno, iznad zamrznutih polova.

Tako Isus postupa sa svojim učenicima. Utjecajem radi, a ne prigovorom. Znade da Bog ima svoje vrijeme, da čovjek također imade svoje vrijeme, pa mjesto da tužbu uzvraća tužbom, on je strpljiv; poučava i čeka, da to dirne u srce. Njegovi su tu, pod njegovim pogledom, i on čeka, ne bi li našao kakvu sitnu pukotinu u tim srcima, koja ovise i teže k njemu. Tada ulazi, navali na juriš, pa katkada pobjeđuje, a katkada i propane; međutim, uvijek i svagdje, ljubi!

Prenesimo to do Muke!... do onih tužnih dana, kada Spasiteljeva duša, potisnuta izvana sa svih strana, kao da se skupila u samu sebe i do vrhunca uzdiže svoje osjećaje. Kako tada usred nečuvene ljubavi bukne božanska strpljivost!

Oh! onaj večernji govor, uoči njegove smrti, u gornjoj sobi, u kojoj se Pasha dovršava, u neodređenom svjetlu svjetiljaka, pod kojima sjene podrhtavaju, kao što srca podrhtavaju pri približavanju opasnosti!... A strahotna se proročanstva nižu jedno za drugim!... A riječi utjehe se prelijevaju u izljevima, koje se jedino ljubljeni učenik usudio izreći!... A iznad svega toga ona ljubav, uprav majčinska ljubav! želja, da ih unaprijed utješi zbog kukavičkog vladanja, kojim će se sutra vladati; da ih ispriča, on, zbog onoga, što će učiniti protiv njega; da majčinski, posredujući svojom ljubavlju, predusretne udarac grižnje savjesti u njihovim srcima... Kakve li slike!...

»Draga moja djeco,« govorio im je, »još sam malo vremena među vama! I vi ćete me tražiti! Ali kao što sam rekao Židovima: vi ne možete sada doći tamo, kamo ja idem!« — A Simon Petar usklikne: »Gospodine, zašto ne bih mogao poći za tobom? Svoj život ću dati za tebe!...« — »Svoj ćeš život dati za mene! Zaista, zaista ti kažem, prije nego pijetao zapjeva, tri puta ćeš me se odreći!« »Ali neka se vaše srce ne smućuje,« dodao je, »vjerujte u Boga, i vjerujte u mene«.

Pa malko kasnije, videći, kako su ganuti i oduševljeni, pod neprestanim valovima njegove ljubavi, i kako su oni sa zanosom izricali svoju vjeru, reče im: »Vi sada vjerujete! Ali evo dolazi čas, kada ćete biti raspršeni i ostavit ćete me samoga! No ja nijesam sam, sa mnom je moj Otac! Kažem vam to sada, da budete mirni zbog mene!«

Oh! divnog li srca!...

Poput majke, koja u odlasku rasipnog sina vidi samo opasnost za rasipnog sina; koja, gledajući ga gdje ohole duše odlazi, proračunava samo gubitak, koji sam imade ranjavajući njezino srce. Tako i Isus.

Učenici nijesu oholi; no kako su oni strahovito slabi!... A on, dobar i strpljiv, misli samo na malodušnost, koja bi njima mogla obladati nakon pada, pa ih unaprijed upozorava: Neka se vaše srce ne smućuje! Kada to dođe, sjetite se, da sam vam to bio prorekao, i dok sam vam govorio, čitavo se moje srce prelijevalo u vaše, pa mjesto da sjednete, skršeni padom, podignite se, pouzdavajući se u mene.

U tome prepoznajemo Učiteljevo srce!

Međutim, što bismo mogli reći, ako bi nam bilo ime Juda!

Juda, jedan od dvanaestorice izabranih, jedan od onih, o kojima je on govorio: »Ne zovem vas slugama, zovem vas svojim prijateljima«; Juda jest onaj nesretnik — koji je imao izdati svoga Učitelja!... Za trideset srebrenjaka!... A Isus je to znao! I kroz tri ga je godine držao tu, u svojoj blizini, postupao s njime kao i s drugima, zvao ga je k istoj sudbini, obavijao ga istim nježnim brigama. Po ničemu se nije moglo nikada sumnjati, — osim ako nije možda Ivan sumnjao, kod kojega izgleda da je pronicavost ljubavi naslutila izdajicu, — da je on znao, da je bio odabrao, kako je govorio.

Iskazivao mu je pače i znak posebnog povjerenja; on je nosio novac male apostolske skupine. I već se tada pokazivao škrtim. A Ivan je to dobro opažao! Isus je pak zatvarao oči i puštao, nek djeluje vrijeme i njegova milost. Pa je pred tim srcem, koje se malo pomalo zatvaralo, on otvarao svoje riznice praštanja, i obilno je dijelio oproštenje, tu tako rijetku i tako dragocjenu stvar, koju ljudi gotovo uvijek nerado podjeljuju.

Kolike li tajne u tom Isusovom držanju prema izdajici! U to se srce možda ne može dublje prodrijeti ničim drugim koliko promatranjem onoga, što je on morao osjetiti pri svakom dodiru!...

Htio je kušati dugo, i u šutnji, onu kraljevsku bol izdajstva, izdajstva po ljubljenom biću, svačim obasipanom biću. Obasipao ga je, i ako je znao, da će biti neman! S dobrotom je s njim razgovarao, i ako mu je pred očima bio njegov zločin! Noge mu pere u četvrtak na

večer, kad zna, da je već prodan!... A u Getsemanskom vrtu, kada je nesretnik porušio branu, koja je još zadržavala bujicu mržnje, grijeha i muka, mjesto svake osvete pod strašnim poljupcem, on nađe samo jednu riječ: »Jadni prijatelju, po što si došao ovamo?« Opet mu daje to ime prijatelja, koje možda nije na posljednjoj večeri bio uzeo za njega. Hoće, da on zna, kako imade pravo na to, kao na zadnji napor Božje strpljivosti.

Ako igdje ima uzvišenosti dobrote, ima je tu, i ta nam zadnja crtica otvara mnogo širi pogled na Isusove osjećaje prema dvanaestorici. Jer je njima bilo otvoreno to srce, koje ponovo podiže Judu. Oni su svi crpili iz toga bezdana ljubavi, i na tom su se izvoru napajali, ne baš posve svijesno, ali ipak zbiljski.

I kao da to nije dosta. Čim je Isus ostavio svoje, htio im je dati zadnji zalog svoje dobrote.

Pozvao ih je bio na uzvišeno zvanje. Pripustio ih je svojoj blizini, koja iznenađuje. Sve je s njihove strane podnio, a da nije dopustio, da mu se umanji ljubav. Darom Duha svojega još će upotpuniti i — čini se — dovršiti nečuveno djelo, koje je bio u tim ljudima poduzeo.

Njegovo se srce ni tim ne zadovolji.

Da okruni sve; da im zvanje učini što ljepšim; da dovrši ljubav u potpunoj sličnosti; da do zadnjega zrna prašine izbriše ono, što je njegova strpljivost morala pretrpjeti; da napokon njihovoj kruni doda zadnji dragulj, svojoj ljubavi najuzvišeniji dar: dade im... ono, što se daje kad je darovatelj svemoguć i kad ljubi.

Dade im, da umru za Njega.

ISUS I PRIRODA

Danas se velika pažnja pridaje našim odnosima s prirodom. Veze čovjeka s tlom, koje ga nosi, odakle je na neki način izašao, odakle čekajući, da se u njega povrati, svaki dan vuče svoj život, razmatrane su više nego ikada. To je dobit.

Nesrećom je pretjerivanje uvijek na kraju našega mišljenja, pa uz pomoć izvjesnih pristranosti, čovjek je došao do toga, da prirodu pod izlikom, da ona djeluje na nas, učini odgovornom za śve, što jesmo, bez obzira na ulogu volje, pače i puno više bez obzira — do toga je još više stalo, — na još važniju ulogu Boga.

S obzirom na Isusa Krista oni, koji su uporno pri tome, da u njemu vide samo čovjeka, dovedeni su naravno dotle, da na njega primijene taj sustav.

Vidimo ih, kako se daju na lijepa opisivanja: s jedne strane Palestine; s druge strane, Isusove moralne osobe, pa zaključuju: to je moralo roditi ovim. Oni zaboravljaju kazati, zašto je baš ta Galileja, odakle je izašao slatki rabi, bila najbuntovnija pokrajina i zašto su Tiberijadske obale ugledale, gdje se jedno za drugim rađa i Govor na gori i najograničenije, najpodmuklije i najpakosnije sitničavo istraživanje rabinsko.

Ne ostajmo dulje na tom stajalištu. Pogledajmo radije, što on duguje prirodi i kako joj to vraća.

Kad smo govorili o Isusovoj osobi i kad smo govorili o njegovu propovijedanju, zabilježili smo već ono, što priliči pripisati prirodi, bilo u oblikovanju njegove čovječje naravi bilo — po lako shvatljivoj posljedici— u očitovanjima te čovječje naravi.

Priroda nije izgradila Isusa, ali je pridonijela njegovoj izgradnji. On proizlazi od Boga kao oca; međutim za majku ima Mariju, a po Mariji je sin jedne narodnosti, i po toj narodnosti sin je zemlje, sin jednog podneblja, jedne posebne okoline, koja je morala utjecati na njegovu ljudsku narav, osim ako ne bi priječilo kakvo čudo, za koje uopće nema nikakva razloga.

Bez sumnje ne smije se pretjerivati u tim utjecajima. Isus je prije svega ono, što je htio biti, i što je trebalo da bude, da zadovolji općenitosti svog poslanja. No nema razloga, da ne bi htio biti član svog naroda i svoga tla. I Isus je poput biljke, koja po samoj sebi imade svoju vrstu, ali koja ipak traži nešto iz tla, čija se posebna narav uzdiže i rascvjetava u obliku, boji, mirisu, slasti. Isus, na neki izvjesni način, ima sve po sebi samome, budući u njemu nema ničega, što ne bi bilo željeno. Ipak od prirode imade, i mi smo već vidjeli, čimbenike narodnosti i prirodne utjecaje, koji se očituju sve do u njegovu propovijedanju. Pa ne znam koliko to propovijedanje bilo općenito, rekli bismo, pa makar bilo upućeno, iznad svoga mršavog slušateljstva, svima narodima i svima vjekovima, ipak je imalo ono, što bi se moglo nazvati, u etimološkom (korijenskom) smislu riječi, svojom samosvojnošću, to će reći, imalo je pečat svojeg podrijetla, svoju posebnu slast, okus svoje zemlje, ako nam je dopušten takav izraz. Zašto? Jer riječ odrazuje čitava čovjeka, a čovjek uvijek odrazuje više ili manje svoju sredinu.

Iz našeg uma ne izlazi misao onakva kakva jest. Na svom prolazu posuđuje od mašte, koja opet crpi na svojim izvorima: s jedne strane u nasljednosti, odakle proishodi, s druge strane u sredini, što je okružuje, i u kojoj se hrani. Mašta je kao neki rezervoir (sabiralište), no živi rezervoir, koji se napunja na svoj način, koji tijekom našega života nagomilava boje, oblike, dojmove, uspomene, i njima hrani naše misli.

U Isusu se taj posao obavljao kao u svakom drugom. Bio je u njemu prosuđivan, nadgledan, uređivan, kako to nije kod nas: ali ipak izvršavao se je. Svi su dakle prirodni dojmovi imali svoju upotrebu. Bili su oni za njega, kao i za nas, mjerom njegove volje, uvijek mlijeko duha, koje je utjecalo na njegova unutarnja iskazivanja, kako tvarno mlijeko utječe na tjelesni život.

Što slijedi s obzirom na Isusove osjećaje k prirodi?

Slijedi, da je on bolje nego li itko drugi bio sposoban razumjeti je, i budući ju je razumio, ljubiti je.

Što nas nuka, da ljubimo prirodu, jest doista s jedne strane osjećaj ljepote, koju otkrivamo na njoj. Još više to je onaj tajni sklad između onoga, što je ona i onoga

što smo mi. Ona nas je stvorila u smislu, u kojem smo već govorili; naše su snage izašle iz njezinih snaga, i svaki čas su podvrgnute njihovu utjecaju. Prema tome diviti se prirodi, ljubiti je, znači vratiti se k njezinu izvoru, a to činimo s tim više simpatija (naklonosti), koliko smo ih više primili.

Ne znači li to reći, da kod Isusa mora biti izvrstan osjećaj k prirodi, te da njegova ljudska narav u njemu nalazi istodobno jedan put više k svome Ocu, i izvor nježnih i vrlo jakih naslada.

Uostalom čovjeku je drago ustanoviti, da je Isus bio dobro smješten, da ocijeni prirodu.

Točka zemlje, na koju se nebo bilo prignulo, bila je jedna od najljepših i najbogatijih zemaljske kugle. Ni jedna domovina nije bila više ljubljena, i makar su mnogobrojni razlozi bili za tu ljubav, pa i ako proroci nijesu iz čisto ljepotnih poticaja klicali onim strastvenim i predivnim klikovima: »Nek oni koji te ljube, o Sionu, budu poput sunca, koje se diže u svojoj snazi«, ipak je u tom oduševljenju osjećaj ljepote imao veliki udio. Obećana zemlja nije bilo isprazno ime; Zemlja, kojom teče med i mlijeko, nije bila varka. Čitav je Izrael bio ponosan svojom lijepom domovinom.

A u Isusovo doba ona je bila u punom razvoju.

Nije to bila opojna priroda za sladostrasne ljubavne čežnje kao što su Bospor ili grčki otoci. Bila je to široka i zdrava ljepota s nekim sjetnim prizvukom.

To je zbog toga, što je istočnjačko sunce, u zajednici s čudnovatim reljefom Palestine i sustavom voda, koje je natapaju, činilo od tog malog kraja izvanredno blagoslovljenu zemlju.

U tim krajevima već od dolaska proljeća vrućina bjesni, priroda radi; oko najmanje lokve vode procvate čitav raj zelenila. A Jordan protječe Palestinom skroz na skroz. Mnogobrojni brižno kanalizirani izvori dijele svoje vode po čitavoj zemlji, a svakovrsni plodovi nagrađuju čovjekov rad.

U dnu velike doline, što se usjekla od sjevera k jugu kao brazda pluga; od obala jezera, smještenog dvije

stotine metara ispod Sredozemnog mora sve do Mrtvoga mora, koje se uleklo do četiri stotine pedeset metara; desno i lijevo od Jordana, u zakloništu pred iznenađenjem vjetrova, zemlja je imala tropski (žarki) izgled.

Kako govori Josip, sva su se godišnja doba tu otimala o posjedovanje zemlje. Tu su se palme rascvjetavale u mnogobrojne krošnje; Salomonovo balzamovo drvo ju je mirisima ispunjalo; voćnjaci dragocjenog voća, koje su natapale obilne vode, posebno su od Jerihona činile mjesto slavno po čitavoj zemlji; tu su se kuće i palače tiskale u palminu hladu bjelinom ukrašujući zelenu ravnicu.

A gore, na nagibima brežuljaka i na valovitim zaravancima, što ih krune, pružao se umjereni pojas, i taj obilno nadaren, budući je na njem dva puta rod zrio.

Takve su bile Galileja, Samarija i Zapadna Pereja.

Pravo govoreći, Judina zemlja — u pravom smislu riječi Judeja — nije imala niti te plodnosti, niti toga čara. Kao da je Bog htio postaviti razliku između kraja, koji ču Dobru vijest i bogoubilačkoga grada, koji htjede ugušiti njezin glas.

Predio je bio govorit, voda rijetka. Stijene su svagdje provirivale iz tla, a tu i tamo pokrivene samo tek laganom naslagom, kao da je zemlja imala samo kožu i kosti. A njezin je izgled bio još žalosniji. Čovjek bi rekao, kad vidi Jeruzalem u središtu tog sivkastog brežuljastog tla, da je ogromna gomila gore Moriah i hramskih zidina — padajući s neba na ravnicu kao u sivo more — prouzrokovala to bibanje, koje je sve okolo poput valova ustalasalo.

Pjesma nad pjesmama upotrebljava jedan izraz, koji divno izriče značaj toga: »Evo moga Ljubljenoga, koji dolazi preskačući gore i prekoračujući brežuljke.« Upravo je tako bilo. Tu se doista putovalo kao u skokovima. Međutim zbog toga ta putovanja nijesu bila bez čara. Iz te prirode, pod vatrenim nebom izvija se neki vrlo plemeniti, vrlo oduhovljeni miris snova, koji je, čini se, morao pridonijeti, da se od Judinih pjesnika stvore u pravom smislu riječi pjesnici duše, pjesnici netvarnosti.

Bilo kako bilo Isus je bolje nego li itko morao uživati u svim oblicima svoje zemaljske domovine. Ljubio je tlo, na kojemu je proklijala njegova božanska put. Bio je tankoćutan prema svemu, što izvana godi sklonosti ljepote, koja je u njoj sakrivena.

Onaj, koji je govorio na obalama jezera: »Gledajte ljiljane u polju, kako rastu!« s miljem je zaustavljao svoje poglede na onim sagovima crvenih šumarica, koje bogatije od Salamonova grimiza iskrsavaju svud pod vašim koračima.

Ljubio je poljske poslove, koji se bez prestanka vraćaju u njegovim pričama. Ljubio je gore, vode, biljke s tisuću boja, s tisuću mirisa, slavu zemlje, koja ujedno i dokazuje i prikazuje slavu Božju.

Tijekom svojih putovanja, koja su sigurno imala za svrhu nešto drugo, a ne ljepotno promatranje, nije se bez sumnje otimao, da pusti da lutaju njegovi pogledi, i da se njegovo srce jednog časa smiri na toj prirodi, koja je na njegovu putu sijala svoje blago, kao što se prosiplje cvijeće pod korake u procesijama naših sela.

Isus je osobito često išao po dvije velike ceste. Bile su to ceste, što su spajale Jeruzalem s Galilejom, dvostruku pozornicu njegova apostolskog djelovanja. Tim je cestama prolazio osobito u lijepo godišnje doba.

Posve je sigurno, da se on njima znao zaputiti po potrebi u svako doba, pa i po žarkim vrućinama sredine ljeta, kao i po skrućenim snjegovima i raskvašenoj zemlji po zimi. I sigurno nije samo malko ganutljiva slika, kad vidimo Isusa na kiši i nepogodi u potrazi za izgubljenom ovcom, ili kako iznemogao od žeđe na Samaritankinom zdencu ostvaruje potresnu kiticu Dies irae (Dan gnjeva): »Tražeći me sjedio si umoran«. No ipak to nije bilo obično. Između dva krajnja godišnja doba bilo je vrijeme stanke u židovskom životu. Tada je Isus malo putovao. Njegovi putevi su se dakle uglavnom poklapali s lijepim danima i osobito s tri velike svetkovine, koje je svaki gorljivi Židov slavio: Pasha, Dan proglašenja zapovijedi Božjih i Praznik Sjenica.

Da ne prekida svoje svete službe, putovao je pomalo boraveći na prolazu u gradovima, propovijedajući

i liječeći, pridružujući se putem drugim hodočasnicima, koristeći se počivanjem i mirnoćom putnih sati, da uđe u duše i pokrene srca.

Sada se polazeći iz Nazareta ili Kafarnauma zaputio u onu dolinu, što se stere uz obale Jordana. Ustavljao se zbog propovijedanja evanđelja u mnogobrojnim selima, koja se stupnjevito redaju nalijevo, prolazeći od jednog k drugom uz udubene krivulje doline. Zatim kad bi došao nedaleko Mrtvog Mora, što je ležalo dolje počivajući poput oštra mača uz noge Moabskog diva, ostavljao bi rijeku, prolazio Jerihonom, penjao se pećinskom stazom uz glasovitu Adumimsku uzbrdicu, gdje i danas zemljišta krvave boje podsjećaju putnika na priču o Samaritancu, pa zaustavljajući se zadnji puta u Betaniji u Lazarevoj kući ulazio bi kroz Getsemanski vrt u Jeruzalem.

Napokon bi se najčešće zaputio Samarijskom, kud i kamo najprometnijom cestom, kojom su u doba svetkovina išli galilejski hodočasnici. Tuda je i sam Isus išao tri puta godišnje kroz dugi niz godina, i na njoj su ga izgubili, kad mu je bilo dvanaest godina.

Ta je cesta na izlasku iz Nazareta prolazila velikom Ezdrelonskom ravnicom, pravom žitnicom Palestine. U proljeće je ona sva tek ogromni val uzbibanog zelenila, u kojem cvijeće svih vrsta čini mozaik promjenljivih tonova, na koji se postavila veličanstvena izvrnuta kupa gore Tabora. Malo dalje, nalijevo: Gelbojska gora s Endorom, kamo je otišao Saul vračaru pitati za savjet. Na boku tih istih brežuljaka, zaštićeno bedemom kaktusa s trnovitim štitovima selo Naim, u kojem Isus uskrsnu sina udovice; Sunam, pun uspomena na proroka Iliju. Zatim En-Ganim, okrunjen palmama, kraj dvanaestorice gubavaca iz Evanđelja. Pa onda Dothain, u kom bi Josip prodan. Tuda još prolaze na putu u Egipat izmaelitske karavane sa svojim dugim nizovima deva. Zatim Samarija, negdašnji glavni grad Izraela; zatim Sihem, sa svojim bogatim vrtovima, svojom lijepom dolinom, svojim hramom — visoko popetim na Garizim zbog samaritanska raskola u takmičenju s jeruzalemskim hramom, — pa onaj Jakobov zdenac, od ko-

jega čovjek ne može otkinuti svoje korake, kad pomisli, da je taj zdenac ugledao, gdje na njega sjeda božanski Učitelj, i da se kraj, koji se odatle vidi, odražavao u njegovim očima, kad je govorio: »Pogledajte te usjeve, što se bjelasaju...«

Napokon Silo, gdje je arka počivala; Bethel, gdje je zaspali Jakov ugledao na pol otvorena nebesa. I nakon četiri dana hoda dolazi se do brda Skopusa, odakle se pred očima rasprostire divan pogled na Jeruodakle se rasprostire divan pogled na Jeruzalem.

Stari su rabini govorili: »Bog je svijetu dao deset mjera ljepote, a devet ih je podijeljeno Jeruzalemu«. A sigurno je, da bi bilo teško naći ljepši položaj. Nema sumnje, da je Isus mnogo puta umoran od dugih putovanja morao sjesti tu na kakvu pećinu, pa misleći na budućnost s udivljenjem i žalošću promatrati dostojanstveni a nesretni Jeruzalem.

Danas, kada u spomen božanskoga Učitelja prolazimo svim tim cestama, kojima su se žurili njegovi koraci, ne možemo se oteti priznanju, da su izgubile velik dio svoga čara. Islam je tuda rasprostro svoj plašt, kao i u svim krajevima, gdje vlada. Nestalo je lijepih šuma, usjevi su rijetki, dolinama je obladao korov.

Mjesto vinograda i žitnih polja, terasasto poredanih nasada maslina, kao u vremenima, kad su prema riječima psalmiste (Davida) brežuljci bili »opasani radošću,« pašnjaci »pokriveni ovcama,« a čitava zemlja kao »jedan veseli poklik« svukuda opustošenje vlada. Vodovodi su razrušeni, stanovništvo je ogrezlo u lijenosti. Suncem opijena zemlja uzalud uzdiše za kapljom vode, koja bi je oplodila, i za malo posla, koji bi iz nje izvadio bogatstvo. Sakrivena pod kupinama, zakrčena beskorisnim hrašćem, gdje češljuga, da govorimo samo o tom obilježju ruševina, nadvisuje čovjeka na konju, ta je zemlja mjesto prorokova vesela poklika tek silni zov čovjeku, koji ju je zapustio.

A ipak je Palestina još lijepa. Čovjeku je drago to ustanoviti, i u duhu bi je po potrebi poljepšao, kao što se poljepšava sve, što se ljubi. Nijesu se promijenili

njezini veliki potezi. Bez muke sebi zamišljamo, šta je ona bila, kad je Spasitelj polagano prolazio tim dolinama prelazeći preko tih bila brežuljaka čas tih i u molitvi, čas u razgovoru sa svojim učenicima puštajući očima, da piju tu svjetlost, da se zasite tim bojama, da promatraju te tako široke, tako plemenite crte, smjesu snage i draži i one sasvim sive i sasvim crne kao urezbarene potočiće, koji nam danas, kad se vratimo odozdol, predočuju naše predjele na sjeveru.

I čovjek sebi kaže, da je Spasiteljeva duša morala uživati u tim prizorima. I u njima čovjek s njim uživa. A tada, čudne li stvari, i sama pustoš postaje čarom. Pa tijekom dugih putovanja, za kojih se ne može vidjeti ništa do li svjetlosti, boja, oblika, a ništa života, ništa onoga, što rastresa i rasijava, san postaje potpunijim. Bolje se vježba pogled duše. Veličanstvenost te pustinje obuzimlje. Poput finog pića u te ulazi velika tišina. Okolo kruži nejasna buka padajući s bregova, dižući se iz tla, po kojem odjekuju konjski koraci kao nešto čudno, tjerajući k tebi kao vitlove uspomena, koje te malo pomalo prožimaju, napunjaju ti dušu.

A tada kadikad pod užarenom vrućinom zaspe svijesno biće. Čovjek odlazi kao nošen nekom čudnom snagom. Ne hoda naokolo, nego samo kroz fini splet, s nevidljivim očicama. Pa puštajući, nek se rastopi i iščezne njegova slaba ličnost, čovjek traži, da proživljava Učiteljev život, pa kroz varavi splet sadašnjih stvari gleda poželjno bogatstvo prošlosti.

Ne možemo se zadržati tu kod Isusovih odnosa s prirodom. Djetinjska bi bila zabluda smatrati, da ju je on mogao gledati jedino kao umjetnik.

Pa i za nas umjetnost je tek uzvišena zabava. To je čista, oplemenjena radost, ali isprazna radost, ako ostaje u sebi. Da dobije vrijednost, treba da se uzdigne iznad svog zemaljskog predmeta, pa daleko iznad zrcala, kakvim su stvorenja, zrakastim putem dolazi k prvom izvoru, k Bogu.

Isus Krist je to ostvarivao. Dok je prirodu gledao, iz njegove se duše izvijala trostruka hvala Bogu.

Pozdravljao ga je kao stvoritelja. Njegova se misao vraćala kroz vjekove do onoga prvog dana, kad je sve izlazilo iz Božjega krila; kad je svako biće, pa ne znam kako maleno bilo, bilo zovnuto svojim vlastitim imenom onim glasom, koji bivstvo daje stvarima, i blagosloveno. Ili bolje, nemajući potrebe, da se vraća u prošlost, on je gledao u samoj sadašnjosti svako stvorenje o Bogu ovisno, svaki život kako crpe svoju hranu iz tog izvora, svaku radinost kako proizlazi od njega, svako življenje kako se na njemu upaljuje, svako bogatstvo kako proizlazi iz njegova, čitavu prirodu kao odraz, dah božanskih usta.

A doista vječni red jest baš takav.

Sam Bog postoji sam po sebi. Kada se on imenuje, dokazuje svoje pravo na život, jer je on Biće. A sva druga bića, budući da imadu samo ograničeno biće, imadu samo posuđeno biće i ovise o prvom Biću. Kao što zraka svake minute ovisi o suncu, budući u njemu imade svoj izvor i samo središte svoga života, tako i mi svi, tako čitava priroda. Tako ju je gledao Isus Krist.

Pa nakon što je vršio to razmatranje idući od Boga k zemlji, okretao ga je tako rekuć naglavce, ako se tako može reći, idući od zemlje k Bogu. Slijedio je zraku sa zrcala do predmeta, sa stvorenoga do božanskoga.

Bog doista nije samo stvoritelj stvari, on im je pralik. Nikakva nas ljepota ne bi očaravala, kad ne bi bila odsjev njegove ljepote; nikakva veličanstvenost ne bi djelovala na nas, ako nije slika njegova veličanstva.

Bog! Svi glasovi i sve stvari ovoga svijeta za njega svjedoče. Sva vremena, sva bića, sva stvorenja, svi životi u isti mah mucaju to ime, koje se Hebrejci nijesu usudili izgovoriti. I svako mu biće izriče jedan slog. Svjetlo ima svoj; noć ima svoj. Isus je u onim istočnjačkim večerima, što ih je ljubio, u kojih je krilu započimao svoju noćnu molitvu; u onim jasnim satovima, kojih je smirena veličanstvenost morala tako dobro pristajati stanju njegove duše, Isus je gledao mirnu slavu Oca nebeskoga, njegov pogled, koji počiva na zemlji i čuva je. I s vrha do dna ljestvice bića, od neizmjernosti do sićušnosti, sve mu je pjevalo o Bogu, sve mu je govorilo o njegovoj slavi, i sve je objavljivalo velikog i lijepog i moćnog i veličanstvenog sveopćeg Stvoritelja.

No evo nove tajne. Tajna o kojoj govorimo, jest Isus Krist, jest Bog; no nije on samo naprosto Bog, on je Bog Mudrost, Bog Ljepota, Bog zrcalo Očeva savršenstva. »Pečat njegove biti«, kaže sveti Pavao. »Riječ«, kaže sveti Ivan: riječ nutarnja i živa, koja Bogu kaže sve, što misli, i sve, što jest.

Dakle on sam, Isus Krist druga osoba Trojstva, jest sveopći primjer, uzor bića, bivstvena misao, koja obuhvaća sve, gdje nacrt svijeta prema tome postoji.

I tako po tajni, koja nas zbunjuje, — međutim ima li u njemu išta osim tajne? — Isus Krist u sebi ujedinjuje Boga i čovjeka, divotu prirode i nadgledavanje prirode. On gleda i on stvara; uzor je i uživa u sličnosti. Vidi prirodu dvostrukim pogledom: jednim bačenim unutra na kopiju, nužno slabu, drugim upravljenim unutra na glavnu misao, a to je misao stvarateljica, koja je on sam i koja je Bog.

Napokon, kako vidi, da sve stvari izlaze od Boga, odrazuju Boga, vidi i to, da se svaka stvar vraća Bogu.

Stvaranje jest krug. Bog stvara; njegovo se djelo razvija u carstvu zakona, koje mu daje; ono kroz pipanja i zapreke traži svoj put, a onda dalekom stramputicom poslušno se vraća k svome izvoru.

Sve radi za Stvoritelja. Sve mora biti u njemu utrošeno u miru konačnog i nepromjenljivog ustrojstva.

A Isus je gledao, kako nastaje ta budućnost.

On je u prirodi gledao Božjeg radnika; tajanstvenog radnika još tajanstvenijeg djela, ali kojega Bog obuhvaća i kojega vodi. »Čovjek se buni, Bog ga vodi,« rekao je Fénelon: priroda se buni, a Bog i nju vodi. Isus je gledao Providnost kao onu snagu, kako blagu i neodoljivu, koja kroz prostore nosi neizmjerno visoke i mirne zvijezde. I on se u to udruživao, i gledao je u završetku djela svoju ulogu onako, kako je u divnom viđenju opisuje sveti Pavao: sve stvari podložne izabranima, i svi izabrani podložni Kristu, a Krist podložan Bogu. I to vječno!... Eto što je Krist gledao u prirodi.

A ta su ga veličanstvena viđenja svakamo pratila.

Da li sebi možemo predstaviti Krista s njegovom neizmjernom dušom, kako se brine o ništetnostima, među kojima je živio, a da ih ne bi okrenuo u neizmjernosti dostojne sebe? Međutim tako je bilo, i u njegovom slabom životu to mu je bilo jakost, a u njegovim patnjama bilo mu je to veselje.

Želio je, da to bude i radost učenikâ, naša radost.

Slijepi, govorio je jednoga dana, malovjerni, zašto se uznemirujete zbog onoga, što vas čeka? Dva se vrapca prodaju za jedan as, a ja vam zaista kažem, ni jedan od njih ne pada s krova bez dopuštenja Oca nebeskog. Zar vi ne vrijedite više od vrabaca?

Vidimo ga, njegovo se viđenje prirode obraća u nježnost, zbog čovjeka. Mjesto u pesimizam, koji ljubi naš vijek, mjesto u otrovni miris, koji naši pjesnici vade iz velikih prizora, i koji iscrpljuje dušu, mjesto da je uzdiže, Isus je svoje polagao u božansku vedrinu. Pokazivao im je, da pogledom slijede obične prijatelje stvaranja. Zemlja u službi čovjeka, njegova robinja i onda, kad mu zadaje jada; čitava priroda suradnica neba, da donese plod, koji očekujemo: eto šta je on govorio svojim učenicima. I on ih je nadahnjivao, da to za nas opetuju.

Nije li to zaista temelj njihova naučavanja?

Proizašli smo od Boga; čitava priroda potječe od njega: od prirode i od sebe treba da se vratimo Bogu.

Mi smo slika Božja, priroda njegov znak: u svemu ga treba promatrati i častiti.

Vraćamo se Bogu; od njega nas dijeli tanki zastor, koji se smrt sprema poderati: budimo spremni, pa mjesto da pustimo svoj život, nek ide nasumce, bez nadzora, bez našega truda, uputimo ga putem, koji Učitelj zacrtava. Idimo cestom, kojom idu sve stvari, no ne nesvijesno poput niže prirode, ne buntovno —i takvi smo katkada, a imamo posve krivo: njegova će se volja izvršiti, kada tada. Samo se može izvršiti protiv nas. Činimo tako, da se izvrši u nama i za nas, sretni, da idemo k svome Ocu i da činimo njegovu volju.